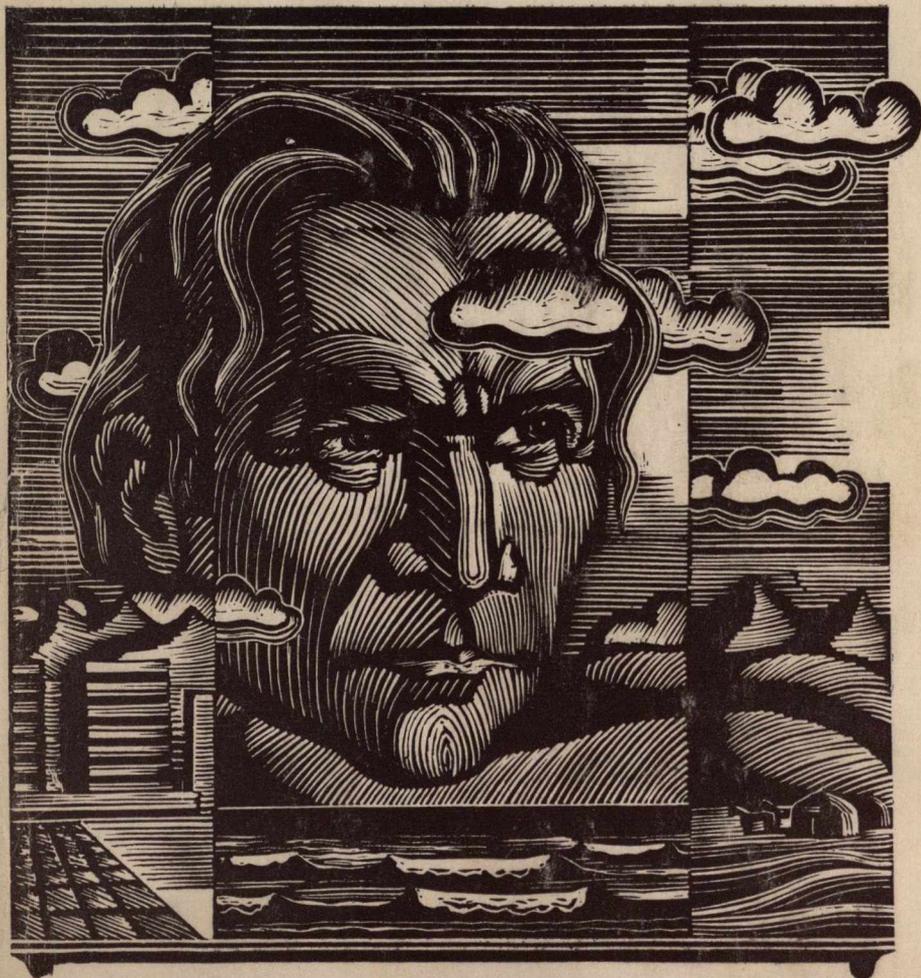

Мұқағали Мақатаев

❁ Өмір-өзен ❁

МУҚАҒАЛИ МАҚАТАЕВ

ӨМІР-ӨЗЕН

Өлеңдер мен толғаулар

«ЖАЗУШЫ» БАҒПАСЫ
Алматы, — 1979

Каз 2

М 16

Мақатаев М.

М 16   Өмір-өзен: Өлеңдер мен толғаулар.— Алматы.
«Жазушы», 1979. 360 бет.

Қазақтың талантты ақындарының бірі, марқұм Мұқағали Мақатаевтың бұл кітабына оның бұрынғы кітаптарына кірмеген және өмірінің соңғы кезінде жазған жаңа өлеңдері мен толғаулары енгізілді. Ақын Отанға, елге, туған халқына деген сүйіспеншілігін, жүрегінде суымай кеткен махаббат сезімін, жапын кернеген сағыныш сазын, арман-тілегін, өмірге деген құштарлығын жыр етеді.

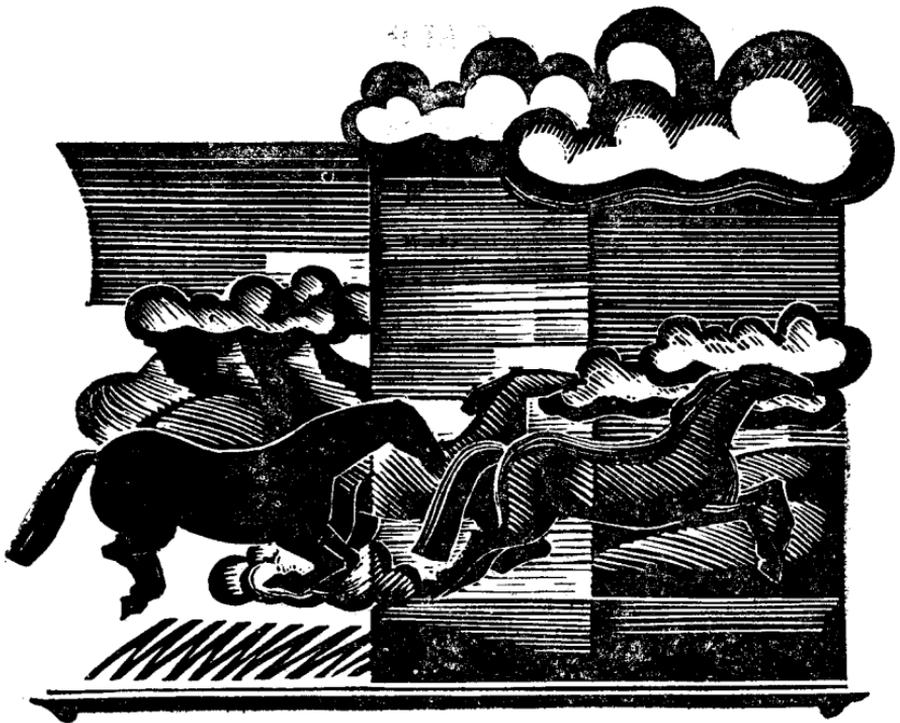
Каз 2

М $\frac{70403}{402(07) 79}$ 75—79

4702023020

© «Жазушы» 1979

❁ӨЛЕҢДЕР❁

С Ы Р

МУЗАҒА

Отырғанын қараны күйім келмей,

Қайда кеттің?

О, Муза! Құйын желдей.

Аузымды ашсам өкпемнен жел үреді,

Қаңыраған несіз днірмендей.

Мұздатады жанымды бұйым көрмей.

Жел үреді желпініп, көрік-кеудем,

Күйім келмей отырмын неліктен мән?!

О, Муза!

Қайдасың сен желік берген?

Жалын мен отқа ғана ерік берген

Серігім, қайдасың сен сеніп келген?

Дәптер жатыр парағы аударылмай,

Аударылмай шынымен қалғаны ма-ай!

Ойлар жатыр еңсемді бір көтертпей,

Тонна-тонна қорғасын салмағындай.

О, Муза!

Әуреге салғаның-ай!

Күтемін сенен үміт, сенен жігер,

Қисаң маған, биік пен тереңді бер!

О, Муза!

✓ Маған алыс сөреңді бер!

Ғайыптан кел де, мені демеп жібер.

СЕРІКСІЗ БЕ ЕДІҢ, ҚҰРБЫЖАН?..

Сен әлі серіксіз бе едің,
Серіксіз бе едің,
Құрбыжан?
Өтіпті-ау айлар, еріксіз жылдар жылжыған.
Жападан-жалғыз,
Жауатын күндей тұнжырап,
Жүресің, құрбым,
Не істеймін саған?
Қынжылам.

Жаңа жарылған,
Жауқазын едің көктемде
Жылысып жазың өткен бе?
Лапылдап тұрған,
Жалын едің ғой өрт-кеуде,
Тәйір алғырлар,
Танымай сені кеткен бе?!

Өмірде мына,
Тап болар талай тосын жай,
Өмір — өмір ғой,
Өмірдің заңы осындай.
Бірі — Батыста,
Бірі — Шығыста,
Жарқ етіп, сөнген жасындай,
✓ Өтуі мүмкін, жақсы мен жақсы қосылмай.

БАЛҚЫТУШЫ

Қызыл науамен,
Қызыл от ағып барады.
Қызыл адам жүр,

Қып-қызыл өңі, жанары.

Қызыл ұшқындар ысқырып қызыл жыландай,

Қызыл қаһарын қызыл адамға жабады.

Өскемен, Балқаш,

Өмірге арнап қайнатқан,

Өртенген бұлақ барады ағып қай жаққа?

Адамның күшін,

Ғарыштың жүзінде ойнатқан,

Бара ма әлде, Байқоңыр деген аймаққа.

Осы бір жанға тұрарсың қалай бас ұрмай,

Жалын ішінде,

Жалт етіп жанған жасындай.

Балқытқан оның металдары ұшып барады.

Жалыны-дағы, қызуы-дағы басылмай.

МЕН СЕНІ САҒЫНҒАНДА...

Мен сені сағынғанда,

Қарамай жауындарға, дауылдарға,

Қарсы қарап жүземін ағындарға,

Кеудемде қимылдаған жаным барда,

Мен сені сағынғанда,

Бір минут та қақым жоқ дамылдарға.

Мен сені қызғанамын,

Қызғаныштан мұз шайнап,

Тұз жаладым.

Шаңқылдап алдымнан шық,

Ана-қыран,

Алыстан келеді ұшып мұзбалағың.

Төкашпар ең, өрлікке бола туған,

Жет тездеп,

Дауыл тұрғыз қанатыңнан.
Сен — мендік, мен — сендікпін, ана-қыран.
Қыранбыз, қырандардан жаратылған!

Сағыныштың сағымын жамылғанда,
Қарамай қара өсер қағынғанға,
Саған ұшам.
Қалмайды сабыр жанда,
Мен сені сағынғанда, сағынғанда...

ШЫНДЫҚ ТУРАЛЫ

Шындық көзге шұқиды қашаннан да,
Шыбын жаның шындықтан қаша алған ба.
Ар-ақиқат үкімі жасалғанда,
^Қолға тұрар ноқтасыз асаулар да.

Қолға тұрар қулар да, зұлымдар да,
Ат жалынан мал тапқан жылымдар да.
Арамзаны, ұрыны жұлып түспей,
Ақиқаттың алмасы суынған ба!

Шындық деген — шымылдық біреулерге
Қалқа қылып шындықты жүрер пенде.
Шымылдығын шындық кеп жұлып алса.
Шыбыны ұшып, бишара кірер жерге.

ЖЕЗДІДЕ

Жезқазған.
Жездінің бұл қатпарынан,
Еліме иен ырыс ақтарылған.
Осында жүр жастары, қарттары да,

Қанышынан үйреніп, хат таныған.

Хат таныған,

Басына бақ дарыған.

Жер асты — көгілдір тау, құлама жар.

Жер үсті — көк тіреген мұнаралар.

Көлбеп жатқан көк тасқа сына қағар,

Кеншілер — кереметтей ғұламалар.

Жеті қат жер астына енгенінде,

Ұқсамайды тозаққа, көрге мүлде.

Ғұлама кеншілерді көргенінде,

Көк тастың найза ойнатып өңменінде,

Кенші болғың келеді сен де бірге,

Астыңнан да, үстіңнен бұлақ аққан,

Қопарылыс естілді мына жақтан

Жар құлап жазатайым кетпесін деп,

Жанталасып кеншілер сына қаққан.

... Қанышынан, кешегі хат таныған,

Хал қалай деп сұрасаң қарттарынан,

Білмейді екен басқаны шаттанудан,

Аулақ емес, әрине, мақтанудан.

ОТАН

Отан!

Отан!!

Сен болмасаң, не етер ем?

Мәңгілікке бақытсыз боп өтер ем,

Өмірден бұл өксіменен кетер ем.

Құс ұясыз,

Жыртқыш іңсіз болмайды.

Отансыз жан өмірінде оңбайды.
Өзін-өзі қорлайды да, сорлайды.
Тірі адамға — сол қайғы!

Күн көреді,
Әкесіз де, анасыз,
Өмір сүрер.
Әйелсіз де, баласыз,
Ал, Отансыз —
Нағыз сорлы панасыз?

Билесің бе,
Отанның сен не екенін?
(Екі өмір жоқ, әрине, жоқ екі өлім.)
Екі Отан жоқ.
Жалғыз Отан — мекенің!

Жалғыз Отан.
Біздер оған сәбилер,
Тіршілікте тынса үзіліп ән-күйлер,
Жалғыз Отан мәңгілікке әлдилер...

ТАҒЫ ДА МАЙГҮЛГЕ

Қайтсем сенің құтылам елесіңнен?!
Отырасың қасыма келесің де.
Сен өлгенсің, жаным-ау, мен тірімін.
Мен тірімін.
Тірімін!
Көресің бе!!!

Көнген жаным жазаға, қазаға да,
Өкпелеме,
Сен енді жазалама.

Шын болса, табысармыз ахиретте,
Әзірше, жаным, мені мазалама!..

Мен деген — тірі жанмын,
Сен — елессің.
Білесің ғой, өлтірген мен емеспін.
Мен үшін артық емес сенен ешкім,
Бірақта, сен — елессің,
Сен — елессің!

Араша тұра алады кім өлімге,
Жата бер мені күтін түнегіңде.
Әзірге тірі жүрсем бұл өмірде,
Сенің орның оңаша жүрегімде.

Майгүлім, гүлім менің, көгім менің!
Жүрегін қияр дейсің өлімге кім.
Сен — менің жүрегім ең.
Дегенменен,
Елессің, енді маған көрінбегін...

ГҮЛДЕНЕСІҢ

Жоғалтқан жандай болып бірдемесің,
Кей-кейде сен бір ғажап түрге енесің.
Басыңды биік ұста, баурым менің,
Біреулер есеңгіреп жүр демесің!

Қапыда жоғалтқандай бар асылың,
Неге сен мұңаясың, қарашағым?
Арасында қазақтың баласының,
Бар шығар сенің де бір жанашырың.

Айтқан сөз, берген серттен айнымасым,
Неге сен мұңаясың, қайғырасың?

Еңсеңді көтеріп жүр, еркем менің,
Барыңнан бойыңдағы айрыласың!

Сырт көзге сыр алдырма, сыр алдырма,
Сенің де бір бақытың тұр алдында.
Басыңа мұң әкеліп, сені шаққан
Зер-уы қайтар бір күн жыланның да.

Аурудай сүйреткен құр денесін,
Кей-кейде сен бір сұмдық түрге енесің.
Өзіңді-өзің қамшылай, ширақ ұста,
Түрленесін, бауырым, гүлденесің!

ШҰҒЫЛА АРМАН

Сәскеде жауған ақ жаңбыр,
Басылар барып бесінге
Шұғыла деген арман тұр,
Шашырап көктің төсінде.

Көкжиектерді жалғаған,
Аспалы әсем көпірге,
Балалық шақ-ай!
Заулаған,
Жетуге соның шетіне.

Шұғыла-арман алдайтын,
Жап-жақын, бір-ақ шақырым.
Тайына мініп самғайтын,
Балалық дейтін батырың.

Жаңадан жетіп қалғанда,
Тұратын басқа белесте
Ұстатпайтұғын жалғанда,
Шұғыла-арман емес пе.

Шұғыла ғайып.
Бар өңір,
Бояусыз аспан, бұл алап.
Шұғыда-арман
Бал-өмір,
Артынан кетті қуалап...

БАЙҚАЛМАЙ ӨТКЕН МАХАББАТ

Қысқы түн.
Аяз.
Ай жарық.
Төңірек тегіс қалғуда.
Басқаға көңіл бұрылмай,
Тұратын едім байланып,
Терезенің алдында,
Желідегі құландай.

Ғадалып жарық кең үйге,
Арманым — сені бір көрсем.
Сырттағы байғұс не күйде
Тұрғанын әсте, білмеуші ең.

Ызғарын аяз төккенде,
Терезең кеткен қыраулап.
Арыда-бері өткенде,
Көлеңкең ғана жүр алдап.

Боз қырау аты кірпідей,
Келетін әкең жұмыстан.
Тазыдан қашқан түлкідей,
Ініме мен де жылысқам.

Махаббат өткен байқалмай,
Бұл шақта бәрі ұмытылған.

ЗООПАРКТЕ

Тал өсіп тұрушы еді ақ бастауда,
Ақ шымшық қонатұғын ақбас талға.
Аңырып, шуылдасып қалатынбыз,
Ақ түйғын ақ шымшықты ап қашқанда.

Селк етіп, бір теңселіп, тал қалатын,
Шиқылдап сорлы шымшық зар қағатын.
Ұшып бара жатып-ақ, бір шоқып жеп,
Жыртқыштың тұяқтары қанданатын.

Біздер солай көріп ек тағылықты,
Темір торға, мінеки, жабылыпты.
Екі көзі қанталап, қағынып тұр.
Тағылықтың не деген жаны мықты!

Ет тастасаң бір кесек лақтырып,
Шоқымай-ақ жұтады бір-ақ қылғып.
Қанша әлсіздің мойныңда қаны бар деп,
Мен ішімнен жыртқыштан сұрап тұрмын.

Кішісі не, жыртқыштың, ірісі не,
Она қылмас әлсізге бірісі де.
Ілуші едің іргеде балапанды,
О, кішкентай қанішер, тірісің бе?!

* * *

Соқ, жүрек,
Солқылда, ми,
Тасы, қаным!
Өмірге, айтылған жоқ ғашық әнім.
О, Муза!

Бір өзіңе бас ұрамын,
Тездеп жет,
Мен бір жаққа асығамын...

Ғашық әнімді айтайын өмірге мен,
Құлақ естіп, көздерге көрінбеген.
Нәсерім тұр көгімде төгілмеген,
Жемісім тұр бағыма себілмеген.
Бермей кетпен бәрін де тегінде мен.

...Суық-ау, ажал деген, өлім деген
Суық көрге салады кебінменен.
Сенімменен келгемін өмірге мен,
Кетсем кетем өмірден сенімменен,

Гіл өнерін, сиқырлы сөз өнерін
Оңбайсың сөз өнерін тежегенің!
Гілден алмас жоғалса, сөзден қанжар,
Бұл тірліктен бір күнде безер едім.

Айтылған жоқ өмірге ғашық әнім,
Қашан айтам, қашан мен басыламын?!
Айта алмай қалам ба деп ашынамын,
О, Муза!
Мен бір жаққа асығамын...

БАСҚА ЖЫЛ

Ертең жұрт басқа жылды қарсы алады.
Тамашалап, күй тартып, ән салады.
Би билейді жастар да, кәрілер де,
Ұмыт болып жыл бойы шаршағанды.

Жайылған ақ дастарқан — ақ көңілдер.
Әжелер, балалар шат, шат келіндер.

Бәріңе айтатыным — бір-ақ тілек,
Бәрің де бақ көріңдер!
Бақ көріңдер!

Ертең жұрт қарсы алады басқа жылды.
(Тұрса екен тұман баспай аспанымды.)
Ертең мен түні бойы ұйықтамаймын,
Ұмытамын сырқатты, баста мұңды.

Басқа жыл келгенінше жер бетімен,
Қушақтап дүниені тербетідем.
Ертең мен барлығынан айығамын,
Бір сүйіп Жаңа күннің келбетінен.

Бүрсігүні басқа жыл басталады.
Шал тұрар,
Қырау-қырау қас-қабағы.
Пенсияға шығуға таяды қарт,
Тағына отырғызып жас баланы.

АЛМАТЫНЫҢ АСПАНЫ

Тал түсте,
Бозғыл деңгейде,
Шуағын жерге төккен Күн.
Жылымық қыста кей-кейде,
Иісі келер көктемнің.

Ұмыттырар ақпанды
Боз аспан, она боз дала.
Осынау ғажайып шақтарды,
Қозғама, тәңір, қозғама!

Оралады өткен күз
Қыс келеді.

Төсі қар.
Ұзатылған көктем-қыз
Қайта оралса, несі бар?!

Ішке сиған баламыз,
Сыртымызға сияды.
Кең ғой біздің даламыз!
Зиялы да ұялы.

Қайдан келсін бірақ та,
Мезгіл жетпей қыз-көктем.
Қарашы анау қыратқа,
Арқасына мұз шөккен.

Алматының аспаны,
Бізді әзірге тұр алдап.
Қайың, терек бастары,
Барады әне, қыраулап...

СЕЗІМ

Арпалысып ақылмен, төзімменен,
Бір сәт те дем алмайды сезім деген.
Шыр етіп жерге түскен шілдеhana,
Келеді дүниені кезуменен.

Жанымды тыншытпайды сезім деген,
Қалай жүр, япырау, төзіп денем?!
Қаншама күндер өтті дамылдамай,
Қаншама түндер өтті көз ілмеген,
Білмеймін, не іздейді сезім менен?!

Белгілі шегі де жоқ, жоқ тұрағы,
Белгісіз, қайда апарып соқтырары. ✓

Не, сезім, мені бір күн от қылады,
Не, сезім, мені бір күн жоқ қылады!..

Қаншама көлденеңнен өтті қарғып,
Әлемге әмір беріп, етті жарлық.
Ғаламдық заңдылықты мойындамай,
Жүргені, барды жоқ қып,
Жоқты бар ғып.

...Адамның сезімінен сезіктенбе,
Сезімді сезіне біл, төзіп, көн де.
Ақыл менен парасат бұғынады,
Шынайы шын сезімге кезіккенде...

ФАНТАЗИЯ

Жеті қат жерің мына төңкерілген,
Жеті қат аспанменен көмкерілген.
Адамзат оның бәрін ерте білген,
Ертегіде табысқан ертеңімен,
Ғаламаттар туылған ертегіден.

Ғаламаттар жасалған ертегіден,
Ертегілер қиялын ерте жүрген.
Ғаламдық ақиқатты бұл адамзат,
Галилей, Коперниктен ерте білген.

Ертегіден жаңарып, қала тұрған,
Ертегіден ғұлама дана туған.
Бұл күнгі ғаламаттар, алдыменен,
Адамның қиялында жаратылған.

Барлығын да адамзат қиялдаған,
Қиялдап жер бетіне сия алмаған.

Ойлап-ойлап, отырып кілеміне,
Аспанға ұшудан да ұялмаған.

Қиялдап, менің дана, байғұс бабам,
Алайда, атқа мініп, Айға ұшпаған.
Бабамның қиялымен қанаттанып,
Бүгін мен Айға қонып, жайлы ұстаған.

Жазғырма мені, жан-аға,
Жаманға мені балама.
Жалғыз түп емен көріп пе ең,
Жабырқап тұрған далада?
Емен деп мені бағала.

Еменде жапырақ-жүректер,
Үп етсе самал дір еткен.
Осынау елсіз жапанға,
Жападан-жалғыз кім еккен?

Далада дауыл болғанда,
Сая жоқ жанын қорғауға.
Ұшайын десе қанат жоқ,
Қорғанға — алыс орманға.

Жазғырма мені, жан-аға,
Жаманға мүлде балама.
Бұлаққа барсаң, жалғыз түп,
Талшыбық тұрар жағада.
Шыбық деп мені бағала.

Кеткенше қиып әлде кім,
Емен де, мейлің, тал дегін.
Әзірге менің бар демім,
Осындай, аға, халдемін...

ЖҮРЕГІМ, ЖҮЙКЕМ, БАР ТҰЛҒАМ

Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам,
Бұл күнде сымдай тартылған,
Лұп етіп самал соқса да,
Бзыңдап қалар антұрған.

Бзыңдап, нәзік үн шығар,
Үн шығар-дағы тұншығар.
Шегіне жеткен сым-шектер,
Үзілейін деп тұр шығар...

Алдыма өзің келгесін,
Аянам енді мен несін.
Үзілсе, мейлі, үзілсін,
Басып бір көрші пернесін.

Баяғы сазы бар ма екен,
Қуаныш па екен, зар ма екен.
Сыңғырап тұрған сым-шектер,
Бұл күнде қандай халде екен.

Саусағың салып пернеме,
Сазды үнің шығар тербеле.
Тыншып бір тұрған тұлпарым,
Тықыршып қалсын кермеде.

Бұл күнде сымдай тартылған,
Жүрегім, жүйкем,
бар тұлғам,
Айныма осы қалпыңнан!
Айныма осы қалпыңнан!!!

СОНАРДА

Күн аяз.

Қаңтарда ма, ақпанда ма,
Із кесіп, қан сонарға аттанғанда,
Қарайсың қырқаларға, қапталдарға,
Қарайсың ақ қағаздай жатқан қарға.

Аймақтың қоймай тінтіп түз-даласын,
Ұрымтал жерін іздеп, із бағасың.
Аулақта бара жатқан бір жолаушы,
Жолыңды кесіп өтсе қызғанасың.

Іздер жатар қар бетін шиырлаған,
(Шұбырынды із шықса қиындаған.)
Қызыл түлкі қырқадан қылаң етсе,
Құмай-тазы соңынан құйындаған.
Қанды басың бері тарт, бұйыр маған!

Сайқалды соға алмаса құмай-тазы,
Құм қылып жігеріңді, мұңайтады.
Көзді арбап, қызықтырған бұл фәниді,
Түлкі деп бұрынғылар шын айтады.

Жұтынған құмарыңды жояр алдап,
Жалт беріп сайқал түлкі қояр арбал,
Сонардан қасқыр да емес, түлкі де емес,
Қайтасың бірді-екілі қоян аулап...

АЙЫҒЫП КЕЛЕМ

Айығып келем.
Айығып келем бәрінен.
Емделіп жүрмін,
Жақсылар берген дәрімен.

Мен үшін өмір тарылған емес, әлі кең,
Кеңістіктерге сапарға шығам әлі мен.

Сауығып келем,
Жинап та келем есімді.
Сағынып қалдым,
Саламат өмір кешуді.
Тағат таппастан,
Тартамын алға көшімді,
Жанып бітпестен жазбаған маған өшуді.

Қиын ғой
Қиын...
Көшінді жолға доғарған,
Жана алмай бықсып, ошақта отың жоғалған.
Жаға алмай сөнсең жалын мен отты —
Сол арман,
Жалындап тұрып,
Өртеніп кетсең, жоқ арман!

АҚҚАЛА — АҚ БАЛА

Аққалам менің, Аққалам.
Аққала жасап, ақ балам,
Өмірге қадам аттаған.
Мақтанам әрі шаттанам
Ұлан бол елің мақтаған,
Аққалам менің — ақ балам!

Аязды мынау ақпанда,
Ақ ұлпа, мамық ақ қарда,
Сәбилер ойнап жатқанда,
Көңілде тұрған дақтарға,
Қарайтын, тәйір, шақ бар ма.

Қоңырау-күлкі айналам,
Қошақандарым ойнаған.
Сәнді шағымды жайнаған —
Сәби кезімді ойға алам.

... Болған ем мен де ақ бала,
Орнатқам мен де Аққала.
Ырзамын бала шаққа да!
Ырзамын Болашаққа да!!

* * *

Сынауға тіптен құмар кім көрінген,
Әйтеуір кінә тауып бір жеріңнен.
Сырласып отырамын ондайда мен,
Мазасыз күндеріммен, түндеріммен.

Айтса айтсын айыбымды бетке қарып.
Қайтемін қаламымды кекке малып.
Арам шөптің орнына гүлді қырқып,
Әйтеуір жүргенім жоқ кетпен алып.
Басымнан кемшіліктер өткені анық,
Несіне өкпелеймін көпке налып.

Ащы жырым құйылса өтке барып,
Ашырқанып, алайда, сөкпе, қалық.
Шарам толы шаттығым, мұңымды айтпай,
Шау тартатын жәйім жоқ шетте қалып.

Өтсе,
Өтсін!
Басыма бақ бұйырмай.
Тіл кесілмей, тұрса екен жақ қиылмай.
Енді менің күнелтер жағдайым жоқ,
Шығыршықта айналған ақ тиындай.

Әйтеуір кінә тауып бір жеріңнен,
Сынауға тіптең құмар кім көрінген.
Бірақ та,
Білесің бе, ей, Кім көрінген,
Айтсын деп ақиқатты тіл берілген!!!

АҚИҚАТТЫҢ АУЫЛЫ

Жол қайда ақиқатқа апаратын?
Ел қайда Ақиқат деп аталатын?
Айласар, арамзалар, ала аяқтар,
Аяғы көктен келіп, мат алатын?

Сол елде Адамға Адам — дос бауыр ма?
Адамға ақ жаныңды тосқаныңда,
Ақ көңілдер тоғысып, ақ арнада,
Аға ала ма, кездеспей тосқауылға?

Шомылып ақиқаттың өзенінде,
Шыныға ма, шындықтың өз еліңде?
Жалғыз түйір арамдық жоқ та шығар,
Адамдардың санасы, өзегінде?

Атыменен жоқ болар өсек деген?
Қылға тізіп қылтанақ есептеген?
Атпайтын да шығар-ау бірін-бірі,
Оқпен, таспен, немесе кесекпенен.

Алауыздық әкелген адамдарға,
Онда орын жоқ шығар арамдарға?
Бар болса егер, сүреді қайтіп өмір,
Ақиқаттың сүңгісі қадалғанда?!

Ақиқаттың ауылы — Ұлы Отаным.
Атқызып тұр шындықтың құла тағын.

Ақиқаттың жолынан тайып кетсем,
Алдына көп жүгінем, сынастамын...
Не десе де Ұлы Отан ұнатамын.

* * *

Күн батты,
Міне кеш кірді.
Жанымнан бір үн естілді:
«Рахатқа бола бес күнгі,
Ренжіте көрме ешкімді!»

Тағы да бір күн, кеш кірген,
Тағы да бір үн естілген:
«Азаматсың ғой ес кірген,
Жауласа көрме ешкіммен!»

Бүгін де міне, түн келді,
Құлаққа таныс үн келді:
«Адасып өмір сүрме енді,
Аулаққа салғын іргеңді!»

Сау еді санам тегінде,
Жынданар осы шегім бе?!
Еркімді алды менің не?
Өмір ме, әлде өлім бе?!

Үрейді бір сәт ұмыттым,
Өзімнен-өзім сыр ұқтым.
Өзіме-өзім сыбырлап,
Өсиет айтып тұрыпшын.

Шегі де бар ғой төзудің
Келіп тұр енді көз ілгім.
Жынданып бір күн кетермін,
Жетегіне ерсем сезімнің...

* * *

Татамын деп сортаңды,
Бас айналды, қол талды.
Барады улап бірдеңе,
Бауырымды, қолқамды...

Жүрегімде, миымда,
Жүйткіп жүрген құйын ба!?
Соңар қуып ой кетті,
Тым алысқа, қиырға.
Іс айналды қиынға.

Ақ дәптерді жастанған
Қаламымнан жас тамған.
Біткен іс жоқ әзірге,
Бәрі жаңа басталған,
Басталған да, тасталған.
Ойым менің тас-талқан.

Күн артынан түн келіп,
Көңілімді түр бөліп.
Жүрер жағдай жоқ менде,
Жан ауыртпай күн көріп.
Қол ұшыңды бір беріп,
Кетсең етті бір келіп.
Көрсең етті құрбыңды,
Бірде — тірі, бірде — өлік...

Ойға нелер түсті арман.
Бас айналып, іш жанған.
Сенен көрдім,
қайтейін,
Көрмегенді дұшпаннан.

* * *

Жарығым-ай!
Тұман торлап жүзіңді қалды ма-ай!
Деуші еді ғой: «жалғыздың жары құдай»,
Неге таси береді қаным ұдай?!

Жалт етеді бір үміт, тайып беріп,
Жалынамын жанымды жайып көріп.
Қаным сыймай барады арнасына,
Қосылғандай ілеге Жайық келіп.

Селдеткенде, екі өзен тасығанда,
Тал қармаймын, жағаға асылам да.
Шыңыраудан шыға алмай шыдам кетіп,
Тағдырыма шынымен бас ұрам ба?!

Қорқып тұрам орнымнан, қорқып жатып,
Толқын кетіп барады, толқынды атып.
Бәрі келіп, тоғысып,
Жүрегімнің
Жағалауын тебеді солқылдатып.

Соққанда кеп миымның жар қабағын,
Бір минуттық тынымға зар боламын.
Менің жарық дүнием, шуағыңды,
Ала кетсем деймін де, қарманамын...

* * *

Сиыр айдап өріске ертеңменен,
Баратын ек тоғайға еркемменен.
Тал басына шық тұрып, күннің нұры,
Мың бояумен тоғайды көркемдеген.

Қарасаздың шыбығын жел тербеген,
Жел тербеген шыбықты мен тербегем.
Ойласамшы, сол шыбық терек болып,
Өзегімді бір кезде өртер деген...

Қарасаздың шыбығын жел тербеген
Жел тербеген шыбықты сен тербеп ең.
Сонда менің ойымда мұң бар еді,
Өзі келіп, бір күні серпер дегем.

Жақын өсіп жас шыбық бала талға,
Оянатын екеуі ала таңда.
Тағдырымды сонда мен табыстаппын,
Сезімі бар, сенім жоқ алақанға...

Қарасаздың шыбығын сен тербеп ең,
Сен тербеген шыбықты мен тербегем.
Ойласамшы сол шыбық бір кездерде,
Өзегімді өзің боп өртер деген.

Сол тоғайға барып ем ертеңменен,
Қарсы алдымда терек тұр жел тербеген.
Бір тоғайда бірге өскен егіз едік,
Неге ғана шошыдың, еркем, менен?!

СОҒЫСТЫҢ СОҢҒЫ КӨКТЕМІ

Жасылмен бояп қойған ба!?
Жап-жасыл таудың бөктері.
Қырлар да, мынау ойлар да,
Жап-жасыл болып көктеді.
Соғыстың соңғы көктемі.

Көп болды, жасыл тауларға,
Жап-жасыл бұлттар шөккелі.

Әкелді шуақ бар маңға,
Соғыстың соңғы көктемі.

Соғыстың соңғы көктемі,
Көп болды нұрын төккелі.
Жап-жасыл анау аспан да,
Аспан да, сірә, көктеді.

Бойына таудың асылып,
Шұғыла тұрды, көк меңі.
Қызғанып, гүлін жасырып,
Қылтанақтар да көктеді.
Соғыстың соңғы көктемі.

Жап-жасыл шыбық, тал-дағы,
Орманның жасыл шекпені.
Қуанта, бірақ, алмады,
Сонау бір үйді шеттегі,
Соғыстың соңғы көктемі...

БЕТАШАР

Боз ала ауыл жастары,
Боз бала күнін тастады.
Боз жаулық жауып қыздарға,
Шаңырақ құра бастады.

Жиылып жекжат ой-қырдан,
Ауылда күнде той-думан.
Жалғыз ұлы әкенің
Жалғыз атын да сойдырған.

Үйленді біздің ағай да.
(Үйленбе деуге қарай ма.)

Бәсіре жалғыз көк тайын,
Сойғызып жатыр сарайда,
(Той жасап бермек қалайда.)

Ағайдың тойы жасалды.
(Арманым еді қашанғы.)
Қуанған көңлі босанды,
Әжем де көзге жас алды.

Келіннің бетін ашқан-ды.
(Иліп байғұс жасқанды.)
Жасқанды-дағы...
Жас қалды....
Ергесі соғыс басталды,
Алды да кетті жастарды.

БАҚЫТЫМ МЕНІҢ АЛЫСТА

Алданбайын арзанқол жұбанышқа,
Алданып жұбанышқа, құрақ ұшна!
Қазір менен қашықтап қуаныш та,
Әйтеуір, бір бақытым тұр алыста.

Белгісіз жетем бе оған, жетпеймін бе,
Қалам ба орта жолда жетпей мүлде?
Әйтеуір, бір бақытым тұр алыста,
Көрем бе, көгерем бе, көктеймін бе?!

Болғанмен қанша мұңым,
қанша қайғым,
Іздеуден бақытымды шаршамаймын.
Өмірім,
Берер болсаң, ұзағынан,
Өткінші бақытты мен аңсамаймын.

Өмірім!

Сен деп келгем, сен деп келгем!
Ақ еділ арманымды теңдеп келгем.
Айырма алыстағы бақытымнан
Армандап аңсап көрген, шөлдеп көрген.

Жылдардың ұзаруда тізбектері,
Жаз өтті.
Бара жатыр күз де өткелі.
Қыс та өтер,
Қыспен бірге мен де өтермін...
Бақытым жүрсе болды іздеп мені.

* * *

Жаз едім кеше,
Айналып күзге барам ба!
Жалын жоқ,
От жоқ, жасыған мынау жанарда.
Ауытқып кетті аймалап тұрған самал да,
Кеулеп тұр міне,
Дауыл ма, әлде боран ба?

Бұлттанып кеттім,
Бусанып, әлде жауам ба?!
Жел айдап, әлде жердің түбіне ауам ба?!
Қалса екен нәрім ауамда, мына даламда,
Түспесе екен көлеңкем тірі адамға.

Күз болса, болсын!
Үмітімді өсте үзбен мен.
Көктемнің сепкен жеңісін маған күз берген.
Сырласып тұрам,
Сыбызғы тартып қурайдап,

Орылған алқап,
Қуарған құла түздермен.

Күз болып тұрып,
Бақтарды ойға батырам.
Күз болып келіп,
Қасыңа, қалқам, отырам.
Отырам-дағы, жазыңды сенің шақырам,
Аймалап тұрып,
Сөйлеймін жаздың атынан.

* * *

Мені күтіп көрінің қалғаны анық,
Халін біліп, қайтайын тауға барып.
Есеп бе екен көк сүңгі-шыршалары,
Еркелетіп тұр ма өкен қыр самалы.

Аман ба екен ақ иық қырандары,
Асқарында шақырған ұларлары.
Тастары да тауымның сүйікті еді,
Тағылары жүр ме екен, шіктері.

Тау құрағы — тағынған қарға бауы,
Таспен ойнап жатыр ма, тау бұлағы.
Аман ба екен құба тал, көрі емен,
Сөлем беріп қайтайын бәріне мен.

Кәрі таудың сөйлігін баста мұңын,
Бетін сүртіп қайтайын тастарының.
Мен тербетіп өтейін бесігімді,
Бесігіме келгенше басқа буын.

Базарлығым, барымды қамдап алыш,
Халін біліп қайтайын шалға барып.
Қанша уақыт, өткізіп салмағалы,
Сірә, мені сағынып қалғаны анық.

МОЦАРТ. «ЖАН АЗАСЫ»

(Реквием)

Біреу келді де, қара киімге оранған.
— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт!—
Жоғалған...
Әлде бір елес...
Әлде бір адам болар ма?!
Аза тұтқан,
Бір жақыны жоғалған?!
Аң-таң Моцарт,
Бар жұмысын доғарған.

Аты мен жөнін білейін деп артынап,
Іле шыққан-ды,
Аула алдында сәл тұрған.
Аты-жөні, кім екені белгісіз,
Қара киім ғайып бопты антұрған.

Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт!
Азалы үн...
Жаназа күйі елітті оның назарын.
Бұл өмірдің тозағы менен мазағын,
Тәрік етсін бір.
Жазамын оны, жазамын!

Өңім бе әлде
Түсім бе әлде?..
Тәңірім!
Рояльдың жәйлап басып бір көрді тамырын.
Хош бол енді, хош бол, хош бол, бауырым!
Дегендейін күрсініп алды ауыр үн.
— Хош бол, Моцарт!
Дегендей ме жүрегі?
Сәл кідіріп, қуаң тартты іреңі.

— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт!—
Япыр-ау,
Періште ме әлде, пері ме әлде, кім еді!?..

Күй пернесін тағы да келіп бір басты.
Күдреніп барып, бір үнмен бір үн мұңдасты.
Өмірді мынау азалы, ауыр үн басты,
Күйзеліп, жөйлап, өмір мен өлім сырласты.

1. ТАБЫТ ҮНІ

Мен сені сүйгем,
Жаныммен сүйгем, Жарық Күн!
Жатсам да сүйем тұңғығыңда тамұқтың.
Ақ сәулең сенің аймалап мені,
Жарық Күн,
Тұрған да болар үстінде мынау табыттың

Ғарыштан құйған ғаламға ортақ шуағың,
Сезгемін, білгем,
Мен үшін бір күн тынарын.
Тастама мені,
Тастама мені, Шырағым!
Шуағың түссін,
Шөп болып, мейлі, шығамын.

Қомағай көңіл құмартып өткен әр неге.
Тірлікте сонау түскемін талай әуреге.
Кешкен өмір де,
Көрген бақыт та, барлығы,
Жетпейді екен ғой,
Бір күндік сенің сәулеңе.

Бір күндік сәуле...
Бір күндік жарық мекенім!

Мәңгілік түнек — қапасақ қалай кетемін
Келмейді-ау тілім...

Өлгеннен сұра дер едім,

Тірі жандарға,

Өмір дегеннің не екенін.

Өмір дегенге,

Тірлікте, сірә, жетер ме ой.

Жарық сәуледен басқаның бәрі бекер ғой.

Бекер ғой бәрі,

Бекер ғой бәрі — бөтен ғой,

Өмір дегенің — бір күндік Сәуле екен ғой!..

Тамшыдай ғана, нұрына міне, зарықтым.

Өмір осы екен, сырына міне, қанықтым.

Жаса сен, Мәңгі!

Жаса сен, Мәңгі!

Жарық Күн!

... Табытпын, табытпын, табытпын...

2. ХАЛЫҚ ҮНІ

Ажалдың аяз, боран, түні өткенде,

Көктем кеп, жер бетіне, гүл екенде,

Қызғалдақ қара жерді жарып шығып,

Қадалар кеуделерге, жүректерге.

Аспанда алапат күш дүр еткенде,

Көк пен жер тітіркеніп, дір еткенде,

Қақ бәліп, қара бұлтты қақыратып,

Ұшқының тұрар сенің түнектерде.

Болашақ дүниеге шыр еткенде,

Бір ұрпақ, бір ұрпаққа ілеккенде,

Аспалы көпір болып қаларсың сен,

Жалғайтын жүректерді жүректерге.

Біз сенімен,
Сен бізбен қанаттандың.
Қанаттанып, халқыңа нәр ақтардың.
Сенің көшің тоқтамас жер бетінде,
Өлмес мәңгі сапарға жаңа аттадың.

Әрине, суық қайғы, суық қайғы.
Көңілін халқың бірақ суытпайды.
Егерде халық өзін ұмытпаса,
Бақыл бол, халқың сені ұмытпайды!

Қайырымсыз қазаға елің бас ұрмайды,
Саған деген сағыныш басылмайды.
Табытыңды жасырса, жер жасырар,
Ал уақыт, өзіңді жасырмайды!

3. ЖЕСІРЛЕР ҮНІ

Жалғанда — жалған.
Жалғанда,
Жесірден мұңлық жан бар ма?
Жалғанда, жалғыз қалғанда,
Әдіра қалған арманға,
Араша түсер жан бар ма?

Жалғанда — жалған,
Жалғанда,
Қаңырап бөрі қалған ба?
Жете алмай алғы таңдарға,
Кеттің-ау, боздақ, арманда.

Арада жүрген асылды,
Алды да ажал, жасырды.
Опты да, жұтты қара жер,
Атылған көктен жасынды.

Панасыз қалған жесірден,
Біржола үміт кесілген.
Жарқырап жанған шырақты,
Соққан да дауыл өшірген.

Сені де жұтқан көне жер,
Сан рет әлі көгерер.
Салтанатқа әлі бөленер,
Бірақ та, маған не берер?
Төгер де мұңын, жөнелер,
Көзімнен жасым себелер.
Тас бауыр табыт тас қылып,
Мені де бір күн шегелер.

Сен сүйген орман, көлдерге
Жыл сайын құстар келгенде,
Көз жиек, сонау белдерден,
Сағынып-сағым көргенде,
Зарығар саған шер-кеуде,
Сағынар жүрек-шерменде.

Төзермін қалай мұңыңа,
Жетер кім сенің құвыңа?
Не істермін ажал ұрыға?!
Шомылып көздің суына,
Өзің жоқ қанық сырыма,
Өтермін жасып, бұғына.
Қашаннан жерік қара жер,
Жесірдің қайғы-мұңына.

Қоршаған тұман жан-жағым,
Келмеске, құсым, самғадың.
Хош енді!
Үзілген менің арманым,
Хош бол, Ардағым!..

4. БЕСІК ЖЫРЫ

Әлди,
Әлди,
Ақ балам,
Ұйықтай ғой, ұйықта,
Жат, балам,
Мәңгілік сені тербеуге,
Мәңгілік бесік сақтағам.

Күндер де мұнда жоқ, балам,
Таңдар да мұнда атпаған.
Түсіріп сәуле түнекке,
Жат, балам,
Әлди, ақ балам.

Сор да жоқ мұнда, бақ та жоқ,
Атақ та, құрмет, даңқ та жоқ.
Жетпейді мұнда өсек те,
Жетпейді саған атқан оқ.
Әлди, әлди, ақ балам,
Мәңгілік тыныш жат, балам.

Жоқ мұнда күрес, ерегес,
Күншілдік, қулық, төбелес.
Өзіңдей мұнда — көп елес,
Ақ балам, жалғыз сен емес.

Ұйықтай ғой, балам, шошынба.
Бауырың, жарың, досың да,
Аңдыған жауың, қасың да,
Тоғысар бәрі осында.
Ұйықтай ғой, балам, шошынба.

Шулама, орман, кең дала,
Баламның алма мазасын!

Тербетіп тұрам мен ғана,
Мәңгілік жанның азасын.

Әлди,
Әлди,
Ақ пенде,
Тыныштық тауып, жат менде.
Өмірді қандай сыйласаң,
Өлімді сондай жат көрме!

Баурыма мәңгі сақтаған,
Әлди,
Әлди,
Ақ балам...
Әлди...
Әлди...
Әлди-ай!..

МЕН СЕНІ ҰНАТАМЫН...

Мен сені ұнатамын.
Дегенменен,
Басқадан көрмегенді сенен көрем.
Өз обалың өзіңе, өзіңнен көр,
Бір күні ғайып болсам егерде мен.

Басқадан көрмегенді сенен көрем,
Сен биікте жүрсін деп, төмендегем.
Кім екен мені өзіңе дуалаған?!
О, тоба!
Мен неғылған өлермен ем?!

Кім екен мені саған дуалаған!?
(Сенсіз де көңілденем, қуана алам).

**Кім екен,
Мені сенен айналдырып,
Цирктің аттарындай қуалаған!?**

**Дегеніңнің бәрін де жасап жүріп,
Көрсетпеймін зәредей асау қылық.
Сенің ғана ырқыңа бас алдырып,
Бұға берем...
Неғылған жасандылық!..**

**Мен сені ұнатамын.
Бірақ, бірақ...
Мейіріңді қайтейін жылап сұрап.
Ұнатамын дегенім — жасандылық,
Саған деген жүрегім құрақ-құрақ...**

* * *

**Көк шығып қалды күңгейге,
Көгеріп бәрі кетсе екен.
Көрінбей кеткен бір бейне,
Көлбеңдеп алдан өтсе екен.**

**Төксе екен көктен ақ жауын,
Ақ жаулық самал алса екен,
Жабырқап қалған тауларым,
Жадырал сәтте қалса екен.**

**Өте алмай сонау көк белден,
Шымырлап сағым қайнаса.
Көгеріп қалған бөктерден,
Көңсітін жылқы айдаса.**

**Шындардан ұзап шыға алмай,
Шынарға бұлттар байланған.**

**Бұлақтар үркіп, құландай,
Құйылса төмен сайлардан.**

**Сәбилер шулап жан-жақтан,
Жағасын кезсе жылғаның,
Үздік те создық, аулақтан,
Естілсе үні тырнаның.**

* * *

**Шып терлеп дала бусанған,
Сағымы қайнап, шымырлап.
Бозторғай ұшты жусаннан,
Сүйінші сұрап, шырылдап.**

**Сағынып нөсер, жаңбырын,
Аулақта қалғып, бақ тынды.
Ақ бұлттар мамық жаулығын,
Аспаннан төмен лақтырды.**

**Қалқиды көкте ақ мамық,
Қалдырып кейде көлеңке.
Нұрына күннің қақтанып,
Шуақтап жатыр кең өлке.**

**Шуаққа толы жан-жағым,
(Шуаққа құмар бұл жалған.)
Шуақта шыбық-талдарым,
Шуақтап тұрып бұр жарған.**

**Көктемгі самал, көк белде,
Көгілдір шәйі желпіген.
Жап-жасыл мына көктемде,
Жасарған өмір елтіген.**

КЕЗДЕСУ

— Жан едің жалын, от кеуде.
Хал қалай, жеңге, хал қалай?
Сенен де жастық кеткен бе?
О, дарига!
Жалған-ай!..

Мінезің асау құландай,
Келгенде саған байқаушы ек,
Алдыңда сенің тұра алмай,
Жалт бұрылып, тайқаушы ек...

— Бұрынғы күнім жоқ менде,
Хал қалай, қайным, хал қалай?
Ойнаушы ең сумен, отпен де,
Талғамай бәрін, аңдамай.
Азамат едің балғадай
Балғадай шағың өткен бе?
О, дарига, арман-ай!
Ұмыт боп бәрі кеткен бе!?

... Екеуміз кеттік әрқалай,
Әңгіме жібін жалғамай.
Көктемгі аспан күрсініп,
Күркіреп кетті:
— Жалған-ай!!!

* * *

Мына бір келген мамыр ма?
Мамырла, бұлттар, мамырла,
Қалпағыңды алып, бауырлар,
Басыңды төсе жауынға.

Аспан тұр міне, күркіреп,
Шөміш қақ, әже, ырымдап.
Көктер ме егін дүркіреп,
Көк биең аман құлындап.

Есен-сау тұңғыш немерең,
Оралар ма екен әскерден.
Тұнар ма екен төңірек,
Шұбырып өрген жас төлден.

Дән бе екен, әлде сүт пе екен,
Қарашы мына жауынға.
Қайсысы биыл мықты екен,
Егін бе, әлде сауын ба?!

Мына бір келген мамыр ма?!
Мамырла, дала, мамырла.
Арқанды төсеп жауынға,
Дамылда тірлік, дамылда.

СӘУІР АЙЫ

Сабылып келді міне, сәуір айы,
Сәуір айы — қазақтың тәуір айы.
Жылайды да тұрады жылаңқы бұлт,
Бара жатыр не болып ауа райы?!

Ақ нөсер, өткіншісі — бәрі дайын,
Сабылтып келген мына сәуір айын,
Құтты көріп, дихандар құптағанмен,
Малшылар салып отыр сарыуайым.

Жылап тұр, жылаңқы бұлт сабылып тұр,
Сағынып тұр күн нұрын, жабығып қыр.

Бірде жауын, біресе қарға айналып,
Сәуір айы малшыға қағынып тұр.

Шопан жүр малыменен, көптен бөлек,
Төнеп тұр,
Келер емес көктен көмек.
Сәуір айын сықпыртып, сыбайды кеп,
— Құрғырдың түбі түсіп кеткен бе?!— деп

Ойында — әрі ашу, әрі уайым,
Әйтеуір оңдырған жоқ сәуір айын.
Сәуір айы — малшыға сарыуайым,
Малмен бірге бағады ауа райын...

* * *

Шыңылтыр аспан шытынап,
Шытынап, сына жаздайды.
Жұлдыздар шоғы бытырап,
Шоқтанып тұрып маздайды.

Белбеуін шешіп, ағытып,
Аспанды жалғап жерменен,
Құс жолы жатыр шаңытып,
Көлбеген көкте — көлденең.

Өзеннің мұзы шатынап,
Сатырлап сынған суықтан,
Аязды түнде атырап,
Тірлігін бір сәт ұмытқан.

Аязды түнде ақпанда,
Ит үрмей, тауық шақырмай,
Арқасын сүйеп ақ тауға,
Қымтанып ауыл жатыр жай.

Тыныштық деген — жан ізгі,
Сағынып келген жардайын.
Оянып кетер тәрізді,
Сыйнасаң болды маңдайын...

* * *

Ұрынбай боран, жауынға,
Көлікке мінген аяулы-ақ.
Алайда, алыс ауылға,
Төтелеп тартам, жаяулап.

Жамылып мынау әуені,
Маңдайым төсеп шуаққа.
Шомылып алам әуелі,
Шолпылы сылдыр бұлаққа.

Бауырым басып құраққа,
Құмарым қанбай тұрмаймын.
Сонан соң, шығып қыратқа,
Бозторғай үнін тыңдаймын.

Алдымды кесіп ұшқанда,
Беремін сәлем құстарға.
Иліп тағзым етемін,
Несіз тұрған қыстауға.

Көңілден үзіп көрімдік,
Гүлдерге тағып кетем мен.
Көрімдік алам өмірлік,
Аяулы Ата мекениен.

Жетемін аңсап, аяндап,
Күтіндер мені, бауырлар.

Жете алмай қалсам, жаяулап,
Қондырар мені тауым бар.

Келеді соқпақ жол бастап
Бір белден асып бір белге.
Жете алмай қалсам, жамбастап,
Жантая кетем бір жерге...

* * *

Маңыма сәуле жуытпай,
Қинайды мынау қысқы күн.
Жалыныңменен жылытпай,
Жоғалдың қайда, ұшқыным?

Бытырап ойым бүгін де,
Торыған болам толғау сап.
Отырмын міне, іңірде,
Қайдағы жоқ бір жолды аңсап.

Құмартып қайран сәттерге,
Есіме алам ұмытпай.
Төнемін әппақ дәптерге,
Бұлыңғыр мынау ымырттай.

Жетсеңші жазым — ыстығым,
Аязды қыстан шаршадым.
Қайдасың, менің ұшқыным?
Келсеңші, құрғыр, аңсадым.

Жылынып бойым біртіндеп,
Жүректі келіп қан тепсін.
Біртіндеп миым бүлкілдеп,
Көзімнің оты жарқ етсін.

МАХАМБЕТТЕР, АБАЙЛАР-АЙ!

Өмірдің қысы, жазы, көктемдері,
Қысылтаяң шақтары, өткелдері,
Адамның аққан қаны, төккен тері,
Мұратқа жетпегені, жеткендері —
Жанымды жеп жүр менің көптен бері.

Атысу, аңдысу мен таласудың,
Санасу, табысу мен жарасудың,
Мінезін мынау адам баласының
Білсем деп құпиясын аласұрдым.

Алдында алуан-алуан мінездердің,
Амалсыздан келеді мың өзгергің.
Әркім өзін балайды данышпанға,
Бір-бір құдай санайды бір өздерін.

Білмейді екем...

Қолымнан келмейді екен,
Жоқты аңсап, жоқ сусынға шөлдейді екем.
Қой енді, тыйылайын, бұғынайын,
Ойымды орасанға бөлмей бөтен.

Жасырмай ойымды айттым талай-талай,
Қайтейін кетті бәрі қарайламай.
... Айтарын ашып айтқан абайламай,
Дарига-ай,

Махамбеттер, Абайлар-ай!!!

ЖІГІТТЕР, МАҚТАНБАЛЫҚ!

**Бөрікті аспанға атып, аттан салып,
Жігіттер, мақтанбалық, мақтанбалық!
Қашаннан қазақ деген сырмінезді,
Мақтаусыз да, мақтансыз жатқан халық.**

**Сабырмен сабақ алып дәуірлерден,
Сабырын сары алтыннан тәуір көрген.
Қазаққа мақтансын деп жер бермеген,
Жерінің кеңдігіндей сабыр берген.**

**Иықтасып тұрсын деп елдерменен,
Қазаққа молшылықты кем бермеген.
Алайда, Ата-қазақ мақтануды,
Әлімсақтан бер қарай жөн көрмеген.**

**Дәулет шалқып, ырысы аққанында,
Қақысы бар қазақтың мақтануға.
Дарақы боп қазағым кетпесін деп,
Сабыры тұр, күзетіп арт жағында.**

**... Іргелі қазақ болдық. Сақтар қалып,
Құс міндік темір қанат, аттар қалып,
Әйтсе де, мақтанбалық, мақтанбалық!..**

* * *

**Үлпілдеген, үршиген үкім менің,
Жыл құстарын сағынып, күтудемін.
Көз алмай шұбатылған құс жолынан,
Бүкіл елім күтуде, бүкіл жерім.**

**Қырларым да күтуде, дөңдерім де,
Сағынады бізбенен көл де бірге.**

**Үкім менің қарашы, жыл құстары
Келеді екен қайсы ендік белдеуінде.**

**Қараторғай, қарлығаш, тырналарым,
Қашан бізге әкелер жыл хабарын?
Қашан қонар зергерлер — аққу, қаздар?
Әшекейлеп көлдерін, жылғаларын.**

**Қашан болар тоғайда ән сабағы,
Ән салады, қашан кеп жан салады?
Қашан мынау жайқалып емен, терек,
Жапырақтар жабыла қол соғады?**

**Айлар өтті қолыма қонғанына,
Еріксіздік басыңа орнады ма?!
Тұтқын болып отырмай торда мына,
Ораласың сен қашан орманыңа?..**

* * *

**Дариға, домбырамды берші маған,
Жаныма келші, жарым, келші, балам!
Бейуақ, іңірдегі көңіліме,
Күй болып, күңіреніп енші, балам.**

**Домбырам, жүрегіммен үндес едің,
Сенімен сырласымдай тілдесемін.
Бабамнан қалған мұрам, сен болмасаң,
Өнердің не екенін де білмес едім.**

**Өсірген өнерімді қызыр-бабам,
Үніңнен айналайын бұзылмаған!
Киелі пернеңе бір қол соқпасам,
Шектерің жетімсіреп ызыңдаған.**

Домбырам, досым менің күй аңсаған,
Өзімді, өмірімді қиям саған.
Шағымда шабыттанған, қиялдаған.
Шанағың бар шаттығын құяр маған.

Ерке назым менің де, сазым менің,
Шыбынсыз, шуақ шашқан жазым ба едің?!
Дарига, домбырамды берші маған,
Айналып үшесін аққу-қазым менің.

ТУҒАН ЖЕРДЕ

Таныс өлке,
Таныс аймақ,
Таныс маң:
Аноу жерде — құрбылармен алысқам,
Аноу жерде — құрбы жанмен табысқам.
Алба-жұлба ақша бұлттар жарысқан,
Таулар эне, ұйықтап кеткен данышпан,
Жолдар анау, шұбатылып шаңы ұшқан,
Таныс өлке, таныс аймақ, таныс маң.

Шабындықтар,
Егістіктер,
Тоғайлар.
Төбелердің төбесінде — көк айдар.
Ақ сағыммен араласып, аулаққа,
Сағым болып бара жатыр көп ойлар.

Бір тынбайды шегірткенің шырлы,
Жел қозғаған ақ шилердің сыбыры,
Бәрі таныс — кісінеген құлыны
Ін аузында шаңқылдаған суыры.

... Айналайын!
Ата мекен, Ақ мекен!
Қандай қазақ іздеп сені тапты екен?!
Туған өлке тәтті екен ғой,
Тәтті екен!

* * *

Тілегім қайда менің көкке өрлеген?
Жүрегім қайда менің кек кернеген?
Жүремін неге бұлай бөктерде мен?
Білемін...
Тек терлегем, тек терлегем.

Апырмай, бәрі бітіп қалғаны ма?!
Жеткізбей арманыма, алдағыма.
Аяй гөр, арманым-ау — ардағым-ау!
Үзілген үмітімді жалға мынау.

Жүргізбе мені бұлай бөктерменен,
Алып өт асқарыңа өткелменен.
Тілегім бөктерменен шектелмеген,
Алдымда өмірім бар өткермеген.

Жанымда жалын барда, қиял барда,
Аядай аулаға мен сия алғам ба?
Аяшы, ая мені, ардағым-ау,
Апарып таста мені қияндарға.

Сырқаттанып жүргенше сызда қалып,
Өлсем де өлейін мен құзға барып.
Мұзға барып құлайын, құздан ағып,
Сөндіретін отымды мұзға малып.

Аңғал досым-ай,
Не дейін саған, не дейін.
Көрінеді ішің,
Ашылса болды көмейің,
Жақсы да сені демейін,
Жаман да сені демейін,
Қасымда жүрші, әрқашан сені көрейін.

Адамға деген жақсылығың да шамалы,
(Жаманнан гөрі жоғары.)
Кейігіп жанды,
Кей-кейде сенің түсіңнен,
Сұп-суық, сұмдық үскірік аяз соғады.

Кей-кейде мына өтірік күлген көзіңнен,
Сұмдық бір жаттық сезінем.
Безінем онда өзіңнен,
Өзіңе деген,
Достығымнан да безінем!

Мінез-кұлқыңды түрлентпей,
Болсаңшы, досым,
Өмірде мына бір беткей.
Жақсылығың жүр,
Жаманнан гөрі жоғары.
Жамандығың да, жанымнан менің жүр кетпей.

БӘРІН ДЕ ҚОЙШЫ...

Өмір-ай, деймін,
Өмір-ай, деймін кейде мен,
Күндер де өтті,
Ойнайтын қыста жейдемен.

Кездер де кетті біреулер маған «Ей!» деген,
Кездер де жетті біреулер сіз деп сөйлеген.

Бәрін де қойшы...

Қозы-түс өтті аяулы,
Тал түс те кетті, бесін де міне таянды.
Мына жалғанда не қалар дейсің баянды,
Кезекпе-кезек бәрі де жылжып, таяр-ды.

Мұны да қойшы.

Махаббат шіркін суытты-ау!
Мен-дағы оны,
Ол-дағы мені ұмытты-ау!
Аңсаған жүрек алдаса-дағы қаншама,
Махаббаттан да, аспанның Айы жуықтау.

Бәрін де қойшы...

Бәрі де өтер тоқтаусыз.
Өмір өмір ме?
Өнбей, өспей, жоқ-барсыз?
Кезегім келіп,
Кеткенде келмес сапарға,
Хабарсыз, ізсіз қалмасам екен жоқтаусыз...

ЖАНЫМ, СЕН ЖАСЫМАҒЫН

Көбейте берме, жаным, шашың ағын,
Жаным, сен жасымағын, жасымағын!
Нәсерлегіп, бір сәтте басыламын,
Шашылады шұғылам, ашыламын.

Ұшқындарын жан-жаққа шапыратқан,
Кездерім бар кей-кейде жасын атқан.
Қара бұлтқа қара да басымдағы,
Күн шығады деп ойла осы жақтан.

Жанымның жақсы емес тыншығаны,
Тыншығанда жүрегім тұншығады.
Жасынымнан, жаным, сен сескенбегін,
Жай отының артынан күн шығады.

Жай отымды алыптын бәсеңдетіп,
Есем кетіп қалыпты, есем кетіп.
Ақ жаңбырдың нұрына шомыла бер,
Нөсерлетіп алайын, нөсерлетіп.

Жаным, сен жасымағын, жасымағын!
Нөсерлетіп алам да басыламын.
Айқұш-ұйқыш бұлттардан жай атылмай,
Күн тымырсып тұрғанға ашынамын...

МАЛШЫ АЙТАДЫ...

Күн кетеді қызарып көк белдеуден,
Өреді ымырт ұзарып көкпен, жермен.
Отырасың ой тастап өткендерге,
Ырза болып өмірге көшпен көрген.

Ымырт түсіп, малыңды жайғағасын,
Арқаң босап, азырақ жайланасың.
Шайланасың,
Жантайып ойланасың...
Ойланбасаң, несіне қой бағасың!?

Ақ жалынын бүріккен қыста мына,
Малыңды да, жаныңды қысқаныңда,
Мұндай күнді бермесін деп тілейсің,
Досың түгіл айтулы дұшпаныңа.

Біздің тірлік сағатпен шектелмеген!
Қайдан білсін басынан өткермеген.

Әрине, малшылар да бес күн істеп,
Екі күн тынығуды жек көрмеген...

Арпалысып қыстармен, көктемдермен,
Ырза болып өмірге көшпен көрген,
Еркімізбен ерінбей еңбектеніп,
Еншімізді аламыз төккен терден...

ҚАРАША

Бағыттарын батысқа түзеді ме?
Құстар енді қарасын үзеді де...
Кісінесіп, мәңіреп, маңырасып,
Жамырасып мал жатыр күзеуінде.

Алыс-алыс ақ үйлер, қоңыр үйлер,
Палаткалар, жаппалар, жолым үйлер,
Мал жайылса күзгі аңыз бір шетінде,
Бір шетінен трактор жонын илер.

Атырапта төрт түлік араласқан.
Күн бұзылды.
Түнеріп барады аспан.
Аңыздың андыз-андыз қаңбақтарын,
Өкпек жел домалатып, ала қашқан.

Аласапыран.
Аймақтың тірліктері,
Дүрліккелі даяр тұр, дүрліккелі.
Секем алған пілдердің құлағындай,
Желпілдейді үйлердің түңліктері.

Жаздағыдай гүлдер жоқ қауыз жарған,
Қараша тұр.

Шілде мен тамыз қалған.
Дуадақтар бұл маңмен қош айтысып,
Көтеріліп барады аңыздардан...

* * *

Сағалап сайды, жыраны,
Паналап қонған қыстауға,
Кеткім кеп ылғи тұрады,
Сағыныш кейде қысқанда.

Қаладан бақыт табылып,
Жақсарып жүр ғой күтімім.
Аңсаймын кейде сағынып,
Қыстаудың көкшіл түтінін...

Көз салып тұрсаң дөңгейден,
Бір белден жаңа асқанда.
Бұп-бұйра түтін кернейден,
Бұралып шықса аспанға.

Жылқылар, жатса жапырып,
Тұмсығын малып ақ қарға.
Қалпағын бұлғап, шақырып,
Жылқышы тұрса қапталда.

... Қоңырси көңнің түтіні.
Астына кіріп күпінің,
Ұйқыға енді батқанда,
Естілсе кенет шатқалдан,
Үрейлі үні үкінің.

Бойыңды мең-зең ұйытқан,
Қызуы пештің тынбаса.

Астында мұздың бұйыққан,
Бұлақтың үні тыңдаса.

Жылқылар жусап бір дөңде,
Бір дөңнен әшпақ Ай туса.
Өткенім келіп бір демге,
Өткен ән қайта айтылса...

СОЛ ТҮНІ...

Ауады да тұрады, аңсарым-ай!
Әлі сен есімдесің, Аршалы сай.
Сол түні неге мені өлтірмедің?
Сол түні риза едім алса құдай.

Сен куә, Аршалы сай,
Сол түні мен,
Аққуға тұзақ салып, өлтіріп ем.
Сол түні неге мені аяп қалдың?
Жаңадан ауызданған бөлтірік ем.

(Бөлтірік ем, арлан боп аяқтандым.)
Шырылдап сонда сені оятқан кім?
Есінде ме,
Көз жасы...
Жалынышты үн?..
Сол түні неге мені аяп қалдың?!

Қара түннің ішінде, қара бақтың,
Атар таң, келер күнге қараманшын.
Тағдырдың өзі берген махаббатты,
Тәрік етіп, мәңгілікке жаралашын...

Аршалы сай!
Неғылған көркем едің!
Сол түні неге мені өртемедің?
Сол түннің қияметін есіме алсам,
Сеінен де, өзімнен де жиіркенемін.

ЖАЛҒЫЗ СӘТ

Жанарың жалт етті-ау бір, жай отындай.
Жай отындай жандырып, жоятындай.
Жалғыз сәтті, жанымды дір еткізген,
Жасырдың-ау,
Жалған-ай!
Қоя тұрмай.

Жалғыз сәтпен жанымды дір еткізген,
Сені алдымнан, құрбыжан, кім өткізген?!
Жанарыңды жасырып, аулақтайсың,
Жүзге тура қарамас жүрексіз бе ең?

Жанарыңда ғажайып от бар екен,
Кімді қарып, кімді өртеп, тоқтар екен?
Жалғыз сәтпен жанымды дір еткіздің.
Одан басқа сыйларың жоқ па бөтен?

Сап-сап, көңіл!
Негі ойлап, неге кеттің?
Қасиетін кемітпе кереметтің.
Жанымды дір еткізген жалғыз сәттің.
Жалғанда құнын қалай төлемекпін.

Жанарлар жалт-жұлт етіп жай отындай,
Осылай жан-жағымнан жай атылған.
... Жақсыны дүниеден жоятындай,
Жалған-ау, жасырасың қоя тұрмай.

СЕН БЕ ЕДІҢ?!

Көтерілмей жүргенде еңсем менің,
Армандадым, біреуді көрсем дедім.
Біреу маған алыстан қолын созған,
Қолын созған қамқоршым, сол сен бе едің?!

Тасынып та, ашынып сезімдерім,
Ұзақ таңға ұйықтамай, көз ілмедім.
Сонда мені біреу кеп әлдилеген,
Әлдилеген сәбиін өзің бе едің?!

Сері күннен жалығып, кері күннен,
Жалғызсырап кей-кейде жерідім мен.
Біреу сонда жанымнан шықпайтұғын,
Жаны бірге менімен серігім бе ең?!

Қысылтаяң сәттерде саған келдім,
Жасырмай-ақ халімді жаман дедім.
Мұңым менен сырыма ортақ болған
Адам ба едің!
Аяулы панам менің!

Сен менің көтерілген еңсем бе едің?
Армандадым, өзінді көрсем дедім.
Бақыт іздеп жүр едім, сол сен бе едің?!
... Арманым жоқ, алдында өлсем сенің.

* * *

— Не жетпейді?
Құлпырған маңайың гүл,—
Деп маған,
Бірза болмай, ағайын жүр.

Жаным барда, бойымда қаным барда,
Жырымнан жан ашуын алайын бір.

Бәрі де бар...

Басымда бәрі де бар.

Жан емеспін жарымжан дәріге зар.
Жетпейтіні — жүректің әні болар,
Бақыт, бақтың тарыдай дәні болар...

Қалғанының бәрі бар бір басымда,
Әлі талай жараймын қырды асуға.
Жетпейтіні — досым аз сырласуға,
Өмірім аз, жетпейді бір ғасырға.

Күрсінгенім болмаса анда-санда,
Көз жасымды қақым жоқ көл жасауға.
Аздығы да ғұмырдың алаңдатпас,
Міндетгі емес ақындар көп жасауға.

Кім айыптап, сыртынан кім күледі,
Содан болар жырдың да жүнжігені.
Адам жырлап тұрғанда, заман жырлап,
Керегім де жоқ шығар кім біледі?!

ЕЙ, ӨМІР!

Дүниенің ағын да, қарасын да,
Мыңқ етпейсің, қабылдап аласың да.
Қарасымен шамаң жоқ таласуға,
Ей, өмірім, зымырап барасың ба?

Жер мен көктің желпініп арасында,
Желігесің, түсесің қара суға.
Құйын құған қаңбақтай аласұра,
Ей, өмірім, зымырап барасың ба?

Мен отырмын төңіздің жағасында,
Бересім де жоқ оған, аласым да.
Мені тастап, толқындар, ағасың ба?
Толқынданып, өмірім, барасың ба?

Шаң шығарып ізінен құйындаған,
Барасың ба, өмірім, қиындаған?
Сыйын маған,
Ей, өмір, сыйын маған,
Сыйынды алам мен сенің бұйырмаған!

* * *

Аласарып Ай батқан,
Ай батқанда, аймаққа,
Жұлдыз шоғын жайнатқан.
Аумайды бір құс жолы,
Ақтарылған қаймақтан.

Көк жиекте таулардың,
Көтерілсе түңлігі,
Баурайдың да, бар маңның
Көрінеді кіндігі.

Бастарында Мұзарттың¹,
Ағараңдар сәлдесі.
... Түнгі сапар ұзақ тым,
Бір құдайдың әуресі.

Көзіңе ұйқы байланып,
Қалғытады бір демде.
Түні бойы айналып,
Жүргендейсің бір жерде.

---

¹ М ұ з а р т — Тянь-Шань.

«Шәй орамал бір байлап...»
Шыдамадым, ән салдым.
Жұлдызды аспан тұр жайнап,
Кеудесіндей маршалдың.

ИНТЕРВЬЮ

(Шет елдік әріптеске)

Біз мына қоғамменен бірге өсеміз.
Тілдесеміз, үнімен үндесеміз.
Ақиқатты айтуды бізден сұра,
Ақиқатты айтуды білмесеңіз.

Әкелер салып кеткен іздерменен,
Келеміз анық басып біздер деген.
Біздер деген — қоғамның қолқанаты,
Біздер бөлек жандармыз сіз көрмеген!

Солдатпыз Отан үшін жанын үзген,
Арымызбен, қаламмен, қанымызбен.
Өз дәуірін өзгеге билетпейтін,
Күрескерміз!
Не керек тағы бізден!

Біз — солдатты Ленин қоғамының,
Иесіміз Балға мен Орағының.
Біз — Отанның қаруы, дарынымыз,
Ақынымыз Советтер Одағының.

БАҚЫТТЫ ШАҚ

Апырм-ай!
Бұл неғылған бақытты шақ?!
Әпшақ дән ақтарылған ақық құсап,

Алақанда маржандай сусылдаған.
Аямай-ақ беріпті-ау сусын далам!

Дала жатыр берерін беріп болып,
Келер жылғы күрішке жерік болып.
Бидай өңді күз жатыр қырда мына,
Бидай өңді дихан жүр қырманьында.

Әуе тұр құс қанатын сырнайлатып,
Жер жатыр кеудесінде Сырды ойнатып.
Сыр да асығып барады Аралына,
Сортаңданған жиегі ала-құла.

Дихандардың көресің шат жүрісін,
Аттандырып қоймаға ақ күрішін.
...Апыр-ай!
Бұл неғылған бақытты шақ!
Ақтарылған ақ күріш ақық құсап.

ҚҰТ МЕКЕНІ

Ақ жарқын қауым,
Бірінің қамын бірі ойлап,
Жарандар,
Неткен ынтымақты еді бұл аймақ!
Тамаша ауыл,
Тап-таза көңіл, таза аспан.
Тұрса екен өстіп,
Кетпесе екен лайлап.

Жаңарып кетті, жасарып кетті жан-жағым,
Көрді де мына көрікті жердің жандарын.
Көтеріп тұрған ырыстың мына тауларын,
Арымаңдаршы, аруағым менің, арманым.

Құтты мекенге қанатын көкпен жайған күн,
Осынау жерге кіндігімменен байландым.
Байырғы қазақ, бастарыңа кеп бақ қонған,
Мерекелеріңнен, берекелеріңнен айналдым!

Қарттарын сыйлап, жастарын баулып түлеткен,
Қаласын сүйген, даласын сүйген жүрекпен.
Айналдым сенен, аяулы мекен, дархан ел!
Туған елінің тасына-дағы гүл еккен.

* * *

Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!Шаманы бағып, шау тартар шаққа жеткем бе?
Тозған бұйымдай жыртығын жамап көңілдің,
Отырғаным ба?!Ой тастап өткен-кеткенге.

Көз жауын алған сонау да сонау күндерде,
Тартпайды енді тамаша мынау гүлдер де.
Ақ қырау аяз аулама менің кірген бе?!От болып келіп,
Жоқ болғаным ба, бір демде?!

Далада көктем.
Көңілі құрғыр күздейін.
Құлазып жатыр, қуарған құла түздейін.
Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!Өмір жоқ онсыз,
Іздейін оны, іздейін.

Қырлардан әлде, таулардан әлде, құмдардан,
Қызғалдақ көрсен, қауызын ашып, бүр жарған,

Құба тал көрсең, сыңсып бір тұрған нулардан,
Аспанды көрсең, Ай, жұлдызынан нұр жанған,
Жастарды көрсең, болашақ жаңа жылдардан —
Бергейсің сәлем жоғын іздеген бір жаннан,
Дегейсің сенсіз шын жалған екен бұл жалған...

ТАНЫСУ

Мен келмеген, мен көрмеген өріс ең,
Жатырқама, тосырқама мені сен!
Досыңменен досың болып, көрісем,
Дұшпаныңмен дұшпан болып, өлісем!
Жат көрмегің, жатырқама мені сен!

Несін айтам, көңілің сенің ақ айдын,
Ақ айдын деп, өзгелерге қараймын.
Айналайын, аман болшы, сақ болшы!
(Мен өзіме әрқашанда абаймын...)

Айналайын, сыйлағанды сыйлашы,
Берекеңді берекесіз құймашы,
Алқам-салқам омырауыңды ағытып,
Елпеңдемей,
Етек-жеңің жинашы!

Көріп тұрмын, өткізіпсің нелерді,
Айылыңды бір жина да, көр енді.
Келгенің мен кеткеніңді өлшепші,
Байқасаңшы, дарақылық не берді?!

Мен көрмеген, мен білмеген туысым,
Ойламағай, сарқылмас деп ырысым!
Жан екенсің ашылған да шашылған,
Өйтпегенде, менің не еді жұмысым...

* * *

Өзеніне асыққан бұлақтайын,
Енесіне жүгірген лақтайын,
Жайқалайын жаныңда құрақтайын,
Енді мен де саған кеп, тұрақтайын.

Асқар тауға соғылған дауылдайын,
Ақтарылған аспаннан жауындайын,
Дамылдайын, саған кеп дамылдайын.
Ауа бермей аулаққа сағымдайын.

Өзімменен сапарға бір аттанған,
Құрбылардың бәрі де тұрақтанған.
Ақ үмітті іздейін бір кездегі,
Ұмыт болып жұртымда жылап қалған.

Өз орнында, өзгермей тұр ақ қайың.
Тұрақтайын, мен де енді тұрақтайын.
Ар үміті — жоғалған ақ үмітім,
Табайын да, сені енді жылатпайын...

* * *

Неңді сенің аңсаймын, бала шағым?
Бұлдыраған айналаң ала сағым.
Ала сағым ішінде — болашағың,
Болашағың — болашақ алашағың.

Сенің қандай аңсаймын «тамашаңды?»
Соғыс келді:
Жүрекке жара салды,
Шапан еттім төсенген алашамды,
Қамқор тұтып, қауқарсыз қара шалды.

Сағынам ба суың мен талқаныңды?!
Суығыңды, сұрқия қаңтарыңды.
Әжем байғұс мезгілсіз ораза ұстап,
Бізге беріп талқанын қаңтарылды.

Сағынам ба түстерің, кештеріңді?!
Жалаңаяқ таңғы нық кешкенімді.
Өшкенімді білдірмей, өскенімді,
Жүре бердім жамылып бәстегімді.

Сағынбаймын,
Сағынсам, мұңайтады..
Мұңайсам, көңіл тағы лайтады.
Әнуарды, Шәмшіні, Шәмідерді
Күн өткізген солай деп кім айтады?..

* * *

Асығып алыс күндерге,
Бір белден асып, бір белге,
Адасып қалмай бір жерде,
Айсыз қара түндерде,
Отаныңда — іргеңде
Не жетсін өмір сүргенге!

Алысар жерде алысып,
Табысар жерде табысып,
Жүгенсіз асау өмірдің,
Жалына мықтап жабысып,
Жарысар жерде жарысып
Жұрттыңның қорғап намысып,
Халқыңмен бірге қауышып,
Не жетсін өмір сүргенге!
Отыңды бірге жағысып.

**Тыраштап босқа күн көрмө
Тірлікте мына жүргенге!
Тыншығып қалма бір демде,
Тыншығып қалма тіл, кеуде!
Жарыққа мына не жетсін,
Не жетсін өмір сүргенге!**

Басынан эзер бұлт аунар,
Батырын күтіп бұл таулар —
Таң асып тұрған тұлпарлар...
Шаншылып ұшқан бозторғай,
Шаттықтың әнін шырқаңдар.

АЙБАРМЕН ӘНГІМЕ

Айбар келіп, састырды кеше мені:
— Әке, сен соғыс жылы нешеде едің?
— Он жастамын.
— Неге сен соғыспадың, қорғаспадың?
Батыр ғой он жастағы жолдастарың...

Онда мен он жаста едім, он жаста едім,
Өзімді-өзім қорғадым.
Қорғасты елім.
Өзін-өзі он жастар қорғамаса,
Сен сияқты Айбарлар болмас та еді,
Намысыма тимегің, жолдас, менің!

Онда мен он жастамын,
Он жастамын.
Соғыспай-ақ, сұрапыл жол басқамын.
Атаңнан қалып қойған мұраңды мен,
Әжеңмен бірге жүріп қорғасқамын,
Майдандағы он жасар жолдастарым
Өлмесін деп,
Жер жыртып, тоңды ашқамын.
Солай менің басталған жол-дастаным!

...Бала дәурен өтті ғой құйындаған.
Балы менен шекері бұйырмаған.
Өзін-өзі он жастар қорғамаса,
Өзгелерді қорғауы қиын, балам!!!

АҒАЖАН

Жүр едім айыға алмай көптен бері,
Қандай күш айықтырып кеткен мені?!
Жаураған жауқазын ем бөктердегі,
Жып-жылы қайдан соқты көктем лебі?!

Ұмыт боп ұнатқаным, жек көргенім,
Қауышпен күн мен түнді өткергемін...
Бұзаудың тіліндей-ақ ала қағаз,
Ағадан ұшып жеткен кептер ме едің?!

Оңалмай жүргенімде ісім көптен,
Шағымда сағым сынып, күшім кеткен,
Ағаның қарлығашы інісіне,
Ақ қанат періште боп ұшып жеткен.

Ағажан, жылы сөзің — дәрі маған.
(Дәрігердің шипасы дарымаған!)
Ағажан, жан екенсің жаның адал!
Ит екем ақ-қараны танымаған...

Жақсы менен жаманның арасында,
Жаным менің жәй таппай таласуда...
Ағажан, «Бәрінен де айық!» депсің,
Айығамын, ағажан, нанасың ба?..

* * *

Ілініп түн тұр тауларға,
Дамылдап тірлік қалған ба?!
Алыстан оттар жанады
Жай таппай мына жалғанда,
Адасып жүрген арман ба?!

Жарқ етіп, кейде бір өшіп,
Бұлаңдап, шалқып, түр есіп.
Сөндірмек болған самалмен,
Сөнгісі келмей күресіп.
Бір жанады оттар, бір өшіп.

Адасып жүрген боларсың,
Отқа тарт, түнгі жолаушым!
От жанған жерде — ошақ бар,
Барарсың, мүмкін қонарсың,
Отқа тарт, отқа, жолаушым,
Жоғалсын үрей, жоғалсын!

Ұмтылып келер күндерге,
Жанады оттар түндерде.
Тіршілік барын аңғартқан,
Жанады оттар жан-жақтан,
Әкеліп үрей кімдерге,
Әкеліп үміт кімдерге
Жанады оттар түндерде.

НАУЫРЫЗ

Ақпан кетті араз боп науырызбен,
Науырыз жүр жоғалған бағын іздеп.
Көктем жетті көрісіп, жанын үзген,
Қыс аттанды қоштасып, тағы бізбен.

Көктем жетті көл-көсір шуақ қуып,
Қыс барады қиылып, жылап тұрып.
Шатырында үйлердің науырыз жүр,
Мұз көрпесін ақпанның лақтырып.

Тозған тонын бойына кие алмай бір,
Қайда барса қарт Аяз сия алмай жүр.

Асқар таулар атасын шақырады,
Ой мен қырын атасы қия алмай жүр.

Қарар емес науырыз атағына,
Алар емес ақпанды қатарына.
Күні бойы жылаған қарт пенденің,
Түні бойы мұз тоңды сақалына.

* * *

Мен білмеймін,
Не болады күні ертең.
Не болса да, не болса да күнелтем!
Екеуміздің жүрегіміз білер тек,
Сырласайық,
Оңашаға жүр, еркем.

Қалай-қалай құбылады мына күн?!
Қалай-қалай құбылса да шыдадым.
Екеуміздің жүрегіміз ұғады,
Сырласайық оңашада, шырағым.

...Мен несіне,
Сен несіне жыладың?!
Айтпай-ақ қой,
Айтпасаң да ұғамын.
Бәлен жерде құлағанда құланың,
Бәлен жерде ұмыт қалған тұмарың!..

Бәлен жерде...
Не түседі дәлелден?!
Бәрі де ұмыт, бәрі де жоқ,
Бәрі өлген...

* * *

Сүрініп кетпе!
Сүрініп кетсең, болғаны,
Дей бергін, досым, басыңа қырсық орнады.
Адам дегеннің аяқ астынан сорлауы —
Аңдамай басып,
Сүрініп кетсе болғаны.

Аңдамай кейде, басамыз-дағы кердеңдеп,
Құлап жатамыз,
Аяқ-қолымыз ербеңдеп.
Сүрініп алып, есіміз қайта келгенде,
Жоғалған сәтті іздейміз тағы жерден кеп.

Таппайсың оны,
Тартасың азап сан жылдар.
Аттай алмайсың,
Құлауың мүмкін, алдың — жар.
...Не істесем екен?!
Не істесем екен сендерге,
Сүрініп кетіп,
Бүлініп жүрген тағдырлар!

* * *

Сезбейсің ғой, сезбейсің ғой сен мені...
Көрмейсің ғой кереметті мендегі.
Түсінсеңші сарсаң болған пендені,
Түсінсеңші!
Ақыл-ойым кем бе еді?!

Неге бұлай?
Неге жүрмін көңілісіз?

Жаным менің жылап жатыр, тек үнсіз.
Қалам ба деп қайғырмаймын көмусіз,
Кетем бе деп қапаланам өмірсіз.

Жасырамын назым менен өкпемді,
Бүгінгімді, болашақты, өткенді.
Неғыламын шуағы жоқ көктемді?
Құрағы жоқ неғыламын көк белді!

Тұрағы жоқ неғыламын арманды,
Арман қуған ақ көңілім алданды.
Ояу жүріп өткізем де таңдарды,
Артымда тек шұбатылған шаң қалды...

Білмейсің ғой, сезбейсің ғой мені сен.
Ойдағымды енді кіммен бөлісем?

* * *

Жарқырап шығып,
Қалтырап барып батар күн.
Қысқарып қалар тәулігі ұзақ сапардың.
Күн батқан жерге,
Қосымды мен де апардым,
Күнменен бірге дамылдап мен де жатармын.

Өмірім менің!
Күнменен бірге жылжыған,
Өте бер жәйлап,
Несіне саған қынжылам.
Ашылып күнмен,
Күнменен бірге тұнжырап,
Күнменен күліп,
Жыласа, бірге тұр жылап.

Күн шыққан жерде,
Күн батқан жерде тұрағым!
Кірлесе көңіл, нұрына соның жуамын.
Ақтарыл, менің шуағым!
Сөпбесең екен,
Сөпбесең екен, шырағым!!!

* * *

Жазылар естеліктер мен туралы,
Біреулер жан еді дер өр тұлғалы.
Біреулер тұлпар еді дер де мүмкін,
Бүтінделмей кеткен бір ер-тұрманы.

Жоқ жанды қиған емес жамандауға,
(Сол үшін рақмет адамдарға!!!)
Білемін, әйтеуір бір замандарда,
Жүреді жүз жыл жасап жаман қарға...

Жазылар естеліктер нешелеген,
Көрерміз оның бәрін пешенеден.
Әйтеуір, білетінім бір-ақ нәрсе —
Көшеді өлең, немесе өшеді өлең!

...Қулары, таудың қызыл түлкісі дер,
Момындар, біздің үйдің кірпіші дер.
Мәңгілікке өзіммен ала кеткен,
Менің нәзік жанымды кім түсінер!?.

* * *

Кереметі-ай,
Мына жарық сәуленің!
Езу тартып барады, әне, әлде кім,

Алатау да жатыр, әне, сәнденіп,
Ал мен болсам,
Бір жаныммен әуремін.

Кереметі-ай,
Мына жарық сәуленің!
Қайта маған оралар ма әл-демім.
Қайда кеттің,
Қайда кеттің, дәрменім?
Қайда кеттің, сауық-сайран дәуренім?

* * *

Айтатын саған сырым бұл,
Ертеңім менің бұлыңғыр.
Әлсіреп, дымым құрып жүр.
Адасып менен кеткен бе?
Айналайын құлын-жыр.
Айтатын саған сырым бұл,
Бастаудың мұздай суымен,
Мерт бола кетсем жуындыр.
Өртенген жанды суындыр.

Ерте келіп,
ерте өліп,
Шарамды таусып,
төңкеріп,
Кетем бе деп қорқамын,
Өз отыма өртеніп.

Бұлақтың мұздай суымен,
Жуындыр мені, жуындыр.
Қауышпай жаным жырыммен,
Алайын сосын тыным бір...

ХАЛҚЫМ БАРДА...

Шыныменен дос жоқ-ау,
Дос жоқ менде.
Сонда қалай, өмірім босқа өткен бе?!
Осылай бір байламға келдім бүгін,
Қарадым да сүйіскен қос кептерге.

Менде арамдық жоқ еді алабөтен,
Доссыз өмір жалғанда қараң екен.
Қақ жарылған қауымға қайран жүрек,
Қашан ғана қаңырап қалар екен?!.

Сәл сабыр ет, ей досым, жасымағын,
Доссызбын деп мен неге ашынамын?!
Дос көп менде, қашаннан досым — халқым,
Қараймын да мен соған басыламын.

Доссызбын деп айта алман халқым барда,
Саясында хақым бар салқындауға.
Қарғамаса болғаны халқым мені,
Айналмаса болғаны нарқым дауға...

Қалт-құлт етіп, мейлі, мен күн кешейін,
Күн кешейін, еліммен бірге өсейін.
Мені әзірге, ей, тағдыр, мазалама?
Емін-еркін жұртыммен тілдесейін!

* * *

Не пайда күрсінгеннен, өкінгеннен,
Не пайда дәтке қуат бекінгеннен,
Алайда, емханада көз жұмғаннан,
Жақсы еді ғой майданның өтінде өлген.

Құрбан ғып жастығымды, жас ғұмырды,
Жауымнан жасыра алмай қастығымды.
Жанымды алмаған жауларымнан,
Ала жатар едім ғой жастығымды.

Өкінбен, мұңайман да, өксімеймін,
Өмірім, осылай-ақ өтші мейлің.
Алайда, аласапыран тіршіліктің,
Алдында күресе алмай тек сілейдім!

Күнін көріп жүргем жоқ жетім құлдың,
Бірақта не бітірдім, не тындырдым.
Шөл жинаған ініне суырдайын,
Әйтеуір тіршілікке бетім бұрдым.

Қарасаз, қара шалғын өлеңде өстім,
Қырға шығып ырысқа кенелмеспін.
Өлсе өлер Мұқағали Мақатаев,
Өлтіре алмас, алайда өлеңді ешкім!

* * *

Туған жер сағындырды, келді есіме,
Өзім кепіл енді оны көрмесіме.
Тағыдай тауда өскен тарлан едім,
Таңылдым емхананың бөлмесіне.
Кім кепілдік береді өлмесіме!

О, дәурен, неткен ғажап сүйікті еді!
Жайылған жасыл маңда киіктері.
Отырған оңашада, биіктегі,
Таңғы самал жататын сүйіп мені.

Ойнатып омырауда таң самалын,
Мен алғаш шыққан күнді қарсы аламын.

Мәңгілік сол биікте қалып қоймай,
Несіне бұл тірлікті аңсағамын?!

Қасқа бұлақ, қасыңнан неге кеттім?!
Не деген жел айдаған көбелекпін.
Еркіндік, еркелікті місе тұтпай,
Тасқа әкеп өзімді-өзім шегеленпін...

Пай, пай! Пай!
Сағындым-ау, сағындым-ау!
Талықсып, тар төсекке таңылдым-ау!
Қапыда қалтылдаған жаным мынау,
Жаратқан, нағылдым-ау, нағылдым-ау?!.

* * *

— Бал дәурен, бала дәурен, қайда қалдың?
— Баяғы жылқы баққан сайда қалдым.
Қоштастық қорасында Қойбағардың,
Сен содан мені тастап қайда бардың?

— Мен содан жастық деген желік қуып,
Бір қызық бір қызықтан еліктіріп,
Талқан ем бір махаббат өліп тұрып,
Өліп тұрып қоштастым, жеріп тұрып.

— Махаббат, ақ махаббат, қайда қалдың?
— Сен өзің қорлап кеткен ойда қалдым.
Биікті ұнатушы ең шыға алдың ба?
Бойда — қаным, қайтейін, ойдағы — арым!..

— Шығам деп бір биіктен бір биікке,
Кездестім бір күйіктен бір күйікке.
Сен — ақ бастау орнында тұнып қалған,
Тұрғанын түсіне бер кім биікте...

Білдім де артқа мойным,бұрмасымды,
Тауға да, тасқа да ұрдым бұл басымды.
Сені еске алсам, келеді өмір сүргім,
От сөнді.
Отауым жоқ.
Жын басылды...

КҮН БҮГІН КҮРЕҢІТІП...

Күн бүгін тұрып алды күреңітіп,
Шіркінің ашылмайды реңі түк.
...Күреңіткен ауылдың сырт жағында,
Мені де отыр ма екен біреу күтіп.
Күн сияқты ол-дағы күреңітіп.

Кім күтсін, кім жоқтасын онда мені,
Күтетін бір махаббат болған еді,
Күте-күте күдерін үзген шығар,
Күреңіткен мына күн сол ма тегі?!.

Бұл күнде жоқ — әжелер, аталарым,
Кім күтсін, кімнен барын бата аламын.
Кім сейілтсін көңілді қападағы,
Кімге керек «дәрежем», атақ-арым?!.

Мансап, атақ, дәреже?!.
Қайдан болсын.
Алдақашан жығылған сайран-қосым.
Арсалаңдап алдымнан шығатұғын,
Қырда жатыр қимасым, қайран досым.

...Күн бүгін күреңітіп тұрып алды.
Көңілім күнге қарап құбылады.
Аямасаң аяма! Енді менде
Алынбаған не әкеңнің құны қалды!?

СҮЙГЕН ЕРІН.

Сүйгісі келе берер сүйген ерін,
Сүй, жаным!
Сүйкімді бір күйге енемін.
Жүрегіміз жақыннан бірге соқсын,
Ағытшы бешбетіңнің түймелерін?

Сүй, жаным!
Сүйе бергін, кім біледі...
Бір кезде еске аларсың түнді, мені.
...Жалт етіп өте шыққан баяғыда,
Жастықтың талықсыған бір күні еді.

Ұялып, барады өтіп бұлақ — бала,
Бұйығып, үн қатпайды жылап қана.
Баланың маңдайынан сыйналаған,
Дірілдеп айдан тамған шуақ қана.

Тау-аталар түкситіп қабақтарын,
— Ар аттадың, — дегендей, — қарақтарым...
Сүйген жүрек қалады есеңгіреп,
Есеңгіреп, білменсіз таң атқанын.

Сүйген ерін сүйгісі келе берер,
О, жастық! Махаббат тап, көгере бер!
Сүйгемін жоқ, өлгемін — дер едім мен,
Сүйдің бе деп сұраса менен егер...

* * *

Не керек осы адамға?
Бүгін бе, болашақ па?!
Ақылгөй кәрілік пе, бала шақ па?!

Қиын-ау, өзің жатып жерошақта,
Жансыз тән, жанарсыз көз — бслашақта.

Әлде өмір сүрмекпісің бүгіндімен?!
Бүгіндік тірлік қуып, жүгірумен,
Өтпекпісің?!
Қолыңды бір-ақ сілтеп,
Ұмытып болашақты түңілумен?!
Күн кешіп жығылумен, сүрінумен?!

О, өмір!
О, неғылған сиқыр едің,
Қалай-қалай соғады құйты желің?!
Діңкелеп, шаршап келіп жантайғанда,
Тәтті бір түс көрсеткен ұйқы ма едің?!

АДАМЗАТТЫҢ ҰРПАҒЫ

Дәл осы көшеменен кім жүреді,
Он жылдар, жүз жыл өтер, кім біледі.
Оны тек сол шақтағы күн біледі!
Оны тек сол кездегі түн біледі.
(Бұлардың уақытпен бір жүрегі.)

Кім салқындан отырар мына бақта?
Ойын-сауық ана жақ, мына жақта.
Сонда қалай?
Осы бақ орынында,
Адамдар алма-кезек құламақ па!?

(Талай тарлан жақсыдан тірі адастым.)
Мен сенен мәңгілікті сұрамаспын.
Не айтам саған, табиғат, адамдарға,
Қимадың ғой өмірін бір ағаштың.

Адам байғұс жер беті^і жасандырып,
Жасамайды өзіңе асау қылық.
Тек ескерткіш орнатар өздеріне,
Тау-тасты тыным алмай қашап жүріп.

Талай нәсер төгілер, болар жасын,
Алапат күн әйтеуір жол алмасын.
Мына нұрлы өмірге тірек болған,
Адамзаттың ұрпағы жоғалмасын!

КҮН АУЫСЫП БАРАДЫ

Күн ауысып барады түнге қарай,
Шығыста — кеш, Батысқа — кірген арай.
Күн шыққан жерден әркез түн келеді,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.

Соңғы шоғын сөндіріп арайлаған,
Күн кетті, тіршілікке қарайлаған.
Ай туды, нұрсыз да емес, нұрлы да емес,
Шашырап өлі сәуле шар айнадан.

Аспан да абыр-сабыр шамын жағып,
Құс жолы да төселді сағымданып.
Бар дүние тұрғандай дамыл бағып,
Тауым қалғып, ойымда бағым қалғып.

Түн мені күйзелтеді жыңды қылып,
Бақты басып жатқандай, гүлді жұлып.
Күміс қанат бір құсқа мініп алып,
Кетсем бе екен артынан күнді қуып.

Неге мен үрейленем түнге қарай,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.
Күнде — өмір, түнде — дамыл, түсінбеймін,
Мойнымды бұрсам екен кімге қарай?!

Өткінші жаңбыр өрекліп барып өткенде,
Үздік те создық тырнаның үні жеткенде,
Киіз үйлерге қараймын-дағы бөктерде,
Ырза боламын ыргын осы бір көктемге.

Тау бастарына тамаша бұлттар шөккенде,
Ұшырып бұлтты ескек жел алып кеткенде,
Қараймын-дағы мұрты өсіп қалған көктерге,
Ырза боламын ырыс әкелер көктемге.

Лайсаң болсын, оқыстан кейде қар жаусын,
Абыр да сабыр шаруа қайта қамдансын,
Адамдар мейлі алдамшы күнге таңдансын,
Сонда да, көктем, сонда да маған армансың.

Көктемнің күні көңілім менің тәрізді,
Көктемнің аты — көктем ғой, досым, жаны ізгі.
Бүрін жара алмай бусанып жатқан жусаннан
Шырылдап шығып, бозторғай өне ән үзді.

Апырау, мынау аңсатып жеткен көктем бе?!
Аспан да, жер де, айнала тегіс көкпеңбек.
Толассыз сағым толықсып ағып барады,
Аймалап жерді, аймалап тауды бөктерлеп.

БІР КЕЛІНШЕК

Емханада бар еді бір келіншек,
Емделуге, асқа да бір келуші ек.
Ерлі-зайып адамдар деп қалатын,
Ертелі-кеш екеуміз бірге жүрсек.

Көлеңкесіз көңілді жатқа бұрмай,
Сөйлестік асып-тасып ақтарылмай.
Әсерлі қарапайым әңгімеміз,
Жазысқан ғашықтардың хаттарындай.

Сырластық адам жайлы, заман жайлы,
Өмір жайлы, жақсы мен жаман жайлы,
Жасырамыз біріміз-бірімізден,
Әңгімеміз әріге бара алмайды.

...Иесі келіп бір күн алып кетті,
Байқаймын, бір келіншек налып кетті.
Сауығып қалғандай ем саясында,
Сыр кетті, сырмен бірге жарық кетті.

Айықтыра қоймады бекер үміт,
Жазылатын жайым жоқ жеке жүріп.
Төрт бүктеліп төсекте жатып қалдым,
Қаным менің қайтадан көтеріліп.

КӨРЕМІЗ

Тірі жүрсек, біз көреміз талайды,
Жаңа жылды, жаңа күнді, жаңа айды.
Ұзағырақ өмір болса, жарайды,
Түн де келер таң да атар арайлы.

Біз көреміз керемет бір шақтарды,
Мың қуарып, мың гүлденген бақтарды.
Ақыр түбі ақылдылар үйретер,
Арамтамақ, азғын, ақымақтарды.

Айла өліп, сезім менен сана шат,
Жауыздық та жатпас, сірә, жара сап.

Адамзатты мәңгі бақи әлдилер,
Ақыр түбі ақыл менен парасат!

Ақиқаттың жаңа жылы туғанда,
Ада болар арамзалар, қулар да.
Жаннат болып жатар менің жан-өлкем,
Жаманшылық жолай қоймас бұл маңға.

Жаннат болып жатар менің жан-өлкем!
Аққу болып жүзер менің ақ еркем.
...Қыр басынан қызыл жаулық желпірімін,
Таңмен тұрың, күнмен шығың таңертең...

СЕН

Сен көрікті едің...
Көріктісің!
Баяғы бойыңдағы желік-күшің.
Не істеймін десең-дағы еріктісің,
Себебі көріктісің, көріктісің!

Сен ақылды едің...
Ақылдысың!
Тал бойында талмаған ақыл-күшің.
Ерке мінез, есен-сау жатырмысың,
Жатырмысың, жаныма жақын құсым?!
Жаратқан қолдан соққан асыл мүсін.

... Алдыңа келу қандай қиын маған!
О, менің ақ бақытым, бұйырмаған.
Саусағыңның ізіне көзің салшы,
Шым-шытырық шимаймен шиырлаған.
О, менің ақ бақытым, бұйырмаған.

Сен сүйікті едің...
Сүйіктісің!
Сені көріп тағы да күйікті ішім.
Мен шыға алмас шың едің, шын бақытым,
Әлі де биікпісің?
Биікпісің?!

АДАСҚАН ШАҒАЛА

Жаным-ау, қайдан жүрсің, ақ шағала,
Келсең кел, бұл өлкені жат санама.
От-суы мол осынау байтақ алқап,
Сая болған батырға, патшаға да.

Қылша мойын жаным-ау,
қылыш қанат,
Қимай мені келдің бе туыс санап?
Ақ ниетпен келдің ғой қалайдағы.
Шашсам ба екен күн нұрын уыстап ақ.

Айдыным жоқ төсіңмен шимайлаған,
Аялайды, әлдилеп мидай далам.
Толқынға қонақтаған ерке-тотай,
Толқынсыз қара суға қимай барам.

Кім екен саған еткен зорлық, қысым,
Адасқан Атыраудан зарлықпысың?
Көлшігім, бұлақтарым — бәрі саған,
Адасқан Отанынан зарлық құсым.

Қонбасыңды білемін қыр басына,
Толқының жоқ жаныңмен сырласуға.
Бәрі де табылар-ау бұл өмірден,
Тек Отаның қымбат-ты бір басыңа...

БӘРІНЕ ЖАУАПТЫМЫН

Бәріне жауаптымын.

Қашан менен қалғалы тағат, тыным,

Пісіп тұрған егінді бұршақ ұрса,

Айтыңдар жауапты кім?

Әрине, мен.

Мен оған жауаптымын.

Бүгінгі сәт, кешегі ағаттығым,

Салғырттықпен өткізген салақ күнім.

Сыртылдаған босқа өтсе сағат тілі,

Оған да жауаптымын, жауаптымын.

Біреу кессе орманның тірі ағашын,

Жауап бермей қалайша тұра аласың.

Қарындасым алдыма жылап келсе,

Тік тұрып жауап берер мына басым.

Бұл шақта текті кімдер, тексіз кімдер,

Көрсөқырлар қаншама көпті күндер.

Дос адамдар өзара жаудасса егер,

Ол да менің кінәмнан деп біліңдер.

Қол сынса, бас жарылса, қанап мұрын,

Ол да — менің сорақы ағаттығым.

Ар сотының алдына алып барың,

Алдымнан есігін аш абақтының!

Себебі, бәріне мен жауаптымын!

ЕЛІМ БАРДА...

Не сыйлайды, не береді келер күн?!

Неде болса тірі тұрсам көрермін.

Желідегі құлынымен мен елдің,

Көгендегі қозысымын мен елдің.

Не сыйласын, несін берсін ел маған?!
Тұрсақ екен елім де аман, мен де аман.
Таулар — менің таусылмайтын бақытым,
Ал ырысым — ұланғайыр кең далам.

Не істемекпін алтын, гауһар, жақұтты,
Оларды іздеп өткізбеспін уақытты.
Мен бақытсыз бола қойман сірә да,
Туған елім болса екен бақытты.

Дәнеңе де сыйламасын келер күн.
Сый көрмей-ақ суалармын, сөнермін.
Туған елім тұғырында тұрса екен,
Әрі қарай...
Әрі қарай көрермін...

ҚАСҚЫРҒА

О, сайтан!
Алмас азу, қандыбалақ,
Қанды ізің жосып жатыр тау, жырада.
Тағы да қылаң беріп, құтылдың ба?
Тұра-тұр, көрісерміз қанжығада.

Жатқанда ойда малым,
сайда малым,
Есімде емін-еркін жайғағаның.
Мен сенен бәсіремиң кетін алам,
Атам да, қанжығама байлапамын.

Тау-тасты, ойды-қырды лаңдаған,
Құлқының қан ішнесе тұра алмаған.
Әлсіздерге ойнатқан әңгір таяқ,
Саған да бір зауал шақ — туар заман.

Тағылардың тағысы бөлексің де,
Сенің қаққаң итіме керексін бе.
Бойыңдағы тоныңды тонап алып,
Өлексенді қалдырам өлекшінге...

Әзірше жүре тұрған тау-жырада,
Қанға бығып жата бер маужыра да.
Ой-қырды лаңдаған қандыбалақ,
Көрісерге күн жақын қанжығада...

* * *

Өзгеден емес,
Өзімнен қорқам,
Сезем мен.
Көзімнен қорқам,
Ернімнен қорқам кезерген.
Мінерге көлік, ұшарға қанат жоқ менде,
Дариға-ай, шіркін!
Қалдырып бәрін безер ме ем...

Басым бір шойын, аяғым менің — қорғасын,
Мерзімі толмай ілгері кетті он жасым.
Неге сезбесің?!
Сезеді жаным, сезеді,
Баяғы жылдар қайтадан енді болмасын.

7 | Тұйыққа келіп,
Тіселіп тұрмын біртүрлі,
Көзімнің нұры көңілімде қалды іркулі.
Жылай да алмаймын, күле де алмаймын,
О, досым!
Тауып әкелші ұмыт қалдырған күлжімді.

Өзімнен қорқам,
Өлтірген өзімді өзім ғой...
Басымда ми жоқ,
Тиянақ таппай кезуде ой.
О, досым менің!
Күлкімді тауып әкелші,
Сүретін өмір,
күлетін нағыз кезім ғой...

* * *

Жырлар жазам,
Алайда ол кімге керек?!
Жанға шипа іздеймін, тілге дерек.
Мәжнүн болып барамын күннен-күнге,
Сау жандардан саяқсып, жүрген ерек.

Жырлар жазам,
Білмеймін не берерін,
Көгерерін білмеймін, тек өлерін.
Күйінішін халқымның,
сүйінішін,
Өз үнімен жырласам деген едім.

Кімге дәрі бар сыры қара бастың
Өзім ғана өзіммен жағаластым.
Қапелімде ой айдап,
қиял қуып,
Барса келмес сапарға араластым.

Барса келмес сапарға араластым,
Енді артыма бұрылып қарамаспын.
Жырлар жазам, дерімді деп өлемін,
Қарсы алдында тұрсам да дар ағаштың.

ҚАЗАҚСТАН

Жақсыатанды демессің сүйем десем,
Табынатын тәңірім, нем де — сен.
Адам болып күн кешу қиын маған,
Арқа тұтып, өзіңе сүйенбесем.

Сен менің сүйегім мен қанымдасың,
Жанымдасың, ұятым, арымдасың.
Саған деген махаббат дамылдасың,
Тек сенің топырағыңды жамылғасың.

Өзіңше түсің де ерек,
ісің де ерек,
(Сырым бар саған айтар ішімде көп.)
Қомағай көзімді бір тойдыра алмай,
Қорқамын бәрі осының түсім бе деп.

Қазақстан!
Пай, пай, пай!
Ардағым-ай!
Сен менің Шолпанымсың, жанған ұдай,
Өзіңде өмір сүрген қандай бақыт,
Өлмейтін махаббатым, арманым-ай!..

МЕНИҢ АНКЕТАМ

Туған жерің?
Ұланымын, Қарасаз деп аталатын ауылдың.
Туған жылың?
1931. Құрдасымын Шәмілдің.
Жынысың кім?
Еркекпін ғой, еркекпін!
Және-дағы тәуірмін...

Партияда барсың ба?

Жоқпын.

Бірақ, коммунистік көзқараспен қараймын.

Шыққан тегің?

Шаруамын.

Бар тірліктен бағалы оны санаймын.

Білімің ше?

Орташа ғой.

Алайда өзім жоғарыға балаймын.

Ана тілің?

Қазақша.

Қысылғанда орысша да, немісше де, тағы бар;

Қайда істедің?

Мынау «Еңбек кітапшамнан» танып ал.

Оқымаған, дипломсыз демесең,

Бір басымнан бар мамандық табылар.

Міндеттісің бе әскерге?

Міндеттімін.

Біздің әлі жас кеуде.

Жауынгердің ұлымын ғой,

Жанын қиған Мәскеуге.

Сөгіс алып көрдің бе?

Ол жағынан періште едім дей алмаймын

Мен мүлде.

Ойлы-қырлы бұл өмірде болады ғой мүлт кету,

Ол өзі бір еншісі ғой ездің әрі ердің де...

Шетелдерде болдың ба?

Болғамын жоқ.

Олар маған тұрған да жоқ қол бұлғап.

Қалсам болды, өлсем болды жәйіммен,

Осы отырған орнымда-ақ.

Мекен-жәйің?
Мекен-жәйім — жер менің.
Жерде жүрген ақын деген пендемін.
Қалам, қағаз, уақыт бер тек аздаған,
Мен өмірді жырлау үшін келгемін!

* * *

Еш нәрсенің керегі жоқ!
Керегі жоқ, шаршадым!
Басымда ұйып тұрып алды әлемдегі бар сағым.
Өніп-өскен топырағыма апарыңдар,
Тастандар,
Тауларымды,
Қара суды, Қарасазды аңсадым.

Енді емделсем,
Туған жердің топырағымен емделем,
Ескек желмен еңтігімді
Басқанымды жөн көрем.
Неге керек сән-салтанат, ню-қию, той-думан,
Таудың ерке тағысымын, тағысымын
Мен деген.

Тіптен маған керегі жоқ, керегі жоқ ешненің,
Белгісіз-ақ болсын, мейлі, өскенім де өшкенім.
О, киелі шаңырағым!
Айналайын астанам,
Алдыңда егер айыбым мен күнәм болса,
Кеш менің!

Күн жылыған, жер жібіген,
Құстар келген шақтарда,
Төрдегі өрген төрт түлікке,
Төл жамырап жатқанда,
Көзімді алмай қарайтынмын егістікке телміріп,
Бірде шалқып,
Бірде жанған, бірде ешкен оттарға.

Естігенде сазға қонған сарыала қаз саңқылын,
Көктем келіп қалыпты-ау деп,
Табатын-ды жан тыным.
Қара нөсер төгіп тұрған қара бұлт ішінен,
Аңғарушы ем айқұш-ұйқыш,
Алмас қылыш жарқылын.

Содан жаз кеп, ең жайлауға — Шалкөдеге көшкенде,
Алдымыздан аңқушы еді Айғайтастан ескен жел.
Туған жерін өмірбақи ұмытпасын деген ғой,
Айналайын Аналарым кіндігімді кескенде.

Содан ба екен, қалам тартсам, жыр тумайды жерімсіз,
Мен сеземін, күтіп жатыр,
Күтіп жатыр, тек үнсіз.
Туған жердің топырағын сүйе алмасам мәңгілік,
Онда мені қалды деңдер көмусіз де кебінсіз...

ЛАЙСАНДА

Көше лайсаң,
Күн тұман.
Ағаштар тұр арса-арса.
Мен біреуге ұмтылам,
Біреу мені қарсы алса.

Кең көшенің шетінде,
Жолы міне, жаяудың.
Сол біреуге жетуге,
Енді ғана таяндым.

Терезеде көк перде,
Терезеде көк жарық.
Неде болса өткенге,
Тағы да бір көр барып.

Қоңырауды басқанда,
Біреу ашты есігін.
Пәледен де бас сауға,
Сұрап тұрмын кешірім.

Өмірімде көрмеген,
Есік ашты бір құрбы.
Қойсаңшы бұл өлмеген,
Ескі әдеті құрғырды.

Жастық өтпей тұрмайды,
Қашан оның анты оңған?!
Орамалын бұлғайды,
Ескі таныс балконнан...

ҚУАНЫШ

Керімсал менің кең өлкем,
Жетемін саған мен ертең.
Аймалап мені қарсы алар,
Желпуіш-самал, жел-еркем,
Саялы, салқын көлеңкем.

Бұлғаса жаулық тауларың,
Таранса шашын талдарың,

Тербелсе ойда ормавың,
Оранса гүлге жан-жағым,
Одан жоқ басқа арманым.

Жүрегім менің алып ұш,
Барады өртеп сағыныш.
Қайнардың тастай суынан,
Қанғапша, жаным, қанып іш.

Жетемін ертең ауылға,
Ағайын, туған, бауырға.
Туған жер болар құс төсек,
Аспаның — көрпе, жамыл да,
Дамылда, жаным, дамылда,
Бақытты сол бір шағыңда.

ЕИБІГҮЛГЕ

Қарлығаш көмей құрбым-ау,
Бір бұрау емес, мың бұрау.
Қай күні, қандай Анадан,
Бағына елдің тудың-ау?!

Ізеттім, әрі келбеттім,
Қасыңда жүріп көрмеппін.
Бір кезде, шарлап жер-көкті,
Шарықтап, ұшып сен кеттің.

Өмірің сенің жаз бүгін,
Ойлама өмір аздығын.
Есітер құлақ болса егер,
Есінде жүрер назды үнің.

Естілер сенің осы үнің,
Ашқанда ұрпақ есігін.

Үілдеп жатқан сәбидің,
Тербетер әлі бесігін!

Айналса болар тіліңнен,
Тіліңнен, әрі үніңнен.
Айырма, тәдір, осы үннен,
Айырма Бибігүлімнен!

ОЛ ШАҚТЫ ҚАЙТЕМ...

Көлшікте, біздің іргеде,
Бақаның хоры басталған.
Күнде де, айлы түнде де,
Сорғалап нұр аспаннан.

Қоңыр үй.
Тозған.
Қазақы.
Болмайтын онда терезе.
Тозбайтын еді ғажабы,
Шаңырақ, уық, кереге.

(Ол шақты қайтем мақтап құр,
Ши ұстаушы едік есікке.
Жамырап келіп әппақ нұр,
Жармасар еді тесікке.

Сандаған сығыр сәуледен,
Панамыз тұрар жарық боп.
Үміткер болып әрнеден,
Маужыраушы едік қарық боп.

Алаңсыз, бейқам өсіп ек,
Бақалар хоры тербетіп.
Өмірдің содан көшіне,
Ілесіп кеттік ержетіп...

САЯХАТ

Сал-сал да күндер, сал күндер,
Балалық атты бал күндер,
Барайын баяғы ауылға,
Жоқ кімдер, я бар кімдер.

Барайын бастау, жылғаға,
Қырға да, қысқа құмға да,
Бал күнін қиып кете алмай,
Жүр ме екен ойнап бір бала.

Мынау бір шағын көл еді,
Қыздардың жүрер жері еді.
Біздердің мынау жағамыз,
Қыздырған күнге денені.

Бәрі орнында,
Көгерсін.
Бірі жоқ қыздың, ұлдың да.
Амалың қанша, не дерсің,
Уақыт деген құрғырға.

Не дерсің уақыт құрғырға,
Біреулер кеткен жантайып,
Оралмас мәңгі құрдымға.
Біреулер қалған қартайып.
Аттандым аз күн тұрдым да...

БАРЛЫҒЫ ДА СЕНДЕРДІКІ

Сендердікі — өмір, қоғам, заман да,
Сән түзеген қалаң менен далаң да.
Барлығы да мұра болмақ әманда,
Болашақ деп аталатын Адамға.

Қабылдаңдар қазынаны біз берген,
Қиындықты кәрмессіңдер біз көрген.
Бұл өмірде сақтау үшін сендерді,
Балаларың үйде туып, түзде өлген.

Сендер-дағы өздеріңше күресіп,
Өздеріңше сендер де өмір сүресің.
Болашақты жалғау үшін, Болашақ,
Бола жатар сендердің де үлесің.

Барлығы да сендердікі, барлығы —
Табыстаймыз жансыз бенен жандыны.
Армысыңдар, Ата ұрпақтың тағдыры!
Армысыңдар, жаңа атқан таң нұры!

ҚАРА ҚАМБА

Әлі менің есімде қара қамба,
Қарның тойып қалатын қарағанда.
Жеткізе алмай тұрса да әр адамға,
Әбіжауһан болатын балаларға.

Шұрқырасып сабақтан тарағанда,
Ішімізді аш тазы жалағанда,
Өкпемізді қолға алып жетуші едік,
Ашық тұрса аңқайып қара қамба.

Жаңа келген мүгедек қамбашы аға,
Бастығынан жарлықты алмаса ада,
Қалтамызды арпаға толтыратын,
Қабымызға шелектеп салмаса да.

Қарып тұрған қаңтардың суығында,
Тоюшы едік қайнақ су, қуырымға.

Қосымыз түзелгендей көрінетін,
Қисайып пәс-пәс қалған жығылуға.

Қарық қылмай тұрса да қара нанға,
Қара қамба құт еді балаларға.
Әкеміз тірілгендей қуанушы ек,
Аузы ашылып тұрса егер қара қамба.

ТОКАРЬДІҢ СОҢҒЫ СӨЗІ

Төсектес көрші,
Ғажайып жанды көрдім мен,
Қатыгез сырқат қос жанарын да сөндірген.
Жауынгер жорық басталыпты да Шығыстан,
Аяқталыпты Батыста жатқан Берлиннен.

Қиналып жатыр,
Өмірді қиып кете алмай,
Көрік кеудесі көтеріледі от алмай!
Бір түйір ет жоқ.
Аяқ пен қолы сом сүйек,
Станогында өзі өңдеген металдай.

«Қаншама металл қолымнан өтті, баптадым,
Ағыздым нелер ақ болаттың да ақ қанын.
Мінеки, енді ажалдың сұп-сұр токарі
Қарашы, — дейді, —
Мені кеп жонып жатқанын».

Бір жұтым сусын — бір тәулік бойғы қорегі,
Ауа жетпейді-ау, кеудесін сыйпай береді.
Демі таусылып, әлсіреп бара жатқанда,
Сыбырлап эзер ғазиз жан былай деп еді:

«Кім ұрлап кетті, кім ұрлап кетті ауамды?»
... Бардым да жұмдым ашылып қалған жанарды.
Мен де айтып тұрмын ел беріп кеткен сауалды,
Кім алып кетті, жаңағы тірі Адамды?!

* * *

Қай күні менің,
Төмамдалады дастаным?
Бітпесе екен,
Жаңадан ғана бастадым.
Биіктей берсін, биіктей берсін,
Өкінбен,
Мұнартып тұрған шыңдарым менен асқарым.

Сапарға сапар,
Жалғана берсе екен деп,
Жалынам күнде,
Жазмышқа тағзым етем көп.
Адасу болар,
Таласу болар өмірде,
Жүрсем болғаны Ата жерімді мекендеп.

Атақ-даңқтың,
Керегі маған шамалы.
Қалады досым,
Қалады, бәрі қалады...
Қай күні менің төмамдалады дастаным?
Уақыт өтіп,
Уақыт өтіп барады.

Өлімнен қорқам,
Кете жаздаймын жындыныц.
Өмір бар жерде
Өлім деген бір жүр қауіп.
Ажалды қойшы,
Байқатпай соғар ұрланып,
Алдына оның жүрміз ғой күнде мың барып.

Өлімнен өткен ақиқат сірә болған ба?
Тағына келіп қонғанда,
Жалтартпас соты болғанда,
Жазалаушы да,
Жолай алмайды ол маңға,
Жақтаушы тіптен жолай алмайды,
Ол маңға.

Үкімі оның арыздануға жатпайды,
Мәңгі құлпыда,
Мәңгілік мөрін сақтайды.
Дәуірлердің де, ғасырлардың да — бәрінің,
Ақиқат-өлім белінен бір-ақ аттайды.

Ажалды қойшы, алдына оның мың барып,
Мың кетіп жүрміз сұранып, кейде ұрланып.
Өлімнен қорқам, кезегі бір күн келер деп,
Асықпай, саспай,
Алдымды менің тұр бағып...

ЖҮРЕК АРЫЗЫ

Оу, ием менің.
Өзіңнен бұрын жаралғам.
Алдымен — менмін,

Сонан соң — сенсің жаралған.
Басың мен миың, ақылың, есің, қимылың,
Аяқ пен қолың —
Барлығы менен нәр алған.

Балғын шағыңда, өмірге жаңа аттанған,
Бағыңа бастар адамдық жолға ап барғам.
Кезім де болды қайғырған, әрі шаттанған,
Кезің де болды, қайтейін, маған дақ салған..

Келеді сенің кей-кейде мені мұз еткің,
Бөріне көндім,
Қателігіңді түзеттім.
Төсек тартқызып, төнгенде қатер басыңа,
Айнымай соқтым, аялап сені күзеттім.

Жалындым саған жақыны бол деп баршаның,
Жан-ием, сенің жақсылығыңды аңсадым.
Өткіздім сені қаншама қауіп-қатерден
Ал енді, маған, демалыс берші, шаршадым!..

... Қақың жоқ сенің дем алуға да соқпауға,
Қарсы барамыз оқтарға, әлі оттарға.
Қақым жоқ менің демалыс саған беруге,
Қақың жоқ сенің қалдырып мені тоқтауға!!!

АРМАН ҚУЫП...

Айтпашы,
Айтпасаң да білем, білем.
Білемін де күлемін, ренжімен.
Әзірге көзім де ашық, көңілім де ашық,
Жыланды ажыратам жылы өңдіден

Мүмкін, қақың бар шығар мақтағуға,
Алайда, асып-тасып, ақтарылма.
Кімдер болып, ал кімдер болмай жатыр,
Аумалы да төкпелі шақта мына.

Бақытты бол, жұлдызың жанған шығар,
Кез емес қой бірақта арман тынар.
Бір арманның беліне мінгеніңмен,
Бір арманың бұлаңдап алдан шығар.

Адам, сірә, бақытын місе еткен бе,
Армандайық, армансыз кісі өткен бе.
Байламы жоқ бақытқа құлдық ұрмай,
Не жетсін арман қуып, іс еткенге.

Көңлімізді бақытпен алдандырып,
Арман қуып келеміз, арман қуып.
Адам барда, арманға тоқтау бар ма?
Жан бар ма екен арманға салған құрық?!

АУЫЛЫҢА БІР КЕЛГЕНДЕ...

Ойың, қырың, Отаның түрленгенде,
Жан-жағыңды жақұттай гүл көмгенде,
Жар салмайсың, неге сен қарсы алмайсың?!
Анда-санда аулыңа бір келгенде.

Сыймай кетем кей-кейде жер-көкке мен,
Сені іздеймін сонда мен,
Сен деп келем.
Бір емделсем сақайып қаламын ғой,
Екеуімізге белгілі ермекпенен.

Сеніменен, ардақтым, жүздескенде,
Өткен шақты өмірден іздескенде,

Көкейімнен кетпейді бір ой мениң,
Түзде тұмы, не жетсін түзде өскенге.

Тіришілікпен тіресіп жүргенде сен,
Көншімейді көңілім бір көрмесем.
Бар өмірім болады босқа өткендей,
Анда-санда аулыңа бір келмесем.

Сауығып қалар ма екен сарсаң жаным,
Сейіліп бойымдағы бар салмағым.
Аулыңа анда-санда бір келгенде,
Алдымнан жар сал, жаным, қарсы ал, жаным.

ФЕВРАЛЬ ТҮНІ

Сырт лайсаң,
Бірде жаңбыр, бірде қар.
Кез болған ба,
Жаңбыр мен қар бірге ағар?!
Мен отырмын, күткендеймін алыстан,
Бір белгісіз адрестен бір хабар.

Мен отырмын,
Тұрткен ойдан түк те өнбей.
Ағаштар да бір нәрсені күткендей.
Көшелер де, көрші үйлер де тым-тырыс,
Бар дүние ішке сырын бүккендей.

Жалғыз аяқ бағаналар тұрды тік,
Бүкіл дүние бір нәрсені тұр күтіп.
Түртіп қалсам телеграф сымдарын
Азан салып кетер ме екен тіл бітіп?!

Құлақшынын түріп таулар-алыптар.
Аквариумда тың тыңдайды балықтар.

Тынып қалған, бадырайып көздері,
Көшедегі қызыл-жасыл жарықтар.

Естілмейді трамвайлар салдыры,
Сырт лайсаң.
Қар аралас жаңбыры.
Дүниені дір еткізбей бағып тұр,
Әлде қайда,
Әлде кімнің жарлығы...

* * *

Қилы тағдыр қарсы алдымда тұрғанда,
Мен шорқақпын махаббатты жырлауға.
Өлеңде емес,
Өмірімде, ат ізін,
Амал қанша, салғамын жоқ бұл маңға.

Он сегізге, жиырмаға толғанда,
Отау тігіп, ойнағам жоқ ол маңда.
Шын махаббат көрмедім мен,
Болғанда,
Даяр едім Отанымдай қорғауға.

Махаббатым өзімде деп ескерткем,
Кез болған жоқ құлай сүйіп, ес кеткен.
Кім біледі, сырт айналып кетті ме?!
Босана алмай жүргенімде бөстектен.

Қапелімде арты — өкініш, алды — мұң,
Қаламаймын махаббаттың қалдығын.
Содан болар...
Содан болар кім білсін,
Махаббатқа шорқақ менің жан-жырым.

Махаббатқа шорқақ менің өлеңім,
Телісем де тели алмай келемін.
Неге керек өзімді-өзім демеуім,
Кімге керек сені сүйем дегенім?!.

СЫР

Күрсініп көкірегім, жылайды ішім,
Өсем бе, өшемін бе құдай білсін.
Қанды дағын жүректің қалдырайын,
Қаласа біреу-міреу сұрай жүрсін.

Көрсін де жүрегімнің аққан қанын,
Ақ қағазда жол-жол боп жатқан дағын,
Байқап бір қарасын да, іздегендер,
Жаудырсын мақтауларын, даттауларын.

Еркелеп мен өмірді кешіп жүрем,
Шаттығым, мұңым да бар,
Несін бүгем.
Кей-кейде сүріндім де, түңілдім де,
Алайда, жоғалтпадым есімді мен.

Жақпадым жауыздықпен аққа қара,
Жатсынып жапқаным жоқ жатқа нала.
Гаваньға құлап түскен ақ шағала —
Жырымды тірілтем деп әурелендім,
Мастанбай ақын деген атқа ғана.

О, Муза!

Тағдырыма иемсің?!
Күрсініп көкірегім, күйеді ішім.
Мен сені жаңартам деп келгенім жоқ,
Сен мені жаралғансың сүйеу үшін.

КӨКТЕМДЕ

Мына келген көктем бе?!
Сүйісуде кептерлер.
Көз ұшында, көк белде,
Түйісуде көк пен жер.

Тулап, тасыр арналар,
Нәсер құйып кеткесін.
Қыздырынып тау қалар,
Жалаңаштап көк төсін.

Тау бөктерлеп биледі,
Тамашалап ақ сағым.
Бөктер жақтың үйлері —
Сарайындай патшаның.

Қызыл-жасыл, сарыала,
Аспа көпір-шұғыла.
Екі жағын қадаған,
Екі таудың шыңына.

Аспан асты, жер үсті,
Ойхой, петкен көкпенбек!
Кеңейтті ғой өрісті,
Көктен күткен көктем кеп.

Мініп алып құр атқа,
Жігіт-көктем шертіп тұр.
Бір келіншек шуақта,
Есінейді елтіп құр...

ҚАЙРАН, ҚАРАСАЗЫМ-АЙ!

**Тамаша еді жазғы орман:
Құстар сайрап, мәз болған.
Көлшіктерде, суларда,
Үйрек ұшып, қаз қонған.**

**Шыбын-шіркей қаға ма,
Шоршып судан ақ шабақ?!
Таз тырна отыр жағада,
Сыңар аяқ, ақ қабақ.**

**Елік ертіп лағын,
Еңкейеді суатқа.
Елендетіп құлағын,
Тыншымайды бірақта.**

**Көкқұтандар көлбеңдеп,
Көтеріле алмайды.
Жалғыз-жалғыз ербеңдеп,
Көк қояндар заулайды.**

**Мұздай суын атқылап,
Ақ бастаулар қайнаған.
Тана-торпақ шапқылап,
Оқыралап, ойнаған.**

**... Тамаша еді жазғы орман:
Тамашалап, мәз болғам,
Қайран, Қарасазым-ай!
Үйрек ұшып, қаз қонған!..**

АРЫЗ ЖАЗЫП КЕТЕЙІН...

Бүгін менің туган күнім.
Ой, бәле-ай!
Мына адамдар неге жатыр тойламай?!
Банкет жасап берер едім өзім-ақ,
Тәңірдің бір жарытпай-ақ қойғаны-ай.

Мына дүние неге жатыр үндемей?!
Алаулатып тойдың шоғын үрлемей.
Құшақ-құшақ гүл шоқтарын лақтырып,
— Мынау — шапан,
— Мынау — атың, мін! — демей?!

Мына жұртқа жақпады ма әлде нем?!
Бекер өмір сүргемін бе, әлде мен?
Халқым,
Сенің қасиетінді білем деп,
Босқа өмірім өтті ме екен әуремен?!

Айтамын деп қуанышың, мұңыңды,
Басқа арнаға бұрдым ба әлде жырымды?!
Мен, бәрібір, өзіңменен бір болам,
Өзегіне тепсең-дағы ұлыңды.

... Тойланбаса тойланбасын,
Не етейін.
Той көрмей-ақ, сый көрмей-ақ өтейін.
Қаламымды берші маған, бәйбіше,
Болашаққа арыз жазып кетейін...

* * *

Ей, Бауырым!
Неге сонша сарғайдың?
Қапалансам, менің-дағы бар қайғым.

Мен жұртыма мұңымды емес,
Жырымды,
Қуанышым-шаттығымды арнаймын.

Қайғы-мұңды неге керек бір бастың,
Елім барда, есеңгіреп тұрмаспын.
Күндер маған көлеңкесін түсірсе,
Халқыма кеп, сырымды айтып, мұңдастым.

Қайтер дейсің қара бастың толғағы,
Өтер-кетер,
Шаруа ғой қолдағы.
Абдырасаң, арқа тірер айбының,
Асқар тауың күрсінбесе болғаны.

Ей, Бауырым!
Неге сонша мұңайдың?
Мен мұңайсам, сенен бетер жылаймын.
Көп ойланып, аз күрсінген халқыма,
Қараймын да,
Қайраттанам, шыдаймын.

Ерікті елміз, бүлінбеген қорғаны,
(Бәрімізге белгілі ғой ол жағы.)
Қайтер дейсің қара бастың толғағы,
Тек жұртымыз күрсінбесе болғаны.

НЕСІНЕ ӨМІР СҮРГЕНСІҢ?!

«Сұраушының сүйген асын кім берер»
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрер.
Өкінемін, өшігемін несіне,
Тірі жүрсем, маған кезек бір келер.

Осылай деп ойламаған басында,
Мәз болыппын біреу шашқан шашуға.
Қашан көрем, көрмегенді жасымда?!
Өмір деген осы екен-ау, ырасында.

Тіршілікте не жетеді көргенге,
Тек өмірім өтпесе екен шерменде.
Не жыны бар?!
Бақыт мені көргенде,
Кетеді үркіп, енді жете бергенде.

Түсінбеймін не пәлемнің барлығын,
Қайран басым, қаңғыдың-ау, қаңғыдың!
Менің де бір болар шағым болды ғой,
Қайда әкетіп барасың сен, тағдырым?!

«Сұраушының сүйген асын кім берсін»,
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрсін.
... Ей, бауырым!
Өз дәрежең болмаса,
Бұл жалғанда несіне өмір сүргенсің?!

ТҮЙСІК

Киген киім, асқа ырза күндегі ішкен,
Жалықтым-ау, осы бір күн көрістен.
Үмітім де үзіліп бара жатыр,
Мына құрғыр мандымай жүрген істен.

Не боп барам осы мен күннен-күнге?!
Тіршіліктің мәнісі күн көру ме?!
Ұйықтап кетсем маужырап, қайтер едім,
Мандыта алмай ештеңе жүргенімде?!

Өмір өтіп барады ертеңменен,
Қайтем оны?!
Жанбаған, өртенбеген.
Өзімнен-өзім бүгін жеркенемін,
Өмірде еш нәрседен жеркенбеп ем.

Қараймын жеткеніме, өткеніме,
Өмірім осылайша кеткені ме?!
Алдыма ақ қағазды жайып қойып,
Пышырап құры отырмын текке, міне.

Жырым да, сырым менің кімге керек?
Болмады күткенімнен бір де дерек.
Жан таппай, жарық іздеп түнге қарай,
Мен-дағы отқа түскен бір көбелек...

АТТАНҒАНДА

Қош!
Деп қанат қағады құстар маған.
Қосп!
Деп мені құшақтап, құшқан далам.
Аманаттап біреуге жатыр мені:
— Аманат, — деп, — ұямнан ұшқан балам.

Гүлдер-дағы қоштасып, қиылып құр,
Қош айтады талдар да иіліп бір.
Неге бәрі қоштасты меніменен,
Қандай тағдыр алдымда бұйырып тұр?!

Неге көлдер қоштасып, шайқалады?!
Қош, қош деген жаңғырық қайталады.
Салбыраған таулардың қабағынан
Бір кейістік, білмеймін, байқалады.

Барлығы да қоштасып ерікті алар,
(Қойшы, бәрі әншейін желік болар...)
Телеграф сымдары ызыңдайды,
Жатқандайын суық бір беріп хабар.

Қарсы алдымнан қара жол қарсы ағады,
Бүкіл өлке қоштасып жар салады.
Аттанып кетіп барам әлдеқайда,
Қандай тағдыр,
Білмеймін,
Қарсы алады?!

КҮН ҰЯЛАП...

Күн — көзіне ұялап көк көлдердің,
Тамшысында дихандар төккен тердің.
Бар тіршілік бойына қан жіберіп,
Өз міндетін қалтқысыз өткерген күн.

Күн көзінен төгіліп, тамған нұрдан,
Бүкіл тірлік оянып, арман құған.
Күннің шипа шуағы сыйпап өтсе,
Көрі еменді, қуарған, жандандырған.

Көктемде қарсы алып шуақ күнді,
Көк пен жерге керемет қуат кірді.
Жасыл шапан жамылып мауытыдан,
Ескі тонын ер өлкем лақтырды.

Оятуда барлығын күн шуағы,
Ойға түсті, қыр асты, тыншымады.
Күзден бергі ұйықтаған көк егішнің,
Кіп-кішкентай құлағын шымшылады.

Шағылысып бастаудың тұнығымен,
Бірде ойнайды құлынның тұлымымен.
Жасантқалы жайлауды бара жатыр,
Бірде ілесіп жылқышы құрығымен.

ХАЛ МҮШКІЛ, ҚАЛҚАМ

Керемет кезде тусақ та,
Керемет шақта тұрсақ та,
Білдірмей іштен тынсақ та,
Біздің хал мүшкіл бұл шақта.

Зауық жоқ сауық-сайранға,
Қона алмай жүрміз жайлауға.
Бәйгені бермес көк қасқа,
Бұл күні, қалқам, байлауда.

Ой менен қырға ап қашқан,
Шоқ шайнап жүріп, от басқан,
Бәйгені бермес көк қасқа,
Бізбенен бүгін қоштасқан.

Өткізген күндер дүрмекпен,
Өткен шақтармен бір кеткен.
Не таптық арзан құрметтен?
Арзан сауықты гулеткен.

Хал мүшкіл, қалқам, бұл шақта.
Өткенге мойын бұрсақ та,
Барсақ деп айла қылсақ та,
Жеткізбес енді қусақ та...

СӘЛЕМДЕМЕ

Менен сәлем айтқайсың сұрағанға,
Сұрағайсың, үй-іші дін аман ба.
Өмір кешіп жатыр де ол да өзінше,
Тірлік керек, әрине, тірі адамға.

Дегейсің болмашыға қамығып жүр.
Болмаса, барлығы да табылып жүр.
Құлын-тайдай тең өскен құрбыларын,
Дегейсің сағынып жүр, сағынып жүр.

Айтқайсың жағдайымды өзің көрген,
Аман де әзірге тек көз ілгеннен.
Күйзеліп күндіз-түні тыным алмай,
Күресіп жатыр дегін сезімдермен.

Сыртын беріп достары кеткеніне,
Өкінбейді дегейсің, өткеніне.
Табыс етіп бар сырын жіберді де,
Көзден ұшқан көңілдің кештеріне.

Армандайды дегейсің, қиялдайды,
Қайда барса, бір басы сия алмайды.
Сендер оны ұмытып кетсеңдер де,
Дегейсің, сендерді ол қия алмайды.

ӘУЛИЕ

Сілелеп, құртып мұршаны,
Саят қып тауда жүргенде.
Сая ғып қалың шыршаны,
Кетіпін ұйықтап бірдемде.

Оянсам бірде әлденіп,
Жамбастан көктің сызы өтіп,
Аққудай әппақ шал келіп,
Тұр екен мені күзетіп.

Көзіме сенбей таңданам,
Өңім бе, әлде түсім бе?!
Қайдан жүр мына шал-бабам?!
Несіз таудың ішінде.

Сәлем де бере алмадым,
Өзінше сөйлеп тұр бабам.
Қылығын айтып жандардың
Байлығын таудың ұрлаған.

— Сен-дағы қару қолға алдың.
Атарсың таудың киігін...
Бірақта, байғұс орманның,
Басарсың қайтіп күйігін?!

Ормансыз тауың жетімек,
Не керек тақыр өркеші.
Барады, балам, сетінеп,
Орманның жасыл көрпесі.

Киіктер безген бұл жерден,
Іздеме, балам, таппайсың...
Асқасын мынау бір дөңнен,
Үйге кеп дәм-тұз татқайсың.

Көлеңке маған түсірген,
Көк шырша сергіп, таранды.
Әулие дедім ішімнен,
Бел асып кеткен бабамды...

* * *

Алдыңда құлдық ұрып, ақталмаймын,
Астында аяғыңның тапталмаймын.
Біраз күн сені есімнен шығарды рас,
Жаныма батқан дергім, батқан қайғым.

Не күйде жүргенімді көресің бе?
Мен сөніп баратырмын, сенесің бе?
Қан майданнан оралған жауынгермін,
Жарадан сау-тамтық жоқ денесінде.

Басымды бұлт алған бүгінде сен.
Жүрекке ине қадап, бүлінбе сен!
Әлсіреп, эзер жанған шырақпын мен,
Сөнемін де қаламын бір үрлесек...

* * *

Не деген керемет күн!
Жаныңа бәрі даяр не керектің:
Көрінеді гүлдердің бұр жарғаны,
Естіледі ұшқаны көбелектің.
Не деген керемет күн!

Естіледі бал-ара нәр сорғаны,
Бармақтай балапан құс ән салғаны.
Бәрін де кеудесіне қондырып ап,
Дала бір рахатта,
Дел-сал жаны.

Таулардың самал ессе балағынан,
Гүлдер тұр үзілердей сабағынан.
Шартарапта шауып жүр нұр мен шуақ
Шашырап күннің алтын табағынан.

Сусындап көк аспанның шанағынан,
Шарықтап шыңырауда ана-қыран;
Ару-жер өз дидарын қарап жатыр,
Мөп-мөлдір, тұнық көктің жанарынан.

Не деген керемет күн!
Кейпіне елітесің төңіректің.
Қаласа мына жатқан сәби-дүние,
Келеді өміріңді бере кеткің...

ТҰНЖЫРАҒАН ОЯУ БАҚ

Жапырақтар түсіп жатыр,
Түсіп жатыр...
Неліктен?!
Айрылып бара жатыр ағаш біткен көріктен.
Көргенсіз де,
Жүгенсіз де,
Күздің бұзық бораны,
Бала-бақтың, дала-қарттың,
Шашын түтіп желіккен.

Жапырақтар ұшып жатыр,
Түсіп жатыр,
Аяулы-ақ...
Емін-еркін тапап келем,
Кешіп келем жаяулап.
Сыйдам-сыйдам бұтақтары.
Жебесіндей садақтың,
Мені көздеп тұр ма деймін,
Тұнжыраған ояу-бақ...

ҰЯМ МЕНІҢ

Біздің үй болатұғын осы арада,
Жататын бұлақ ағып босағада.
Орны да өшейін деп қалыпты ғой,
Өтіяті көп уақыт...
Тоса ма алда.

Қазына болмаса да қамбасында,
Қарық боп отыратын нанға, суға.
Түгіні кернейінен түзу шығып,
Жалғыз үй жарбиятын жар басында.

Ескермей тіршіліктің жарақатын,
Сонда да күн шығатын, таң ататын.
Бар сыйын табиғаттың өзі берген,
Біздің үй керегіне жарататын.

Қара орныңнаа айналдым, ұям менің,
Күмістен мүсініңді құяр ма едім.
... Әлдеқалай аспаннан құлап түссем,
Аядай босағаңды қияр ма едің?..

ТАУ БІР АҢЫЗ

Тау бір аңыз,
Тау — дастан.
Таусылмаған әу бастан.
Тоқтап қалған керуен,
Бір-бірімен жалғасқан.

Жетер жерге жеткенде,
Керуенші кеткенде,
Шығыс пен Батысты,
Жалғастырып шөккен бе?

Бұлттан бұйда тағынып,
Көктен көрпе жамылып,
Таулар жатыр аңырып,
Сапарларын сағынып.

Жетер жерге жеткесін,
Мәңгілікке шөккесін!
Сятпаңдар, байқаңдар!
Таулар тұрып кетпесін.

Тау бір аңыз,
Тау — дастан.
Таусылмаған әу бастан.
Ана-Жердің төсіне,
Алып сәби жармасқан.

ӘКЕЛЕР

Онда мен бесіктемін,
Есейің, ес кіргенде есіткемін.
Түгін тартса, май шыққан даламызға,
Құнарсыз-ақ құлпырып өсіпті егін.

Жер жыртып тіс ағашпен, өгізбенен,
Әкелер даламыздан жем іздеген.
Қамқор боп қара қазан, сарбалаға,
Әйтеуір, қарнымыз аш дегізбеген.

Әлдеқайдан бұлақтың суын бұрып,
Көк егін өсіріпті жұлындырып.
Алған дәнін алдымен ортаға сап,
Отырыпты жайсаңдар тыным қылып.

Бар тапқанын тиеп ап арбасына,
Елінің құяды екен қамбасына.

Сонда-дағы жетерлік қалады екен,
Қадақтап өлшегенде жан басына.

Жер жыртып тіс ағашпен, өгізбенен,
Әкелер даламыздан жем іздеген.
... Ұрпағы вертолетке мініп бүгін,
Жем іздеген даладан кен іздеген.

АБЫСЫНДАР

Бірінің жары өлген де,
Бірінің жары хабарсыз.
Сұрапыл басқа төнгенде,
Кетіпті қара қағазсыз.

(Ажалға берген шығыны)
Бір аяқ, бір қол жоғалған.
Кеудеде тірі шыбыны,
Бірінің жары оралған.

Жалғанда тірлік, тұрмысын,
Бірінің жары дін аман.
Көргенде жесір құрбысын,
Жесірден бетер жылаған.

Бірінің сыры біріне.
Белгілі, бәрі тым қапық.
Өткізген жастық күніне,
Күніне қайтар бір барып.

Сырларын бүгіп ішіне,
Сырмінез, тату абысын,
Сездірмей тірі кісіге,
Сақтап жүр әйел намысын...

КӨШЕДЕ

Мен жолымды берейін, өт, қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың?
Анасының бергенін саған берген,
Аруағынан айналдым текті Ананың!

Жалған-ай!
Жарасымды-ау ізет деген!
Иілген біз өтпенен, сіз өтпенен.
Қасиетін халқының сыйламайды,
Атасының дәстүрін күзетпеген.

Десек те, жаңа өмір, жаңа заман,
Жақсы ғой бірін-бірі бағалаған.
Түйсіксіз тайлақтардан сақта, құдай,
Тайраңдап алды-артына қарамаған.

Қарағым, ата-бабаң момын халық,
Өтіпті бір-бірінің жолын бағып.
Өсиетін бабаңның орындай сал,
Одан ешкім кетпейді тоныңды алып.

Мен жолымды берейін, өт, қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың!?
Қор болмассың құлыны текті Ананың,
Жолын алсаң, өзіңдей текті ағаның!..

* * *

Атандырып тым тәтті сәттерімді,
Мен аяқтап келемін дәптерімді.
Сәттерімді айттым ба, әттеңімді,
Әйтеуір жуып алдым пәк көңілді.

Анда-санда аударып парақтарын,
Күн батқанын білмедім, таң атқанын.
Бетіне ақ дастарқан тамып кетті,
Тулаған бойымдағы шарап-қаным!

Жырым, сырым — екеуі егіздерім,
Екеуін екі бөлек емізбедім.
Жатсам-тұрсам мұң шағып дәптеріме,
Жабырқаған жаныма ем іздедім.

Таптым ба оны, білмеймін, таппадым ба,
Қалім келмей қажыған шақтарымда!
Жан-жырым жанға шипа болғаны рас,
Әлсіреп, сөніп бара жатқанымда...

МЕНИҢ МАҚСАТЫМ

Мен жырламаймын,
Сырласамын.
Сыры бар замандаспен мұндасамын.
Асыққан уақытпен,
Адымымды,
Абайлап, анда-санда бір басамын.

Бегендеп жыр қосағын,
Келмейді жыр жасағым.
Бегендеп бетоменен қоя алмаймын,
Өзінше емін-еркін туласа ағын.

Тайыптан пайда болған сайтандайын,
Жыр туса, қайтармаймын.
Улатып май таңдайын,
Ащы тіл ақиқатын айтар дәйім.

Жанынан жалындаған орт кетпеген,
Жалықпай өзімді-өзім зерттеп келем.
О, жүрегім!
Орныңнан қобалжыма,
Жарамсақ жалғандыққа беттетпеген!

Тіптен де мен емес-ті.
«Мен» дегенім.
Сендірмеймін,
Сенбеңдер сенбегенің.
Басқаңың жаны-сырын ұғу үшін,
Өзімді зерттегенді жөн көремін.

Мендегі бар,
Сенде бар, онда да бар.
Демек, менің,
«Менім» де сонда қалар...
Өз жаныңды алдымен жайып таста,
Жақсылықтың көкесі сонда болар.

Не шығады бәрін де сүйем деуден?
Бәрі де сүйемін деп, иемденген.
Бәрін де мен де сүйем,
Айтпап бірақ,
Отырып оңашада күйер кеудем...

Күйер кеудем...
Сондықтан күйінемін.
Жасырман, жырымда сол жиі менің,
Жыр жазу, кім біледі, ермек шығар?!
Ақын болу —
Неғылған қиын едің!!!

* * *

**Бабамның көзімісің?!
Данамның сөзімісің?!
Жаралған сезім үшін,
Мазасыз жүрегімнің өзімісің?!
Домбырам,
Қоңыр қазым, аққуымсың!
Арманым, мұңым, сырым, шаттығымсың!**

КӨРЕТІН КҮНІМ АЛДЫМДА

ЖҮРЕК НЕГЕ ЗАТ БОЛЫП ЖАРАЛМАҒАН?!

Қарғам менің!
Қарғам менің!
Аласарып барады арман-көгім.
Жалған десе, дүние жалған ба едің?!
Жараланған көңілім дал-дал менің.

Қауырсын ең үзілген қанатымнан,
Жанарымнан шуақ ең таратылған.
Қара басқа орнатып қара тұман,
Қайғым болдың ойымда дара тұрған.

Күйзел, жан, күңірен, жан, күнә басып,
Айығар сәтің сенің, сірә, қашық.
Жабығып жарығында бұл жалғанның,
Бір түйір қаным менің жүр адасып...

Мен жүрмін бақыт қуып, даңқ қуып,
Сайрандаған боламын сауық құрып.
Кінәсі жоқ қарғамды жабықтырып,
Жолай алмай құрыдым танып тұрып...

Қарғам, сені жайым жоқ кем көретін,
Бимағұлым тағдырың сен көретін.
Зат беп неге жүрегім жаралмаған?!
Қарғаларым, сендерге тең бөлетін...

ӨТЕЛЕР МЕ?

Аңсамаймын,
Алмаймын көп өмірді!
Білемін, көп өмірден көрерімді.
Аларымды алған соң, ақысына
Беріп кетсем болғаны берерімді.

Мынау аспан,
Мынау жер мекеніме,
Есел берер күн туар кетерімде
Тоқсан жасап, жүз жасап неғыламын,
Не беремін жүз жылдың өтеуіне.

Өтелер ме жылуы жарық күннің?
Төлелер ме қызығы мамық түннің?
Жүз жыл емес, бір жылдың өтеуі жоқ,
Ылаж құрып, мінеки налып тұрмын.
Нағып тудың, Анам-ай, нағып тудың?
Күндерімді күйбеңмен жалықтырдым.

Аңсамаймын,
Алмаймын көп өмірді!
Көріп жүрмін онсыз да көрерімді...
Күндер батып, таңдарым атқан сайын,
Күдіктенем, біле алмай не дерімді.

ҰЯТ БОЛДЫ-АУ

Сен де кеттің,
Мен де кеттім,
Ол да кетті ауылдан.
Осынымыз ұят болды-ау, ұят болды-ау қауымнан!
Ұят болды-ау,

Ұят болды-ау,
Ұят болды-ау, бауырлар!

Момын жұрттың, арқа сүйер,
Азаматы біз едік.
Тұлпарлардан, тұғырлардан,
Қалған бір-бір із едік.
Біз де кеттік,
Басқа жаққа бетімізді түзедік.

... Естимісің, құлақ түрші,
Қырдан ескен самалға.
Сәлем айтып жатыр ауыл,
Саған, оған, маған да.
Телеграф сымы тұрған сүйеніп ал бағанға.

Көремісің,
Заңғар таулар жаулықтарын бұлғайды,
Шақырады Ақбас шалдар,
Сыбызғы етіп құрайды.
Еске салып, қайтқан құстар,
елдің жырын жырлайды.

Күте-күте,
Көзі талып,
Күн сарғайып батқандай,
Күте-күте,
Жұлдыздардың жанары да аққандай,
Зират екеш зираттар да,
Бізді жоқтап жатқандай...

Момын елдің,
Арқа сүйер,
Азаматы біз едік,

Жеке-жеке бақыт іздеп,
Жеке өмір түзедік,
Жетер енді!..
Туган жердің топырағына тізе бүк!

БАБАЛАРЫМ, РАХМЕТ СЕНДЕРГЕ

Бабаларым,
Рахмет сендерге!
Балаларым болмасын деп көр-кеуде,
Қобызыңмен қосып ән мен тіл бердің,
Өмірге мен мылқау болып енгенде.
Бабаларым,
Рахмет сендерге!

Жыраулардың жазбай кеткен жырларын,
Арулардың ашпай кеткен сырларын,
Қорқытыңның қорқынышты мұң-зарын,
Қобызыңның шанағынан тыңдадым.

Құлазыған сенің құла түздерің,
Не білмеген, не көрмеген, ізгі елім.
Жазылмаған тарихымның жолдарын,
Ауызекі аңыздыңнан іздедім.

Мен білмеймін.
Басыңа әлде орнап бақ,
Шәһар салып, жасадың ба жаннат-бақ.
... Әлдеқалай тасқа түскен таңбаңа
Табынамын, тарихымдай ардақтап.

Сыр ашпайды сенің құла түздерің,
Сыр ашпайды тау-тастағы іздерің.
Сенің бүкіл болмысыңның тағдырын,
Домбыраңның пернесінен іздедім.

Іздедім де, сәттерімде түңілген,
Тастап кеткен аңызыңа жүгінгем.
Жүгінгем де, қайта туғам, тірілгем;
Тарихымды жазудамын бүгін мен,
Бабаларым, сенің Ана тіліңмен!

... Менің мына қайта туған күнімде,
Сөйле, оркестр, дүрілде бір, дүрілде!
Сөйле, Моцарт, менің Ана тілімде,
Сөйле, Данте, менің Ана тілімде.

ҚЫРҚА БАР

Қырқа бар Алматының шығысында,
Жатыр сонда жақының, туысың да.
Бұл ғаламды місе етпес қайран жүрек,
Қайтіп жатыр аядай қуысында?!

Өмірді кереметтей жыр қылсақ та,
Кейімеске дауаң жоқ бұл бір шақта.
Біраз күн алдандырып, ауыстырар
Адамды бір құрсақтан бір құрсаққа.

Қырқа бар Алатаудың бауырында,
Сонда жатыр жолдасың, бауырың да.
Апыр-ай, келем бе деп тағы мұнда,
Жөнелер қаның тасып, тамырыңда.

Еріксіз Алматының қырына бұл,
Келмесіңе болмайды жылына бір.
Келмесіңе қоймайды.
Кеткендердің
бірі — әкең, бірі — шешен, бірі — бауыр.

Бәрі жатыр — сырласың, құрдасың да,
Құдай-ау, құрту үшін туғасың ба?!
Қуанар ем, осы бір қу қырқаға
Бір-ақ рет оралсам бір ғасырда.

ЖҮРЕК ДЕМІН АЛҒАНДА

Сандалғаны-ай санамның сан бөлініп,
Тамырымда тулайды қан желігіп.
Бара жатыр көлшіктер көлге айналып,
Бара жатыр төбелер тау көрініп.

Құмды құшқан қу тақыр баққа айналып,
Суық аяз күйдірген оттай қарып,
Әлсіз жүрек әл жиып алатындай,
Аракідік лып етіп, тоқтай қалып.

Тас көшеге табанмен сына қағып,
Қайда асығып барады мына халық?!
Абыр-сабыр ағылған адамдарға,
Айғай салғым келеді тұра қалып.

Көшелер де теңселіп баратқандай,
Машиналар шоршиды шабақтардай.
Бәрі қалқып барады сағым болып,
Барлығын да сағымнан жаратқандай.

Сағымменен сағым боп, еріп барам,
Көңіл сұрар пенде жоқ келіп маған.
Анда-санда көзімді бір ашқанда,
Алатаудың ақ басын көріп қалам...

Анау — аспан, мынау — бақ,
Аспанда бұлт, бақ жадау.
Мамық ұшты, қылаулап,
Қыс та келіп қалған-ау.

Аспан, жердің арасын,
Дәрігер-қыс алуда.
Табиғаттың жарасын
Ақ дәкемен таңуда.

Таңдырып ап маңдайын
Тағы көйлек сұрап жүр.
Бақты кезіп, тал-қайың,
Жалаңаяқ жылап жүр.

Қу бұтағын құшақтап,
Түксиеді кәрі емен.
... Қыс — тазалық, қыс — әшпақ,
Әрі өкініш, әрі өлең...

ТҰЛПАРЛАРЫММЕН БІРГЕМІН

Іздесең мені кімде-кім,
Қаладан іздеп жүрмегін!
Үйіме де іздеп кірмегін!
Аязды боран, ақ таудың,
Арасында өмір сүргемін.
Солармен мәңгі біргемін.
Жетелеп мені ілгері,
Күндерім менен түндерім,
Төсек сап қардан бір керім,
Қарыма құрық ілгемін.

Іздесең мені кімде-кім,
Сол жерден келіп бір көрін!

Ақ түтек ашық ақпанда,
Ақ сайда жылқы баққанда,
Құрықты шаншып ақ қарға,
Аспанға қарап тұрам мен,
Құс жолы — Болашақтарға,
Қар теуіп жылқым жатқанда,
Рахат одан шақ бар ма?!
Керек қой күзет өмірге
Дүние ұйықтап жатқанда...

Ақ қырау шалып тұлымын,
Кісінеп қойса құлыным,
Кетеді бойым жылынып,
Бүлк етіп менің жұлыным.
Айтамын, айтам қайталап,
Тұлпарлы жердің ұлымын!
Ракетадан кем емес,
Шаншылған менің құрығым!
Сондықтан асау қылығым...
Қашырап құтын ұрының!

... Іздесең мені кімде-кім,
Бұл жерден іздеп жүрмегің!
Аязды ақ қар түндемін,
Ақ тозақ боран күндемін,
Тұлпарларыммен біргемін,
Іздесең мені кімде-кім,
Сол жерден келіп бір көрін!

БАСЫМА МЕНІҢ, БАҚ, ҚОНДЫҢ

Орынсыз ойнап, күлгенде,
Опық жеп талай жүргенде,
Басыма менің, Бақ, қондың,
Байқаусыз шақта, бірдемде
Боларын бұлай білгем бе?!

Іздедім, рас, іздедім,
Елімнің кезіп түздерін,
Теңіздерін де жүзгемін.
Жабықтырып та кететін,
Жаздарым, талай күздерім.
Көрдің бе соқпақ даладан?
Сол менің сандал іздерім.
Бағым ба деп те қарағам,
Тырналардың да тізбегін,
Қалдырып содан санадан
Біржола үміт үзгемін.

Ақыры, мына, Бақ, қондың,
Баянсыз емес нақ қондың.
Қастарымменен қақ бөлдім,
Достарым, бірақ жоқ болдың
Жалғыздық деген құрғырға
Бақ қонды-дағы тап болдым...
Бақыт-оу, бақыт, ерексің!
Дүниеге тегіс сені ексін.
Тірлікке мынау қорексің,
Жалғыздық деген құрғырға
Несіне, жаным, керексің?!
Қенбай-ақ қойшы, қор өтсін!!!

ДӘРІГЕРІМЕ

Керегі жоқ,
Керегі жоқ,
Керегі жоқ бәрінің!
Иненің де керегі жоқ,
Керегі жоқ дәрінің!
Кетсем егер, пленканың үзілген бір әнімін,
Қалсам егер, қара жердің жалғыз түйір дәнімін.

Дәрігерім, рахмет!
Мен әзірге өлмеймін!
Кешіре гөр!
Жүрегімді пышағыңа бермеймін.
Әуре болмай босат мені!
Енді алдыңа келмеймін.
Керегі жоқ, керегі жоқ,
Пышақтауға көнбеймін!

Қорықпаймын пышақтан да,
Қорықпаймын инеден.
Ине түгіл бұл жүректі найза-дағы түйреген...
Құпиямды көресің ғой, мен сондықтан именем,
Кешір мені,
Кешір мені!
Кетем ертең үйге мен.
Бауыр ісіп, бас айналып, бойда қаным тасыған,
Бәріне өзім кінәлімін, оның несін жасырам.
Көп нәрсеге қуанам да, көп нәрсеге ашынам,
Ғылымға да, өзіңе де рахмет, бас ұрам!
Уақытым барады өтіп, мен бір жаққа асығам...

ТІЛЕКТЕСКЕ

Ей, бауырым!
Көтерсеңші, көтерсеңші басыңды.
Алатаудың асқарына күннің нұры шашылды.
Қыз-тіршілік, міне тағы мойыныңа асылды,
Асылды да саусағымен сипағандай шашыңды.

Көтер басты,
Тұр орныңнан!
Терезеге қарашы.
Неткен тұнық, неткен қымбат жер мен көктің
арасы!
Неткен жақын бұл ғаламда адамзаттың баласы!
Бауырым-ау, жый күшіңді, терезеге қарашы.

Жата берме ауыр дертке, ауыр дертке бас ұрып,
... Әне біреу бара жатыр жұмысына асығып.
Автобустаң қалып қойған және біреу, ашынып,
Әттең, әттең, айналайын көңлі қалды-ау басылып...

Қарашы, эне, аңдап басып, барады өтіп қарт адам,
Ажары да, назары да, базары да тарқаған.
Қарт адамға қарсы келіп, сәлем берсе қарт Ана,
Ұзынсонар бірдеңені айтып жатыр қарт оған.

Мына жолмен уайымсыз әлі талай өтерсің,
Шыға алмаған асуыңа, аман болсаң жетерсің.
Ей, Бауырым!
Ей, бауырым, басыңды бір көтерші,
Мынау қызық дүниені қалай қиып кетерсің...

БІЛГІШІМЕ

Тағы да, тағы, тағы да,
Тағы да сына, білгішім.
Кіріп ап менің жаныма,
Кір іздеп тағы жүрмісің?!

Бір жырым — менің бір балам,
Мезгілсіз шала тумаған.
Мерзімі жеткен шағында,
Шығам деп сыртқа тулаған.

Мезгілсіз өлең тумады,
Көңілсіз болса, кім білсін.
Сыбызғы десем құрайды,
Оны да сына, білгішім.

Домалақ жердің үстінде,
Домалап бара жатырмын.
Мұхитқа сүңгіп түстім де,
Аспанға бір-ақ атылдым,

Айға ұшып бара жатырмын,
Мұны да сына, ақылдым,
Әйтеуір мені қатырғын
Туын жық тұғыр ақынның!!!

Сахара мына жеріме,
Сағымнан көйлек кигіздім.
Сандалып жүрген бөріге,
Сары атанымды бүргіздім.

Жұлдызын мынау аспанның,
Жерде тұрып-ақ басқардым.
Мамық еттім де тастарды,
Тауымды басқа жастандым.

Жотама қала орнатып,
Бойыма симай жүр күшім.
...Тұғыр ақынды сорлатып,
Мұны да сына, білгішім.

Осылай өмір сүремін,
Осылай жүріп күн кешем!
Дүниенің мына жүрегін,
Ақыннан сұра, білмесең!!!

* * *

Жырым көп әлі менің жазылмаған,
Кенім көп әлі менің қазылмаған.
Қалдырып болар-болмас қазынамды,
Неліктен бір күні мен жазым болам?!

Қуалап тіршіліктің көбелегін,
Қап қойды қапелімде көп өлеңім.
Жалғызым, жаным менің — жырым менің,
Қалдырып сені артыма неге олемін.

Жазайын, жалықпайын, жасырмайын,
Қашан қалғып кеткенше басылмайын.
Ая деп ажалға мен бас ұрмайын,
Шоқ шайнап, от бүріккен Қасымдайын!

СЫРҚАТ СЫРЫ

Тағы, міне, таң да атты.
— Сырқатыңыз салмақты...
Ішкен шарап, жеген ет,
Баурыңызды жалмапты.
...Жанарымды жұмып ем, иір-қиыр жол жатты,
Иір-қиыр жол жатты, тұман басты жан-жақты.

Есіме алдым Қосжанды, есіме алдым Қалжанды,
Маған ұсап олар да естерінен таңған-ды.
...Ауырғаны белгісіз, неткен сырқат алдампаз,
Ауырмай-ақ, көз ілмей өткіземін таңдарды.
Рас па деп ойлаймын жалған десе, жалғанды.

Ойран-асыр күн кешіп ортасында дүрмектің,
Қираған үй сияқты, қираппын ғой, білмеппін.
Жанашырдың айтқанын құлағыма ілмеппін.
Өзімді-өзім қиратып, өзімді-өзім жүндеппін.

Ыңқылдаған сырқаттар...

Ұзақ түн мен ұзақ тақ.
Далада қыс, қаланың жотасына мұз артқан.
Біліп болмас бір сұмдық жанға батқан сызаттан,
Қапастағы қыздаймын еріксізден ұзатқан.

Ауырады бір жерім, жүрегім бе, жаным ба?!
Асау толқын ойнайды аласұрып қанымда.
Өткен өмір ұқсайды ұзап кеткен сағымға,
Ұмтыламын, бірақта, ұстай алмай-ақ қойдым,
Әйтеуір бір ұры жүр менің сайран бағымда.

Жамбасыма, қолыма қадалғанда инелер,
Сәл сескеніп, артынан жан рахат күйге енер.
Жүрегімде жыр ұйып, құлағыма күй келер.
Біреп сағат отпей-ақ, сол рахат жоғалып,
Тірі жатқан миыма мың сан хауіп үймелер.

Жоғал, сары уайым!

Мен тірімін, тірімін!

Төсенгенім тірі жер, жамылғаным тірі Күн.
Көп күндері қуаныш, көп күндердің бірі мұң,
Екі аяғын тең басқан азаматтың бірімін!

Ақау түскен мотордай енді осыдан жөнделсем,
Құрып қалғыр сырқаттан құлантаза емделсем,
Тарт, қара жер, жанымды, хайбат айтып егерде,
Ісі қазақ баласын бір-бірінен кем көрсем.

Қадалуда саныма сансыз ғажап әлі ине...
Жан жұбатар дос та жоқ, жауым да жоқ, әрине.
Айналайын дәрігер, аман-есен айықсам,
Бүкіл елімді аралап, сәлем берем әр үйге.

БОЛАШАҚ ДӘРІГЕРГЕ

Тоқта, тоқта,
Ей, жігіт, аялдағын.
Қане, қалай жағдайың, баяндағын.
... Тәжірибе мектебін өтіп жүрсең,
Дәрігерлік кәсіпке таянғаның.

Таянғаның, қарағым, таянғаның.
Адам үшін барыңды аянбағын.
Адам тұрар алдыңда, ұмыт болар,
Өліктер мен сойылған қояндарың.

Енді алдыңда тұрады тірі жандар,
Бірі сүйіп, кім білсін, бірі қарғар...
Қимылдамай кірпігі жатса-дағы,
Байқағайсың, шықпаған тірі жан бар!

Кәсібіңнен кетпегей жеріп мүлде,
(Ақыл айтып кеттім-ау, желіктім бе?!)
Өлгендерді тірілтем деп ойлағай,
Денесінен жан ізде өліктің де.

Сүйіседі көшелер көшелермен,
Бір рахат сезесің еселенген.
Осы сиқыр қалада өскеніңмен,
Таңданасың туристей кеше келген.

Емен, терек еркімен қауышады,
Қайың менен қарағаш таңысады.
Алатаудан басталған ақ бұлақтар,
Алматыға жеткенше жарысады.

Алматыға жеткенде аң-таң болып,
Арықтармен ақырын тартар жолын.
Ашуланып бір сәтте тұра қалып,
Атылады аспанға фонтан болып.

Судың аты — су ғой, ол бұғына ма,
Тау бұлағы көлшікке тығыла ма?!
Су сәулеге ұмтылып, сәуле суға,
Айналады ғажайып шұғылаға,
Сонда Алматы ұқсайды Құбылаға.

Ұзатылар қыздайын үлгілдеген,
Шақырасың назыңмен, күлкіңменен...
... Жоқ!
Алматы — жүрегі Алатаудың!
Тау ұйқыға кеткенде бүлкілдеген.

* * *

Қырықта дәнеңе жоқ дара тұрған,
Баяғы бала мінез, бала тұлғам.
Дәл осылай он алты жасымда мен,
Еасымнан түн өткеріп, таң атырғам.

Баяғыдай мінезім, ақылым да,
Кеткенім жоқ әлі ұзап шақырымға.
Мытып қалсам өкшемді атырылған,
Жирен тай жоқ жалғыз-ақ тақымымда.

Баяғыдай күшдерім түнге ұласқан,
Түнді сүйем...
Сүйші ем түнді жастан.
Өмір деген мектепті бітіре алмай,
Көше алмай-ақ келемін бір кластан.

Баяғыдай шыт-шыбыр жейделерім,
Баяғыдай күлгенім, сөйлегенім.
Баяғыдай ұрттап ап ыстық астан,
Аузым күйіп қалады кейде менің.

Баяғыдай...
Бәрі де баяғыдай.
Баяғыдай кілемін жаяды май.
Енді маған қырықтың қылығын бер,
Ақылын бер, арын бер, ая, құдай!..

ҚЫЗДАРҒА

Қыздарды көрсем, бір түрлі,
Өзімнен-өзім мұнданам.
Тиям да бейқам күлкімді,
Өзімнен-өзім сыр бағам.

Қымбат-ау,
                    қыздың ар-мұңы,
Қиын-ау, қиын, тым қиын.
Не болар екен тағдыры?!
Үйріліп соқса бір құйын.

Тоймайды көзім жүз көрсем,
Жайқалған менің гүлдерім!
Тоң тұрып жерге, күз келсе,
Не болар екен күндерің?!

Түрткілеп күдік жанымды,
Кетеді жүрек дыз етіп...
Өзірге жасыл бағымды,
Отырмын, міне, күзетіп.

ҚЫЗЫҚ ӨМІР

Қалтарыс, бұлтарысы мың сан қабат,
Қызық өмір, ақырын тұрсаң қарап.
Біреулердің еңбегі еш, тұзы сор боп,
Біреулердің бақыты жүр сорғалап.

Қызық өмір, кім білсін, сонысымен,
Аласы мен құласы, торысымен.
Тағдыр түрлі болғанмен өмір біреу,
Ұнатамын өмірді сол үшін мен.

Ұнайды өмір ынтымақ, күресімен,
Құр қалмайды ешкім де үлесінен.
Өліп-талып жеткенде бақытына,
Шорт үзіліп, кей тағдыр түгесілген.

Өміріме өзімнің таңданамын,
Қалмайын деп қатардан қарманамын.
Бүгінімді өткізсем қиындықпен,
Ертеңіме үмітпен алданамын.

ТАҒДЫРМЕН БЕТШЕ-БЕТ

Хабар жоқ саған кеткен елшілерден,
Ей, Тағдыр!
Сөйлесейік, келші бермен.
Қаншама соқпақтарға бастасаң да,
Сенімен сөйлесуді ерсі көрмен.

Білесің бе?
Мен саған бағынбаймын!
Бар ма тағы беретін зарың, қайғың?!
Көлденеңдеп жолымда тау боп тұрсаң,
Мен — мұнартқан басыңды сағымдаймын!
Сондықтан да жібер деп жалынбаймын.

Неге жаның ашымай тірі адамға,
Неге сала бересің бұралаңға?
Өз тағдырым — өзіме ана емес пе ең,
Жұбатпайсың неге сен жылағанда?

Жақсылықтың қымайсың қалдығын да,
Қарғысың ба, қалдырған жарлығың ба?
Мен дегенде жыландай жиырылып,
Керісінше істейсің барлығын да...

ЕСКІ АУЫЛДЫ ЕСКЕ АЛУ

Сарала қаздар саздағы,
Сардала — сағым,
Маздады.
Бүлкілдеп жүзген үйректер,
Қаңқылдап ұшқан қаздары.

Бала да, қарт та маз бәрі,
Ауылдың қайран жаздары!

Қаршыға тиіп кептерге,
Қанатын үзіп кеткенде,
Қалқып бір ұшқан найзадай,
Тырналар ұшып өткенде,
Саршаның күні жеткенде,
Үркітуші едік қуалап,
Жайылып жүрсе дуадақ,
Адырда, қырда, бөктерде.

Өрісте қозы шулаған.
Сусындап тұнық тұнбадан,
Тай-құлын жүрсе тулаған,
Бұралып жап-жас келіншек,
Су алып жатса жылгадан,
Тіршілік бір сәт тынбаған,
Ғажап қой, ғажап бұл далам!
Бір жерге байлап кіндігін,
Сағынып таулар бір-бірін,
Бұлттардан жаулық бұлғаған.

Қуантушы еді көктем кеп,
Көктем жоқ, жаз кеп өктем боп,
Жасытып бізді кеткен жоқ.
Жас жігіт-жазғы бидайдың
Сіп-сирек мұрты көкпеңбек
Сыйпайды самал еппен кеп.

Қара су бойы талдарға,
Сайрауық құстар қонғанда,
Құбылтып әнге салғанда,
Тұп-тұнық, мөлдір бастаудан,
Сусының әбден қанғанда,

Жастығың қайта басталған,
Басталған басқа арман да...
Момақан ауыл бектерде,
Арқасын тіреп тауларға.
(Алатын жау жоқ жалғанда!)

Сайлардан салқын есті жел.
Салбырап, баяу кеш кірер.
Сумұрындарын шақырған,
Әжелер даусы естілер.
...Осылай еді ескі ауыл,
Осылай еді ескі жер...

* * *

Қарға адым жерде тұр еді менің бакытым,
Ұстай алмадым,
Өткізіп қойып уақытын.
Сансырап, шаршап жүргенде,
Біреу тап келіп,
Қақты да кетті,
Айылы мықты, аты тың.

Тұратын еді,
Қол созым жерде, қарға адым,
Қамсыздығымнан, қайтейін,
Ұстай алмадым.
Ғанибет етіп, тірлікке мына алданып,

Өлген жоқ бірақ,
Бақытқа деген арманым.
Ырзамын өзім тіршілік етіп жүргенге,
Кімдерге жақпай,
Аяулы болып кімдерге,

Бақыт дегенің — өмір кешу ғой білгенге,
Келуі де оңай,
Кетуі де оңай бірдемде...

СӘБИ ӨСІП КЕЛЕДІ

Түнге қарай,
Түйсік салып,
Түрткілейді үрейім.
Таң атқанша не болады?!
(Оны қайдан білейін)
Бүкіл адам баласына тек жақсылық тілейін,
Ортасында солардың мен,
Ойнап-күліп жүрейін.

Маужыраған күллі әлем,
Жақсы жатып, жай тұрсын.
Адамзаттың төсегіне,
Төңкерілген Ай тұнсын.
Қылауы жоқ, қыстары әппақ,
Аман-есен май тусын,
Таңсәріде, Адамзатқа,
Арнап гимн айтылсын!

Менің мына Ғасырымның кезінде,
Бір жақсылық,
Тыным алмай, жердің бетін кезуде.
Күтуде оны, күтуде оны,
Күллі ғалам төзуде.
Ақырында тоғысады,
Сезімдер кеп сезімге!

Адамзат пен табиғаттың,
Таусылмайды қорегі.

Қайырымсыз қара тас та,
Өз жемісін береді.
Құл болмаспыз, құндақтайық,
Әдділейік бәріміз,
Тыныштық деп аталатын сәби өсіп келеді.

Үрейменен өтеді ылғи тұнжыраған түндерім.
Сол сәбиді әдділеген адамзатпен біргемін.
Қарғыс атсын!
Атсын қарғыс!
Түнге айналып күндері,
Сол сәбиді ұйқысынан шошытса егер,
Кімде-кім!

* * *

Қасыңда жүрсем,
Қадірім саған жоқ екен.
Қасыңнан кетсем,
Адамның нағыз қоры екем.
Қасыңда жүріп,
Күлетінім де сол екен,
Қасыңнан кетіп, жылайтыным да сол екен.

Қасыңда сенің,
Қағынып жүрген желөкпе,
Өзіңнен кетсе,
Өзгеге, сірә, керек пе?!

Мен деген, жаным,
Қадалған мәңгі бұтақпын,
Сен деген алып мың жүрегі бар терекке.
Неге де болса,
Сенімен бірге шыдаймын.

Негізім менің!
Неліктен сонша мұңайдың?!
Құласаң егер,
Құтқармақ болып мен сені,
Қадалып жерге,
Сенің астыңа құлаймын!

ҰҚСАСТЫҚ

Босанған Ана,
Көктемде дала бусанып,
Біріне-бірі болар ма ұқсас мұншалық.
Толғатып дала,
Есен-сау Ана ұл тауып,
Бара жагады көктемнің көкшіл бұлты ауып,
Тершиді Ана,
Тершиді дала қымтанып.

Тамыры иіп,
тәтті бір ұйықтап алғасын,
Ана шайына,
Дала нөсерге қанғасын,
Далаға — дихан,
Анаға адал жолдасы,
Тыңайтпақ болып,
Даярлап жатыр қалжасын.
Өскенде сәби Анадан таусан қорегін,
Далада тәй-тәй саусағын жар көк егін.
Жерді — Анама,
Анамды жерге төседім,
Екеуінен де егіз ұқсастық көремін.

* * *

Қапелімде байқамай жүргемін бе?
Қанат бігіп келеді күннен-күнге.
Мына өмірден бір кетіп, бір келдім бе?!
Түсі бөлек баяғы гүлдердің де,
Кімдердің де, күн менен түндердің де,
Осы, мен...
Әлде басқа түрге ендім бе?!

Бал арадай шықпайтын айналамнан,
Бауыр, жолдас, дос, құрбы қайда қалған?!
Қысылтаяң кездерде пайдаланған,
Жоқты құған, қайдасың,
Қайран арман?

Армысың!
Есі дұрыс, мият-Күнім!
Өліп қайта тірілген сияқтымын.
Жарқын өмір, жан өмір,
жасыл шуақ,
Алдарыңда сендердің ұяттымын...

Алып ұшып барады қанаттарым,
Күнді ұзатып, күтемін таң атқанын.
Дәл осындай сәтіңнен адастырма,
Адастырма, өтінем, жаратқаным!

ҚОШТАСУ

Әскерге әке ұлын аттандырды.
Сәт сапар тіледі жұрт, мақтан қылды.
Ел ішіне сүйкімді, мақтаулы ұлды,
Жасама деп жат қылық сақтандырды.

Жаңадан отау тігіп, ірге құрап,
Қалыпты жас семья гүлденіп-ақ.
...Анасы жол жабдығын әзірлеуде,
Қуанып, бірде күліп, бірде жылап,
Қоштасып ағалары,
құрбылары,

Қош айтып ауыл-аймақ тұрды бәрі.
Қош бол!— деп алыс сағым бұлдырады,
Естіліп бұлақтардың сыңғыр әні.

Бәрі де қоштасуда...
Бірақ, бір жан,
Бата алмай қоштасуға жылап тұрған.
Жолығып жол бойында қырат-қырдан,
— Қош бол!— деп орамалын лақтырған.

Болашақ солдат оны байқамады,
Қыз қылығын тағы да қайталады...
...Жасыма, махаббатың қайтар әлі,
Оның да сен боларсың айтар әні.

ЕСКЕ АЛУ

...Келсең, кел.
Ұятыңмен, арыңмен кел.
Бойыңдағы жақсылық, барыңмен кел.
Биік бол, мендегінің бәрін меңгер,
Жабырқаған жанымды жаныңмен көр.

Бірі ұнатып, біреуі жек көреді,
Мен қойғам адамдарға өкпелеуді.
Басқа жағдай көңілді көп бөледі,
Өкпе, наз дегендерің өткен енді.

Өмірдің заңы бөлек, жөні бөлек,
Несіне өкпелейсің, жөніңе кет.
Бықсып жатар өсектің қоламтасы,
Еркінірек наздансаң еліңе кеп.

Ағайын, күлкің қайда, назың қайда?
Жарасқан бір-біріңе әзіл қайда?
«Қалған көңіл — шыққан жан» дегендейін,
Шынымен енді қайтып жазылмай ма?!

Келсең, кел.
Әзілмен кел, назыңмен кел.
Жан жұмсартқан жайдары жазықмен кел.
Не халде отыр екем, көзіңмен көр,
Аясаң, сезіміңді сезіммен бер.
Бәрінен айырылсаң өзіңнен көр.

ҚИЫН НЕ БАР?..

Мың құбылған қуаныштан, дерттерден,
Қиын не бар, адам жанын зерттеуден?
Мен келемін өз жанымды зерттеумен,
Бірде аяз, бірде жалын, өрт кеудем.

Арзан не бар ойнау менен күлуден,
Қымбат не бар, адам сырын білуден?
Мен әуремін, өз сырымды білумен,
Кеше бұзып, өкінемін бүгін мен,
Жылдарымды еске аламын бүлінген.

Адамдардың жаны менен жүрегін,
Ойлайтын ем, бір кісідей білемін...
Ажырата алмай шуақ, түнегін,
Танығанға мәз болыпның іреңін.

Ертең басқа, бүгін жақсы көргенім,
Өз көзіме өзім,
Ғажап!
Сенбедім.
Кесерткідей ауыстырған өңдерін,
Түсінбеймін қылығына пенденің,

Жылдар бойы бірге жүріп, бір күлген,
Жақыныңның жат боларын кім білген.
Адамдарды зерттей алмай жүрмін мен,
Оны зерттеу мүмкін емес, білдім мен...

ӨКІНБЕЙМІН

Өшем деп өкінбеймін, жыламаймын,
Жыласам да жұбат деп сұрамаймын.
Қыранның күдіретін қимасаңдар,
Қайтейін, тағдырын бер құралайдың.

Тағдырын бер, тағдырын құралайдың,
Қашан атып алғанша құламаймын.
Сусындатып түп-тұнық тау бұлағы,
Жанарымда жайнаған тұнады айдын.

Сайрандаймын сайларда, қырды асамын,
Сыңсыған ну орманмен сырласамын.
Қарауылға іліксем, ілігейін,
Құзғынға ұсап келмейді мың жасағым.

Өшем деп өкінбеймін, қайғырмаймын,
Өткен өшті.
Енді оған қайрылмаймын.
Қыран да, құралай да болмақ емен,
Атымнан адам қойған айрылмаймын.

...Арпалысып жүргенде өмірменен,
Қай-қайдағы әкетпес көңіл деген.
Өлсем өлем, өзімнің жерімде мен.
Қалсам қалам, өзімнің елімде мен!
Жыламаймын, сондықтан көңілденем.

ҚАР ЖАУЫП ТҰР

Апырау, бір-ақ түнде қыс келген бе?!
Қар ғой мынау, бір түнде түскен жерге!
Бір түнде мына аймақтың өңі өзгеріп,
Бір-ақ түнде керемет істелген бе?!

Жәйімен жапалақтап қар жауып тұр.
(Үлгермей де қалдық-ау қамданып бір.)
Ыққа кеп қонақтаған көгершіндер,
Бұталарға қарайды таңданып құр.
Қар жауып тұр,
Жауып тұр, қар жауып тұр.

Заңды ғой.
Заңды бәрі, талас бар ма,
Аққа оранған көшелер, ағаштар да.
Бар табиғат өзара жарасқан ба?
Ақ мамықтар ұшып жүр ақ аспанда.

Қала жатыр оранып ақ тұманға,
(Сірә, дала кіршіксіз, ақ бұдан да.)
Жығылған соң жалауы, жаз тығылды,
Қыс кіре алмас өмірі шахтыларға.

Қыс қытымыр.
Жайлы емес далаға онша.

(Малшыларға қиын-ау, дара қонса...)
Біледі өзі табиғат, қайтер едік,
Қыс ақ болмай, егерде қара болса?!

ТҮСІМЕ ТАУ КІРЕДІ...

Ұйықтасам түсіме ылғи тау кіреді,
Тау жайлап, тау қыстаған шал жүреді.
Басында ақ қалпағы, жүннен шекпен,
Астында балпақ басқан Сал-күреңі.

Сөйлесуге, менімен сырласуға,
Шақырады, кім білсін, мұңдасуға,
Енді жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір қыр басында.

Шақырады, отырып қыр басында.
Шыбындаған күреңі тұр қасында.
Тағы жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір шың басында.

Өліп-талып, оған да жетемін де,
Көз салам таудың алыс етегіне.
Шалым кетіп барады өз жәйімен,
Ертоқымсыз күреңі жетегінде...

Қалып қойдым, түсе алмай, шың басында,
Кеш те келді, айналды түн басуға.
Шың басынан түсе алмай әуреленем,
Бір минутым тең болып бір ғасырға...

Ұйықтасам түсіме ылғи тау кіреді.
Түсінбеймін неғылған тағдыр едің?!
...Тауда жортқан тағыдай алғыр едім,
Алғырлығым қай жақта қалды менің?..

СЫНЫҚ ҚАНАТ ШАҒАЛАМ

Теңіздің тіліп айдынын,
Кемелер кетіп барады,
Желкенді менің қайығым,
Жалт беріп бірде қалады.
Қайығым — менің уайымым,
Барады тастап жағаны.

Кемелер — алып киттейін,
Опырды, бәрін жапырды.
Шағалам, менің титтейім,
Қанатын суға матырды.
Қанатын суға матырып,
Қайтадан көкке атылды,
Бар күшін жиып ақырғы.

Не таптың сол бір арадан,
Қарасаң етті шамаңа.
Сынық та қанат шағалам,
Отырсаң етті жағада.

Айрылып ерік, шамадан,
Ілгері, кейін бара алмай,
Қалды да қойды шағалам,
Теңізге тіккен жалаудай..

НЕСІНЕ АСЫҒАДЫ?!

Күн қайда асығады?!
Неңдей күш күннің нұрын жасырады?!
Қызарып соңғы сәуле шашырады.
Күн түйе алмай барады шашын әлі.

Несіне асығады?!
Көк жиекке ымырт кеп асылады,
Түн келіп, дүниені басынады.
Күн неге асығады, асығады?!

О, жарық дүнием-ай!
Қуатым-ай!
Несіне асығасың, тұра тұрмай.
Өмірді басқа арнаға бұратындай,

Түннен қорқам...
Мәңгілік тұратындай.
Тоқташы!
Тоқтай тұршы, қуатым-ай!

Білмеймін асығатын Жер ме, Күн бе?!
Белгісіз, не күш мені тербетуде?!
Қара жер қашан өткен күнді айналып?!
Қозғалмай-ақ тұрмын ғой жер бетінде.

Жетпедім ұшығына күнде ойланып,
Жер қайда асығады, күнді айналып?!
Тірлікте қара түннің керегі не,
Кетпей ме онан-дағы күнге айналып.

ЖҮРЕГІМ МЕНІҢ — ЖАНАР ТАУ

Жүрегім менің — жанар тау,
Жалын боп шығар от-демім.
Келем деп қамсыз, самарқау,
Өргеніп, қалқам, кетпегін.

Жолама маған жуықтап,
Маңымнан, қалқам, жүр аулақ.

Өтірік қана суып қап,
Алыстан сені тұр арбап.

Момақан болып жатқанда,
Ойлама оны сөнді деп.
Көмейден жалын атқанда,
Көнбейді мынау өр жүрек.

Атқылап жалын тұрғанда,
Құдайыңа да көнбейді.
Аяғын аттап бұл маңға,
Сондықан ешкім келмейді.

Жүрегім менің — жанар тау,
Жанбаған шақта кел, мейлі!
Жанартау қазір самарқау,
Самарқау, бірақ сөнбейді...

ӘКЕ

Әке, сенің жасыңнан асып барам.
Кезі-кезі келгенде тасып та алам,
Кезі-кезі келгенде жасып та қалам,
Мына өмірге, бәрібір, ғашық балаң.

Құры алақан емеспін қуаныштан,
Қуаныштар алдымда құрақ ұшқан.
Бір арыстан өмірден өткенімен,
Өмір сүріп келеді тірі арыстан.

Өкінбе, әке, отың бар сөнбейтұғын,
Ол мәңгілік жанады көрмей тыным.
Ұрпағың бар, ел менен ер намысың,
Тірі тұрса, қолынан бермейтұғын.

РЕНІШ

Әй, балам-ай!
Шамалы-ау түсінігің,
Қандай болар, білмеймін, кісілігің...
Жаңа ғана қайтқандай жерлеп мені,
Жауар күндей қабағын түсіруін!
Әй, балам-ай, шамалы-ау түсінігің!..

...Жоқ, балақай!
Мен сендей боп өспедім!
Мына мінез — мінезім емес менің.
Адамдардан рахым алу үшін,
Не көрмедім, өмірде не кешпедім.

Аяры жоқ адуын жауыздықтан,
Алып шықтым арымды тамыздықтан.
Амалым не, жастықтың кер тұлпарың,
Тасқа қамап тастадым ауыздықтап.

Қиып түсер, қыршын ем, алмасы көп,
Қидым бәрін сен өксіп қалмасын деп.
Мінезің-ай, балам-ай, мінезің-ай!
Кетпегей-ді мерт етіп, жарға сүйреп...

ЖАНАРЫМ

Түспесін десең, егер сезімге кір,
Жанарым, менің ылғи көзімде жүр!
Жамандық көрсең менің қабағымнан,
Жас болып төгіліп кет жанарымнан.

Шұғыла боп содан соң ашыл-дағы,
Бұлтымды таста серпіп басымдағы.

Дамылсыз кірпігімді қаққанымда,
Ойымның ойнақтап жүр шатқалында.

Жүрегім бол деп, сені зорламайын,
Мәңгілік тұтқында ұстап қорламайын.
Қарашығым бол-дағы дамылдағын,
Қашанда жанарымнан табыл, жаным,

Жанарым, жанарымнан кетпе менің,
Сезімім сенсіз менің текке өледі...
Түспесін десең, егер сезімге кір,
Жанарым, менің ылғи көзімде жүр!..

* * *

Маңдайда бір тал шашым ағарыпты,
Белгісі болғай-дағы «даналықтың».
Ығысып, қарақұсқа бара жатыр,
Кекілі кешегі анау балалықтың.

Ағарсын шашым, мейлі, ағармасын,
Алаң боп ауырмағай оған басым.
Жастықтың оты сөнер, оты сөнер,
Қызуы бойда бірақ жоғалмасын.

* * *

Сен шынымен жоғалдың ба?!
Жоғалдың.
Солай шығар,
Шын сүймеген болармын.

Енді сені өліге мен санаймын,
Сен туралы толғануды доғардым.

ЖЫР-ОШАҚ

Күмілжіп, күйің келмей тұр ма, жаным?..
Қояйын бір сапырып жыр қазанын.
Біле ме жұрт, білмей ме, бимағұлым,
Тарғыл тасты таулардың бір қазағын.

Бәрібір, сенсін мейлі, сенбесін көп,
(Менің ойым менімен жерге сіңбек...)
Жыр-ошақтың өтемін отын үрлеп,
Қара өлеңі қазақтың сөзбесін деп.

Батар, кетер келмеске күнім менің,
Қалар бірақ киелі тілім менің.
Қасіретті шақтардан түңілгенде,
Қасиетті тілімнен түңілмедім.

* * *

Жанар тауым бар еді ғой кеудемде,
Жалын атып, жана-жана сөнген бе?!
Тас қайнатып, жатушы еді от бүркіп,
Тастай қатып, тынған ба, енді, өлген бе?!

Бір жанар тау жатушы еді төсімде,
Жана-жана жайланған ба өшуге?!
Қызыл-күрең алау оттың орнында,
Қылымсыған қыз-сағымдар көшуде.

Жанар тауым бар еді ғой өртенген,
Жалыны оның неге мұнша ерте өлген?!
...Отырып ап сөнген ошақ басында,
Қорқыт атам қыл қобызын шертем мен.

САМАЛ ЕСТІ

Самал есті, даладан, сай жақтан ба?!
Әппақ іңір тауларды ойлантқан ба?
Аспанға сүт әлдекім қайнатқан ба?!
Кілегей тұр меймілдеп қаймақтанған.

Жайлау еді,
Жайлы бір іңір еді,
Жұлдыз тамып кетердей, кідіреді.
Өзеніне асыққан өрім-бұлақ,
Төмен қарай төскейден жүгіреді.

...Қай тұста еді, құдай-ау, қай маңда еді?!
Маған құшақ сол жанның жайған жері?
Алғаш біздер ақ гүлін таптап кеткен,
Қай маңда еді, жастықтың сайран-белі?!

Таулар да тұр, баяғы бұлақ та бар,
Тек мені мен өзің жоқ сыр ақтарар.
Іздемей-ақ қояйын сол орынды,
Кетемін ғой аттанып, жылап қалар...

САҒЫНДЫМ ҒОЙ

Сағындым ғой, саялы тау арасы,
Сағындым ғой, жанымды дауалашы!
Көрсетпестен, көк шалғын, көміп таста,
Қарағайлы қалың ну, қамалашы!

Жапырағын жамылтып, гүлің төсеп,
Бірің жастық болсаңшы, бірің төсек.
Екеумізге, ерке өзен, жараспай ма,
Тыным алмай күн бойы күбірлесек?

Мұрша берме ойлауға, сарқырама,
Қысыр ойды түгесші, сарқып, ада.
Тасқа біткен бір шоқ гүл, кеудеме біт,
Таста нең бар мейрімсіз, қалтырама.

Сағындым ғой тауымның көк белдері,
Қанжығаңа байла да, бөктер мені.
Құздар, мені мәңгілік тұтқыныңа ал,
Асу берме, қияның өткелдері.

Таулар, таулар,
тауларым, тауларым-ай!
Сағынысып қаппыз ғой, тарланым-ай!
Таудағыдай еш жерде күн шықпайды,
Түн болмайды еш жерде таудағыдай!

ТІРІ АДАМДАР ӨЛМЕСІН

Өлім, өлім, өлім деп,
Неғыламыз күрсініп.
Өлген адам көмілмек,
Тірі адамға — тіршілік.

Өлім, өлім, өлім деп,
Өкінеміз несіне.
Өлген адам көмілмек,
Тірі адамға — несібе.

Тірі адамдар өлмесін!
Тіршілікке келгесін,
Шамы ертерек сөнбесін,
Шаруасын жөндесін,
Жаманшылық көрмесін,
Тірі адамдар өлмесін!

Жасай берсін тірі адам,
Жыламасын, шаттансын.
Бір адамнан — мың адам
Мына өмірге аттансын.
Мың түтін боп, от жансын.

СЕНІМ ТУРАЛЫ ЖЫР

...Сенемін!
Сенемін мен!
Сенемін мен!
(Сенбесең, оқып қара өлеңімнен.)
Мына жер, ана аспанның тереңінен
Сенделіп, сенімді іздеп келемін мен.
Сенемін,
Мейлі аңсарым табылмасын,
Сенімім тек сертінен жаңылмасын,
Сенімсіз тұңғыыққа табынбасын.
Тынымсыз қозғалыстың барлығын да,
Тынысым сенімменен қабылдасын:
Сенемін, сенемін деп дамылдасын,
Сенімнің ақ көрпесін жамылғасын...
Сұрама.
Неге сенем, кімге сенем,
Мүмкін мен мына жарық Күнге сенем,
Жанамын, жанамын да бірге сөнем.
...Күннен де өткен жарықты білмесем мен,
Бір минут өмір сүріп жүрмес ем мен.
Сенемін...
Сенем Жердің Серігіне,
Бұған және сендірем сені міне.
...Ей, дүние!
Тағзым ет, басыңды иіп,
Адамның құдіретті сеніміне!

АЗАЙЫП БАРА ЖАТЫР

Неменеңе жетістің, бала батыр?
Кәриялар азайып бара жатыр.
Бірі мініп келместің кемесіне,
Бірі күтіп, әнски, жағада тұр.

Ақыл айтып жүрмесе қасымызда,
Сонда ойнайды жетімдік басымызға.
Жалаңашқа шекпенін шешіп берің,
Бір күлшесін бөліскен ашымызға.

Арсыз күлкің тиылмас, жылауың да,
Айтысың да басылмас, ылаңың да,
Араздасып ағайын кетер еді,
Бір кәрия болмаса бір ауылда.

Біз кәрия болғанша,
Кім біледі,
Баламыз да шал болып үлгіреді.
Бір-бірінен екі шал асамын деп,
Кім біледі?..
Бір-бірін бүлдіреді.

Ақиқатты айқындап жариялар,
Бара жатыр азайып кәриялар.
Дауыл тұрса бүлк етіп толқымайтын,
Бара жатыр сарқылып дариялар...

БАЛ АШТЫРҒАН

Мен алғаш ауылымнан аттанарда,
Апарып көршідегі қарт бабаға,
Маған деп байғұс әжем бал аштырып,
Болашақ тағдырымды тартқан алға!

Байғұсым бар ырымды қарастырған,
Бабадан бата сұрап, бал аштырған.
Байыптап құмалағын, Байбаба шал,
Әйтеуір жақсылыққа жанастырған.

— Балаңыздың бақыты ашылып тұр,
Гүл бітеді жолына, шашылып нұр.
Бәле-жала басына жоламайды,
Ақ періште жар болып, жасырып тұр.

Кедергісіз өтеді асулардан,
Жүрегінде күдік бар, жасыра алмаң...
...Ата сөзін жадыма түйіп алып,
Аттанып ем ауылдан, басымда арман.

Кедергісіз асқам жоқ асулардан,
Бар бақытым әзірге — басымда арман.
Алты адым жер ауылдан шықпай жатып,
Аударылып арбамыз, басым жарғам.

Жуа бітті жолыма, гүл бітпеді,
Ақ періште мен үшін дүрлікпеді.
Атам айтқан күдіктен арылмастан,
Аяқтармын сапарды тірліктегі.

... Алжып кеткен атамның құмалағы,
Алдап мені ой-қырға қуалады.
Ақ батасы, әйтседе, адал еді,
Соны ойласам, жүрегім қуанады.

Мен бүгін көп қиналдым,
еш нәрсе жаза алмадым.

Бірдеңе мазамды алды,
мазамды алды...

Көңілім қоқыстан бір тазармады,
Қоқыс сатқан жандайын базардағы.

Елегзіп, еске түсіп қай-қайдағы,

Көңілдің іріп кетті бал қаймағы.

Кегі кеткен жандайын әлдекімге,

Іш өртеніп, қайнайды қан бойдағы.

Сам жамырап, келеді құлап іңір,

Мен ойлаймын ананы-мынаны бір.

...Алыста, Абайлардың жайлауында,

Жайылып, поэзия пырағы жүр.

Жүрсін, жүрсін жануар...

Жүрсін, мейлі.

Әлі жеткен жан ұстап, мінсін, мейлі.

... Мен бүгін көп қиналдым,

көп қиналдым,

Неге?!

Неге жүрегім дүрсілдейді!?

ЕНДІ БІР ЖИЫРМА ЖЫЛ

Өмір сүрсем енді бір жиырма жыл!

Жиырма жыл!

Шынымен қиын ба бұл?!

Қиын болса, он жыл да жетіп жатыр,

Тек жүректен атылсын құйын-дауыл.

Он да тежер, қимаса жиырмасып,

Асықтырсын өмірім, қиындасын.

Сексен жасап, сегіз сөз қалдырмаған,
Әлдекімнің тағдыры бұйырмасын.

Кім біледі, қанша жыл жасарымды?
Ой түбіне жете алмай бас ауырды.
Ойламаймын қайтадан жасаруды,
Үлкен бір кеңес ашып кетсем деп ем,
Жинап алып жырымды-жасағымды.

Жүз жыл жасап, алданып не керегі,
Жырың өлсе алдымен, не дер едің?
...Егінімді қаптаған арам шөпті,
Өз қолыммен отасам деген едім.

Осал өмір емес қой, қырықтамын,
Кешір мені, болашақ, ұмытпағын?
...Қажетіңе жараса қабылдарсың,
Қарапайым темірдің сынықтарын.

* * *

Осынау шуақ шашқан кең өлкеде,
Сірә, мен қаламын-ау көлеңкеде.
Шынымен, жұртым маған шын өкпелеп,
Із-тозсыз мәңгілікке жөнелте ме?!

Өлемін деп өкініп, сөскенбеймін,
Өлмек парыз, өмірден өтсем, мейлі.
Айта алмаған сөзім бар, арманым бар,
Арманымды қалдырып кетсем деймін.

Түсінем, Қасым-тағдыр қасымда жүр...
Басымда тұр, көзімнің жасында жүр.

Тым құрыса, қалса екен бір шумағым,
Басымдағы туған жер тасында бір.

Қайтейін, айыптымын алдарыңда,
Айта алмаған сөзім бар, арманым бар.
Достарым, жаман ақын жазған жырдың,
Тымқұрса, бір парағын аударыңдар...

* * *

Су тасып, көктемде өзен тулағанда,
Жаз келіп, жасыл орман шулағанда,
Күз болып жапырақтар құрағанда,
Қыс тұрып, аяз бетті тырнағанда,

Сайрандайсың көктемнің бақтарында,
Аунайсың жаздың жұмсақ мақпалына,
Күрең күздің кешінде күреңітіп,
Оранасың аяздың ақ тонына.

Бәріне де көнесің,
Көнесің де,
Отырасың, тәубаңа келесің де.
Дауыл ұлып жатады, толқын ұрып,
Шайқаласың өмірдің кемесінде.

Қарасаң жерің де айдын,
Көгің де айдын,
Өзің жәйлі, ойлайсың өмір жәйлі.
Түсесің уақыттың тезіне бір
Ұрлайды..
Сені ұрламай нені ұрлайды?

Су тасып көктемде өзен тулар тағы,
Жаз келіп, жасыл бақтар шулар тағы,

Күз болып, жапырақтар қуарар тағы,
Қыс түсіп, аязы мен әппақ қарын
Өкіібе, саған артпай кімге артады?..

АЙ — АСПАНДА, МЕН — ЖЕРДЕ

Мен де жалғыз,
Аспанда Ай да жалғыз.
Тып-тылсым.
Тындап тұр ма айналамыз?!
Мен — Жерде, Ай — аспанда,
Екеу ара
Үн-түнсіз сырласамыз, ойланамыз.

Сен менің қол жетпейтін қиялым ең,
Барынша бар нұрыңды құя білген.
Сұр бұлттың сығаласаң арасынан,
Қымсынып талай-талай ұялып ем.

Жайдары ең, жасқанбаушы ең,
жайнаушы едің,
Жамылып ақ сәулеңді ойнаушы едім.
Шығыстан шарадай боп көтерілсең,
Шынымен күдірет деп ойлаушы едім.

...Тоқтай тұр, айтарым бар, тығылмағын,
Бас ұрып, неңе сонша жығылғамын!?
Жылусыз, нәрсіз, түссіз жиялтыраған,
Сыртың ғана екен ғой құбылмалы.

Сұлуым, сұрың маған сондай бөтен,
Сұлу да осыншама сорлай ма екен?
Күдірет сен емессің; өзім екем,
Өзіме табынбасам болмайды екен.

Бақыт іздеп несіне шаршағамын!?.
Қасымда жүр екен ғой аңсағаным.
О, менің ән-самалым, жан-сонарым!
Тамсанамын,
Тіліңнен бал сорамын.

Сені мен көп іздегем, көп іздегем.
Жұлдыз боп төніп едім теңізге де.
Көрініп көз алдымда тұрмағасын,
Түбінен тұңғықтың сені іздегем.

Оралдым тұңғықтан батып барып,
Одан да әкелмедім бақыт тауып.
Қасымнан — жер бетінен таптым сені,
Жайына бақыт қалып, жаһұт қалып.

Жайна, жайна, Жұлдызым көгімдегі!
Кенде ғып жаратпаған өмір мені.
Қасиетті ойымсың көңілдегі,
Қасиетті әнімсің төгілмелі!

ЗИРАТТАҒЫ ЖЫР

Сәлем бердік,
Бейтаныс жолаушылар!
Жолаушылап, шаршаған боларсындар.
Анау қырдың астында менің аулым,
Соғарсындар,
Дем алып, қонарсындар.

Менің үйім жылғаның жағасында,
Құйған тұсы бұлақтың қара суға.

Ағысымен бұлақтың тартса болды,
Сұрамай-ақ ешкімнен табасындар.

Шеткерірек, көшенің аяғында,
Тірлік етіп жүрген ем баяғыда.
Қалжырап кеп жұмыстан, қалғып кеткем,
Содан бері дәрмен жоқ оянуға.

Шешем байғұс жан еді сөзге білгір,
Сөйлесерлік кім оған кез келіп жүр?
Мұңын басып, ғаріптің көңлін ашып,
Әңгіме айтып берсеңдер өздерің біл.
Қысқа өмірдің сапары сөз бе құрғыр,
Асықпай-ақ, ас ішіп, көздеріңді іл.

Жарым менің жан еді дәті берік,
Беріктіктен жүр ме екен әккі көріп?!
Балаларым ер жетіп кеткен шығар,
Алдарқауға келмес-ті тәтті беріп.

Қайсыбірін айтайын, қалды бәрі:
Ойы, тауы, орманы, балқұрағы.
Бесігіне туған жер беледі де,
Әлдилейді алыстан тау бұлағы,
Мәңгі мені ұйқыда қалдырады...

ЕРТЕҢ БІЗ ЖОЛ ЖҮРЕМІЗ

Жасың бар, жігіт-желең, шалдарың бар,
Ертең біз жол жүреміз, қамданындар.

Жол ұзақ, биік асу, сапар алыс,
Жаз өтер, күз де кетер, тақалар қыс.
Қамданындар. Болашақ деген елге,
Қандай біз сый-сияпат апарамыз.

Қорқауды, өсекшілді қатарға алма,
Кеселін тигізеді сапарға алда.
Не бетімізді айтамыз Болашаққа?
Жат қылықты қалдырмай апарғанда.

Жамандық атаулыны қалдырыңдар,
Суға батыр, отқа өрте, жандырыңдар.
Болашақ деп аталған өлмес-өшпес,
Жақсылықтан жаралған тағдырың бар.

Қыз-қырқын, жігіт-желең, шалдарың бар
Ертең біз жол жүреміз, қамданыңдар!
...Тірі жетсең, Болашақ өзі айтады,
Қайсының қанша пұттық салмағың бар.

* * *

— Дұшпаның бар ма?— дейсің,
Қайдан білем...
Әйтеуір, жүрген жерім — сайран кілең.
Қазақтың қайсы үйіне барсам-дағы,
Алдымда — ақ дастарқан, жайған кілем.

Дұшпаным жоқ-ау деймін, түрі жамаң...
(Сірә, мен бұл майданда тірі қалам.)
Қазақтың қайсысымен кездесем де,
Қайрылмай кеткені жоқ бірі маған.

Дастастым кішісімен, үлкенімен,
Өзімшіл өжетімен, үркегімен.
Ата-қазақ алыста той жасаса,
Алдымен тізіміне тіркегі — мен.

Қайғырмаймын соңымнан сөз бөскенге,
Білемін бұғатынын кездескенде.

Әйтеуір, жүздерінде жылылық бар,
Қазақтың қайысымен кездесем де.

— Дұшпаның бар ма? — дейсің,
Қайдан білем...
Асыр сап ортасында ойнап жүрем.
Сірә, мен бақыттымын дұшпаны жоқ,
Үйден шықсам — сауық пен сайран кілең.

* * *

Тағы да, міне, таң атты,
Тағы да, міне, күн шықты,
Тағы да тірлік басталды.
Күрделі мына дүние,
Ойлantты небір бастарды:

Біреулер алтын алмақ боп,
Ақтарып жатыр тастарды;
Біреулер шарлап аспанды,
Біреулер күтіп достарды,
Біреулер аңдып қас-жауды
Біреулер мына көктемге,
Айқара есік ашқан-ды.

Біреулер алыс барғалы,
Заттарын, әне,
                    қамдады,
Тірліксіз жәндік қалмады,
Адам да, аң да, мал-дағы,
Тынымсыз мына тірліктің,
Тынымсыз күнін жалғады.

Ығысыңдар,
Ей, таулар,
Ығысыңдар!
Орын сайла ортаңнан, жұмысым бар.
Ата болып, не маған ұрысыңдар,
Адам болып, немесе ұғысыңдар.
Ығысыңдар, ей, таулар, ығысыңдар!

Ей, таулар,
Қойындарыңды ашып кірем,
Бар сырыңды айрандай шашып, білем.
...Жартастардың беттері сора-сора,
Жылапты,
    қарсыласпас жасық білем.

Жүріп келем таулардың ортасында,
Сан ғаламат үрей тұр шор-тасында.
Сан салалы сай-жыра қойнына алды,
Солай ма екен?!
    Батырлар, қорқасың ба?!.

М Е Н І Ң   Ө М І Р Б А Я Н Ы М

ҚУАНЫШЫҢМЕН!

**Нұрын төккен маған,
Шуағымсың — сен!
Айналайын панам,
Қуанышыңмен!**

**Шаттандырған мені,
Жұбанышым — сен.
Құттықтаймын сені,
Қуанышыңмен!**

**Аялаған мені,
Өн қанатымен.
Құттықтаймын сені,
Салтанатыңмен!**

**Бақытты ғой заман,
Қандай көңілді!
Мен тілеймін саған,
Ұзақ өмірді!**

ДАСТАРҚАН ҮСТІНДЕ

(Өзбек жігітіне)

Ойға жыр, көңілге күй, жанға тыныс,
Айналаң алма-өрік, алда қымыз.
Асан атам аңсаған Жерұйығы,
Жігітім, жақсы ә, біздің Алматымыз?

Әсіресе маған бір ұнайтыны —
Алатаудан долы өзен құлайтыны,
Құлын-тайдай тебіскен құрбылардың,
Әзілменен бір-бірін сынайтыны.

Қоңыр салқын ауасы Алматының,
(Мен өзім Алматының солдатымын)
Сайрандауға келіп тұр,
өзбек досым,
Сауық құрып саяла, ал да тыным.

Қымыз іш, қазыдан ал, тартынбағын,
Тауға жүр, өзенге түс, салқындағын,
Өзіңнің өзбек бабаң секілденген
Ұмытпа қазақ деген халқың барын.

Есіңе салатыным тағы да бір,
Серуенде, Алматының бағына кір.
Кіктің лағындай қыздарымның
Жанына жаныңменен жағына біл.

Ойға жыр, көңілге күй, жанға тыныс,
Айналаң алма-өрік, алда қымыз.
Ташкент шәрін өзіне бауыр тұтқан
Жігітім, жақсы, ә, біздің Алматымыз?!

КҮЗГІ ЖОЛДА

Бұ қалай?— деп, қарамаңыз.
Бұл — біздің қадірменді жан ағамыз
Қырманнан жаңа оралған сары ала күз.

Жан ағаны жаманға баламаңыз,
Толған жерін еркелеп талағамыз.
Тозған жерін өзіміз жамағамыз.
Бұл біздің сары ала күз — жан ағамыз.

«Не қасиет бар дейсің, осы күзде»,—
Деп айтқаны әркімнің есімізде.
Ет, майы мен тоқашын қолтықтап ап,
Байлық, ырыс әкелген осы бізге.

Талай-талай басынан таңды асыра,
Алтын дәнін тиеп ап арбасына.
Қараңыз, өзі бастап кеткен жоқ па,
Отанның берекелі қамбасына?!

Қаза қылмай бірде-бір таң самалын,
Қызыл қырман сапырды ол қаншама мың.
Күз деген — әрі дихан, әрі малшы,
Тонын жаман деменіз малшы ағаның.

Бейнетқор шаруа ғой дала нағыз,
Ойласа мұңлы көзбен қарамаңыз,
«Еңбексіз алаяқ» деп санамаңыз,
Күз — біздің қадірменді жан ағамыз.

ТЫРНАЛАР

Тағдыры қимағанмен артық пішін,
Тағдыры бермегенмен артық күшін
Ынтымақты-ау тырналар, ынтымақты-ау,
Қарашы шіркіндердің тәртіптісін.

ЖАРАЛЫЛАР ТУРАЛЫ БАЛЛАДА

I

Шомылып сәуле бұлақта,
Нұр жанып жатыр қыратта.
Ажалдан қалған ардагер,
Отырды келіп шуаққа.

Жасыл бақ, тыныш көк пен жер.
Мазасын алып кетпеңдер!
Сәбилер шашқан тарыға,
Жабыла қонды кептерлер.

Жалт етіп кенет жанары,
Ардагер құсқа қарады.
Жаралы жалғыз ақ кептер,
Жорғалап эзер барады.

Үйірі мойын бұрмады,
Тарыны таусып, жырғады,
Жаралы жанның жүрөтін,
Жаралы кептер тырнады.

2

Түнерген түтін көк пен жер,
Көрінер ме екен, көрінер ме екен көк белдер?!
Қарғыс атқан жауымның,
Қолына тастап, қолына тастап кетпеңдер!

Осылай солдат жалынған;
Дәрмені құрып, далада жатыр жарымжан.
Қанаты сынық ақ кептер,
Алдына келіп, түскен-ді құлап жалыннан.

Шашылған дәнді тауысып,
Кептерлер самғап, жөнеді.
Жаралы кептер жабысып,
Қорегін жерден тереді.

Сәбилер ойнап, күлісіп,
Алыстап кетіп барады.
Жаралы солдат бүрісіп,
Жаралы құсқа қарады.

Аянбай сермеп қанатын,
Ақ кептер ұшты аспанға.
Бұрап бір қойып сағатын,
Аянбай солдат басты алға.

Өлген жоқ жыртқыш тас бауыр,
Жасқанба, солдат, жасқанба!
Қалғансың тірі, қас жауың
Аяғыңды алып қашқанда.
Жасқанба, солдат, жасқанба!

АРМЫСЫҢ, АДАМЗАТТЫҢ ЫНТЫМАҒЫ!

Дүние Майда неге құлпырады?!
Қарашы, толықсиды, ұмтылады.
Шуағын шашып тастап жер төсіне,
Шуатып шуда шашын күн тұрады.

Дүние Майда неге құлпырады?!
Қарашы, кәрі емен де бұлқынады.
Қайың-Ана сырғасын сәби-самал,
Синалап, сылдыратып, жұлқылады.

Дүние Майда неге құлпырады?!
Шаттанып шалқақ кеуде шың тұрады,
Көңілде көлдей тұнық сыр тұнады,
Секілді бұлақтардың сылқыл-әні.

Дүние Майда неге құлпырады?
Бар тіршілік өмірге ынтығады.
Қара тастың маңдайы шын-шын терлеп,
Ақынның жүрегінен жыр туады.

Дүние Майда, Майда құлпырады!
Көктем ғой табиғаттың ынтық-әні.
Келдің бе, керім-көктем, думандатып,
Армысың, Адамзаттың ынтымағы!

ТУҒАН ЕЛГЕ

Күн болмай-ақ қояйын көгінде мен,
Күнсіз де жылуымды тегін берем.
Көз жасыңдай көрсетпей сақтайсың ба?
Жанарыңнан жылт етіп төгілмеген.

Ай болмай-ақ қояйын аспаныңда,
Мейірімің болайын дос, бауырға.
Ұмыт қалған ізіндей сақтайсың ба?
Шұбатылған суырған таста, құмда.

Жұлдыз болып жанбаймын ғарышыңда,
Батыр болып тұра алман алысуға.
Бәрі де емен... Туған ел, шіріт мені,
Туламасам тұңғық намысыңда.

Сенде туып, сенде өскен балаң скем,
Түсін мені,

ойым жоқ ала бөтен.

Менің саған тигізер залалым сол —
Бір уыс топырағыңды ала кетем.

* * *

О, туған ел!

Тыңдашы дауысымды,
Сенің берген сабырың тауысылды.
...Тұнығыңды, көлдерім,
лайлама,
Өзендерім, өзгертпе ағысыңды.

Қайтесің ұмыт болған бір баланы,
Ол сенің ғұмырыңнан құр қалады.
Оның әлі келмеген кереметің,
Болашақ ақынына жыр болады.

Мен сенің жалғыз тал шашыңдаймын,
Гүлдеріңнің төсінде дамылдаймын.
Сен есен бол.

Құдайға, пайғамбарға
Өмірімді ұзарт деп жалынбаймын.

О, туған ел!

Достықтың дастарқаны.
Достық керек... кім одан бас тартады?..
Осылай бол!

Осы өмір, осы пейлің
Досыңды, дұшпаныңды жасқантасы.
Осылай бол, достықтың асқар тауы!

Көлің қайда, туған елім?
Шабәк болам титтей.
Белің қайда, туған елім?
Ойнақтайын киіктей.

Далаң қайда, туған елім?
Жатайын да, ойлайын.
Бабам қайда, туған елім?
Сақалымен ойнайын.

Шөлің қайда, туған елім?
Шөліркейін, аңсайын.
Құлазыған құмдарыңда,
Ғұмырымды таусайын.

Көгің қайда, туған елім?
Желігейін, қалқыын.
Желің қайда, туған елім?
Желінейін, шалқыын.

Тауың қайда, туған елім?
Табынайын, ардақтай,
Жауың бар ма, туған елім?
Атылайын садақтай.

КЕЛЕДІ ЖАЗҒЫМ ТАСҚА ӨЛЕҢ

Ақ саусақ емен әсте мен,
Еңбексіз күнді пәс көрем.
Паш етіп халық күдіретін,
Келеді жазғым тасқа өлең.

Айналам еңбек қайнаған,
Қаласам барын аулыма,
Жылқышы болам, қой бағам.
Ақ саусақ болуды ойламан!
Қаласам осынау заманның,
Бұлбұлы болам сайраған.
Заводта жұмысшы адамның
Секунды болып айналам.

Халқымның даңқын паш көрем,
Келеді жазғым тасқа өлең.

* * *

Кезімде, қадірімді сезбес мынау,
Бекер-ақ, қарғам, маған кездестің-ау.
Келмеске алдақашан аттандырған,
Керемет күндеріммен кездестім-ау!..
Жаныма салдың менің төзбес бұрау.

Қарғам-ай, қалай десем айта аламын?
Жалған-ай, қарай берсем, жай табамын.
Арман-ай, қалай келсем қайтарамын?
Қалай десем лаулайды қайта жалын?
Қайталағым келеді, қайталағым...

Көңілімнің сыбырлап көк құрағы,
Аққуы ұшқан ақ айдын көп тұнады.
Солтүстікке жылы ағыс жетті ме екен?!
Бір жылы ағыс сен жақтап бетке ұрады,
Бетім тосқым мен оған кеп тұрады.

Суынбасам, шіркін-ай, суынбасам!
Суытайын суыққа ұрынбасам.

**Мұз болса да жүрегің ерітер ем,
Сәл кешірек сен менен туылмасаң,
Сәл ертерек сөнен мен туылмасам...**

* * *

**Көрдің бе таң мен түннің соғысқанын,
Жарық пен қараңғының тоғысқанын?
Мен көрдім, көрдім-дағы тек отырдым,
Дем беріп, біріке де болыспадым.**

**Түн деген — шашын жайған албасты екен,
(Апыр-ай, таң кешігіп қалмас па екен?)
Қияпегсіз, қырғынсыз, қан төгіссіз,
Алма-кезек аспанда арбасты екеу.**

**Жарық жақдi-ау, әйтеуір,
алаулатып,
Түнді асырды батысқа талауратып.
Қолына алып шапақты сан мың найза,
Жауынгер-күн келеді жалаулатып.**

* * *

**Менің де бір шуағым бар жинаған,
Бұлтты күндей бұрқанамын, қиналам.
Өзімді емес, өзгелерді жылтайын,
Жарық дүние, жақсылығыңды қи маған.**

**Қаскет бар маған да өмір сыйлаған,
Қасірет бар қара басым жинаған.
Арылайын, сейілейін мен де бір,
Жарық дүние, жақсылығыңды қи маған.**

ӨРГЕ ТАРТ, МЕНІҢ ӨР ЕЛІМ!

Өрге тарт, менің өр елім!
Өңгеріп мынау ғасырды.
Бойыңнан сенің көремін
Болатты, дүлей жасынды.

Жеті жыл тарттың өрге сен,
Жеткіздің тағы шыңға бір.
Әлемге болдың сен көсем,
Адамға болдың шын бауыр.

Арқалап жүкті жеті жыл,
Айға да жетті атағың.
Ақ пейіл ырзық ниеті бұл --
Адамға деген Атаңың.

Бөледің нұрға жер бетін,
Өзгерттің өзен ағысын.
Өзгермей тұрған келбетің
Өмірдің, елім, бағысың.

Байытып менің санамды,
Қуатты бердің бойға нық.
Далиып жатқан даламды,
Астыққа қойдың қойма қып.

Қазына жерді қақ жарып,
Қойнынан алдың асылың.
Қалт етпей саған таңқалып,
Қарап тұр осынау ғасырым.

Жылатқан жоқсың талайды,
Жырыңды жауыз оқ та атып,
Дүние саған қарайды,
Толқуын бір сәт тоқтатып.

Беймаза мынау заманға,
Берік қып қойдың тосқауыл.
Ұраның сенің әмәнда:
Адамға адам — дос, бауыр.

Тыныштық үшін күзетте,
Тынымсыз жанның бірісің.
Кісіге деген ізетке,
Кішісің әрі ірісің.

...Жеті жыл өтті-ау күреспен,
Жеті жыл. Көпті сеземін...
Өмірмен жете бір өскен,
Өрсің-ау менің өз елім!
Өз елім — менің өзегім...

Өрге тарт, менің өр елім!
Өңгеріп мынау ғасырды.
Мойныңа міне, көремін,
Жаңа жыл келіп асылды.

* * *

Аулақ, аулақ,
Аулақ менің жанымнан!
Қара уайым, қара шәлі жамылған,
Бұлбұлымды ұшырғам жоқ бағымнан.

Жалт бұрылып, жанарымнан шашқанда от,
Жатыр екен жүрген ізім дастан боп.
Бар сырымды түгел әлі ашқам жоқ,
Дүлділіме әлі қамшы басқам жоқ.

Кейімеймін, кейімеймін тағдырға,
Артта уайым, ал қуаныш алдымда.

ГИПЕРТОНИЯ

Күнімен де түнімен,
Сұмдық үрей кірді бір.
Құлағымның түбінен,
Кетпей қойды бір дүбір.

Мақтаменен тас қылып,
Тастап едім тығындап.
Онан сайын асқынып,
Миыма ұрды шуылдап.

Біреулерді жын қуып,
Бірдемесін атқандай.
Астан-кестен, қым-қуыт,
Аспан құлап жатқандай.

Құлағымның түбінде,
Құран оқып, күбірлеп,
Бүкіл әлем бір үнде,
Кеткендейін дүбірлеп.

Кейде үндесіп әуемей,
Күркіреді кәрі жер...
Құтқар мына пәледен,
Құлдық ұрдым, дәрігер!

* * *

Біреулерді мерт қылып аламын деп,
Ашуыма ауыздық саламын кеп.
Тентек іні бетіме тік қараса,
Жасқанамын жандай-ақ залалым көп.

Бағамын деп әркімнің қас-қабағын,
Балам қабақ шытса да жасқанамын.
Сәлемімді біреулер алмай кетсе,
Екі нығым салбырап, нәс қаламын.

Досым етсе алдымнан қырын қарап,
Бөз торғайым күздеме шырылдамақ.
Естігісі келмейді Ботшағардың,
Қорғасынмен құлағын тығындап ап.

Қайсыбіреу қарайды айдаһарша,
Тұрпайы әзіл, түрші сөз — қайда барсам.
Қайтер еді, Ожардың шарығына,
Ашумды қайтадан қайрап алсам?!

Алшаң басып, асфальтпен адымдасам,
Адам жүрер мекеннен табылмасам,
Қайтер еді?
Мейірі түскен жанды,
Мекерсініп, менсінбей қабылдасам!

БӘРІНЕ ДЕ ТҮСІНЕМ

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем,
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен.

Пайдам да жоқ ешкімге, зияным да,
Ұялтуға қақым жоқ, ұялуға.
Жалаулатып жүріп-ақ, дәмем күшті,
Құрық салам құланға қиялымда.

Қалқасында жүріп-ақ қалтарыстың,
Күшім бар деп, күшіндей Алпамыстың,

Келсін шамам келмесін, шаруам жоқ,
Геркулеспен келеді арпалысым.

Олай көрем өзімді, бұлай көрем,
Өзімді-өзім патша, құдай көрем.
Кесілмеген тұсауы нәрестедей,
Кездескеннің бәрінен құлай берем.

Шабыт, ашу, шаттық, мұң, ұят қалып,
Жүрген жәй бар, осылай күй ақтарып.
Билей алмай жүрмін мен бір басымды,
Роботы біреудің сияқтанып.

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем,
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен...

* * *

Ақынды ақын оятпаса, болмайды,
Ақынды ақын таяқтаса, ол — қайғы.

Ақынды ақын сүйемесе, болмайды,
Ақынды ақын күйелесе, ол — қайғы.

Ақынға ақын басынан-ақ жуық-ты,
Барлық ақын бір анадан туытты.

Ақынға ақын адал болсын әмәнда,
Ақынға ақын арам болса, жаман да...

Ақынға ақын, ете көрме пенделік!
Ақын, ақын!

Пенделікті жөнделік!

ЖАЛҒЫЗАЯҚ СОҚПАҚ

«Жол анасы — із»

(Халық мақалы)

Жалғызаяқ соқпақ жатыр іргесінде үйімнің,
Соған шығу қиыны екен өмірдегі қиынның.
Жалғызаяқ соқпақ әкеп жолға салды шытырман,
Шимай-шимай сызығындай жүрегім мен миымның.

Бұл соқпақпен әкем менің қан майданға аттанған,
Бұл соқпақпен әжемді де қабіріне ап барғам.
Бұл соқпақпен баламды да ұзатып сап мезгілсіз
Бәрісінің жүрген ізін ескерткіш қып ап қалғам.

«Жол деген көп далада да, қия белде, жолдарда
Адаспа, ұлым, аңдап басқын, ұрынбағын орларға».
Деп соқпақпен ғазиз анам аттандырған мені үйден,
Бетіндегі әжіміндей айғыз-айғыз жолдарға.

Сол соқпақпен жүріп келем, бір жығылып, бір тұрып,
Жол іздеймін, жол іздеймін алға қарай ұмтылып.
Жол шіркіннің орының да, жарының да көбін-ай,
Сүрінемін, жығыламын, қайта жүрем ынтығып.

Жол үстінде ор жоқ деуге қалай ғана напасың,
Жолдар, жолдар, үйден шалғай қайда әкетіп барасың?
Орға ұрынбай, жарға ұрынбай айналып өт! — деп маған
Бекер ғана айтыпсың-ау, бекер, бекер, анашым...

ҚҰМ НАРЫҢДА

Шөккен нар-нар, бура-бура
О, нең жатыр құмдарыңда?
Махамбеттей ұлдарың ба?
Тірі ұстай тұрмадың ба?

(Тол шеңгелден пыр-пыр ұшты бөдене)
Көз ұшында сағымданған немене?
Нұрлы өмірге Исатай мен Махамбет
Отты жырғын қайта бастап келе ме?

Келсе игі еді, көрсе игі еді біздерді.
(Олар жортқан әрбір ізде — жүз белгі.)

Немене анау?

Көз ұшында, далада,
Тарғыл-тарғыл.

Құлан үркіп бара ма?
Па, шіркінді бұғалыққа түсіріп,
Сілейтіп бір жегер ме еді шанаға!

Ой, тәйірі, құмы екен ғой Нарынның
Қырсығын-ай мына сайқал-сағымның.
Шөккен нар-нар, бура-бура
О, нең жатыр құмдарыңда?
Махамбеттей ұлдарың ба?
Тірі ұстай тұрмадың ба?

* * *

Күндерім!

Әсем күндерім!
Ашылмай жүрген гүлдерім.
Жасымай жүрген түрлерім,

Жасырмай жүрген міндерім,
Күндерім, менің күндерім!

Қайғы не? Оны білмедім.
Қапысыз шалқып, гуледім,
Сондықтан, әлгі күлмегім
Алаңсыз, бейқам жүргенім!
Күндерім, досым, күндерім!

ӘКЕМ ТУРАЛЫ СӨЗ

Әке, әке, әке қымбат, әрине,
Сол қамқоршы семьяға, әр үйге.
— Көп жыл болды, ол өмірден кеткелі,
Бірақ менде елесі жүр әлі де.

Ол жас еді, Октябрьмен бірге өскен
Ол емес-ті күнін босқа түгескен.
Оның өмірі күреспенен басталып,
Оның өмірі аяқталды күреспен.

Отан үшін, семья үшін, мен үшін,
Аямады ол не өмірін, не күшін.
— Тәрбие ал, — деп, қалдырыпты ол маған
Коммунистік ерлік ісін, жеңісін.

ТАҢ АЛДЫНДА

Айдың да кеткісі жоқ көк бетінен,
Табандап жатып апты етпетінен.
Күн түнде таңнан хабар айтып еді,
Жұлдыздар үркіп кетті бет-бетімен.

Асылып ақ Шолпанға түн құшағы,
Қалуға таңмен бірге тырмысады.
Жердегі емес, көктегі ғұмырлар да,
Қалайды-ау, сірә, бәрі күнге ұсауды...

* * *

Осы бір көктемді, көгерген,
Жүз жылдан кейін кеп көрер ме ем!
Осы бір қызғалдақ жас гүлді
Жүз жылдан кейін кеп терер ме ем!

...Осы бір о жарлы кеудемде,
Жаралған жалын бар сөнбеуге!
Жүз жылдан кейін кеп көрмей-ақ,
Серт еттім өлмеуге! Өлмеуге!

* * *

Өкпелеттім...

Не дейін, өкпелеттім,
Өкпелетіп қалайша көктемекпін.
Сенің қойған межеңнен аттадым да,
Шекараңнан шықтым да, шетке кеттім,
Өкпелеттім, амал не, өкпелеттім.

Қарашы әне, келеді таң сарғайып,
Сыртқа жүрші, қойшы енді, томсармайық!..
Аққуым-ау, тамаша таң алдында,
Қырсықтың қытығына қол салмайық.

Ақылдым-ау, неге сен қарамайсың?!
Кейде өзің де қызықсың... баладайсың...

Күш-сезімді күрес деп санамайсың,
Сонда қалай?

Қалай деп бағалайсың?

Жүрші сыртқа, қарашы таң нұрына,
Табынайық табиғат паңдығына.
Таң атады, кетеді базаршы-күн,
Қазынасын жинап ап сандығына.
Сергікші малыншы таң нұрына,
Өкпелейсің несіне тағдырыңа...

БАУЫРЖАН МОМЫШҰЛЫНА

Аға,

Саған, білмеймін не айтарымды,
Қай қырыңнан білмеймін байқарымды.
Көңілдегі ой көмейге кептелді де,
Түрмесіне кеудемнің қайтарылды.
Қайтерімді, білмеймін не айтарымды.

Жасқануды білмеуші ем, жалтаруды,
Неге көңіл, білмеймін, аңтарылды?!
Ақ тұлпарым бар еді саған деген
Алып ұшпай ол неге қаңтарылды?!

Сен зәру емессің ғой құрметке,
(Сырлы аяқтың сыны бар, сыры кеткен...)
Тонға емес, орамал жолға жарап,
Сый тартуды атамыз ырым еткен.

Тартар сыйым өзіңе болмағасын,
Белгілі ғой қасыңа жоламасым.
Ақ сұңқарым бар еді, ұшпай қойды,
Алсам-дағы басынан томағасын.

Қылышымды суырып қынабына,
Қыл қапқан жүзін көріп, жыладым-ау...
Жетімдердің кегі мен жесірлердің
Суарып ем суалған бұлағына.

Қайрап едім зауалдың шарығына,
Қақтап едім қан майдан жалынына.
Қынабына оны да жасырдым мен,
Керек болып жүрер деп халығыма.

Қынабына сап қойдым үмітпенен,
Оның несін жасырам бүгіп сенен.
Саған, аға, сақталған бір сый бар-ау,
Назарына ешкімнің ілікпеген.

Алтын да, алмас та емес жалтылдаған,
Бір сый бар, аға, саған, тартылмаған!
Ұрпақтар аңыз етіп айта жүрер,
Сыйдан да он есе артық даңқың маған.

Ешкімнің назарына ілікпеген,
Саған бір сый тартам деп үміттенем.
Жүрегімнің тапсырған аманатын,
Бере алмай кетем бе деп күдіктенем.

Қандай сый артсам екен, аға, саған,
(Білмеймін, жараспай ма, жараса ма?!.)
Ешбір сый таба алмасам, аға, саған
Әппақ тонын — атамның тәбәрігін,
Жүзге кел деп арқаңа жаба салам.

* * *

Көңілімнен қуанышым, қайғымды алып,
Асығып бара жатыр ай, жылдарым.
Күндерім, маған ырза боларсың ба?

Ертеңім жақсы болғай бүгіннен де,
Не рахат таба аламын түңілгеннен.
Ақ таңдарым артымда қалса игі еді,
Ана-жерге бас иіп жүгінгенде,
Алып жотам иіліп, бүгілгенде.

БІРІНШІ МАЙ. АЛМАТЫ.

Бәрі де ұнасымды:
Неше тәулік түнерген күн ашылды,
Алаңдарды көріген сән-салтанат,
Асылып Алатауға құлаш ұрды.

Алқызыл ұрандардан, жалаулардан,
Көшелерде алқызыл алау жанған.
Зиянсыз зеңбіректер атылуда,
Әскери қалашықтан, алаңдардан.

Ұнасымды, жарасымды,
Адамдардың барлығы бала-сынды.
Алаулаған Алматы тербеледі,
Қызғалдағы құлпырған дала-сынды.

... Есіме алдым ауылды, Қарасуды,
Сағыныштан көңілім аласұрды.
Қарасу да мейрамдап жатқан болар,
Салтанаты бойына жарасулы...

Тамашалап жатыр-ау таулы мекен,
Таулы мекен...
Жаныммен баулып өтем.
Бір уыс бұлт бір тамбай кетпеуші еді,
Қарасуға қар жауып қалды ма екен...

ЕЙ, АҚЫНДАРДЫҢ ЖАРЛАРЫ!

Ей, ақындардың жарлары!

Ақын деген табиғат қой,
Қысы, күзі, жазы бар,
Көктемі бар шуақты,
Аймала да, ақыныңды жазып ал,
Кеше біреу жылатты.

Ақындарың бұлттанғанда секпендер,
Нәсерлетсін бір керім.
Ақын жасын абайландар, төкпендер,
Көзелерге құйыңдар да,
Сіміріңдер, күндерім!

Ақындардың жалғыз тамшы жасынан,
Жанға шина табылар.
Себебі онда адам ұлы бас ұрған,
Адалдықтың нәрі бар.

Ей, ақындардың жарлары!

Бақыт деген қастарыңнан кете алмай жүр айналып,
Әне, ақының келе жатыр ұлан-ғайыр пайда алып,
Кете алмай жүр, қона алмай жүр бастарыңа байланып.
Ұлан-асыр ойланып, ұлан-асыр қайғы алып,
Кешіріңдер, ақын деген міне, осындай бай халық.

* * *

Мейлі, мені шығарсын шірік қылып,
Мейлі, мені тастасын лақтырып;
Отанымды сүйемін күліп тұрып,
Отанымды сүйемін жылап тұрып.

Мейлі, мені қайғыртсын, қуантсын да,
Мейлі, менің басыма бақ бермесін;
Мейлі, мейлі, жылатсын, жұбатсын да,
Мені әйтеуір Отаным жат көрмесін.

Бәр-бәрісін бақытпен теңгерем де,
Сүйем оның шетсіздік, шексіздігін.
Қапаланып қайсыбір пенделерге,
Өкпелесем Отанға, бетсіздігім.

Басымды иіп, тіземді бүгіп тұрып,
Ажарымда айдындай шуақ тұнып;
Отанымды сүйемін күліп тұрып,
Отанымды сүйемін жылап тұрып.

* * *

Құмдар...

Құмдар...

Тау құмдар, қырат құмдар!

Қаншама керуенді шулаттыңдар,

Қаншама өзендерді суалттыңдар,

Қаншама ғасырларды ұзаттыңдар...

Шағылда бірін-бірі сүйеп өлген,
Шалғайда көшкен-ау жұрт түйелермен.
Берекеңнен айналдым, беу, қазақ-ай!
Соншама сахараны иеленген.

Самолеттің астында мидай далам,
Сағым болып самғайды,
Қимайды адам...
Кез келген өңіріңде қолтаңба бар,
Керуеннің ізімен шимайлаған.

Түнде мен ұйықтамаймын, ол неліктен?
Ұйқыда біздің үйде пенде біткен.
Құрсаулы қашадағы аюдайын,
Жүремін де қоямын, сенделіп мен.
Түнде мен ұйықтамаймын, ол неліктен?

Ой дейтін ой болсашы мазалаған,
Апырау, ол не мені жазалаған?!
Нәр алып, мен де еркіммен жүргем жоқ па,
Еркімен осы ел жұтқан таза ауадан?!

Қарасам қайғы-мұң да жоқ сияқты,
Тағдырым мына өмірден көп сый апты,
Санама сайтандайын қайдан кірген,
Ортеке орақ мүйіз, от тұяқты?!

ОДАҚ ТУРАЛЫ ОДА

Тарихтан белгілі.
Мен оны қайталап жатпаймын.
Қуантқан жарлыны, шерліні,
ССР Одағын мақтаймын!

Тарихтан белгілі.
Тарих — сұңғыла кәрия.
...Кез болған ел зары, ел мұңы
Секілді тасыған дария.

Ақылғой бабалар, даналар
Туыстық, достықты аңсаған.
Тап болып тартысқа кереқар
Не шара? Шаршаған...

Адамдар аңдарша өшігіп
Өлсізін — әлдісі қорлаған.
Достықтың алауын өшіріп,
Жауласқан сорлы адам!

Айттым ғой.

Тарихтан белгілі.

Мен оны қайталап жатпаймын.
Мақтаймын туымды, Гербiмді
ССР Одағын мақтаймын!

Қаңғырғам қурайды таяқ қып,
Қаңғырғам.

Достықты таппағам.

Жатқанда, тұрғанда «аят» қыл,
Жадымда достықты сақтағам.

...Ей, қазақ!

Аттан түс, қонақта.

Жақының.

Жат емес басқа бұл.

Қасиетті осы Ұлы Одақта
Халықтар мәңгілік дос-бауыр!

Ата-орыс, аға-өзбек — бауырым!

Бәріміз бір ғана қауым, күш.

Бұл менің, сенің де ауылың

Қанекі, шөйімнен қанып іш.

Қанып іш.

Қаласаң бас тартам

(Аяйтын не жәй бар достардан)

Мендегі кең пейіл, шат көңіл—

Одақтық ортақ бір дастарқан!

Найзаның, қылыштың күшімен
Ұлы Одақ, мен саған кірмедім.
Достықты сүйгенім үшін мен
Кіргемін.

Мәңгілік біргемін!

Тарихтам белгілі.
Мен оны қайталап жатпаймын
Көркейген достығы, елдігі
ССР Одағын мақтаймын!

КОММУНИСТЕР — ГУМАНИСТЕР

Оларды атқан.

Оларды атқа қақтаған.

Оларды асқан.»

Түрмеге де тастаған.

Сонда да олар сенімдерін сатпаған.

Біреуі өлсе, бірі көшті бастаған.

Оларды өртке жандырған,

Айналдырған сырқатқа.

Олар өлген,

Өмірін бірақ қалдырған,

Өмірдегі ұрпаққа.

Мерт болды олар,

Бірақ күдер үзбеген,

(Жандар емес табынар)

Әр жендеттің мойынында

жүздеген

Коммунистің қаны бар...

Коммунистер — гуманистер, перзенттер

Қатал бірақ жауларға,

Мәмленің нәзік жібін
Үзіп алсам не егермін?!
Неде болса, нар тәуекел,
Нар тәуекел, көтердім!

Сағат сайын өзгеретін,
Мәміледен қатыбас,
аулақ болам,
жоламаймын, айтқанымға татымас.
Дос елменен, достарға ұсап,
Жасап бағам қатынас.

Түлкі құйрық саясаттың,
Алтыны үшін, наны үшін,
Қасиетті достықтың, мен
Таптамаймын намысын.
Болашақтың елшісімін,
дипломат емеспін,
Мен баратын мемлекеттер,
Мені солай танысын.

* * *

Сағыныштай сарғайып сары қайың,
Жапырақтар шертеді сары уайым.
Кернейлетіп, сыңсытып жет, тырналар,
Ұзатқалы барады сәуір айын.

Енесінен құлындар жеріген бе?!
Арылышты бал-сусын желіден де.
Қиқулаған тырнаның қанатында.
Жаз ілесіп барады керуенге.

Береке шапан жамылған боз даланы,
Әлдилейді тырнаның созған әні.

Қалбалақтап қаңбақтар қарбаласта,
Бағытына басы ауған қозғалады.

Балауса жоқ, балғын жоқ тербетуге,
Тербеледі қияқтар желмен түнде.
Қызылжүрен қоржынын толтырып ап,
Хабаршы күз жортып жүр жер бетінде.

* * *

Тағы да күз, тағы міне сары таңды ұзақ түн,
Уысында тағы мен ұйқы дейтін тұзақтың
Ой-хой, шіркін, тағы міне бір күзді мен ұзагтым.

Өмірімнің есейгенін сезінемін күзде мен,
Алдағыма асығамын, өткенді есте іздемен,
Ой-хой, шіркін, болашаққа құмармыз ғой біз деген.

Жүрші, жаным, қоңыр күзде серуендейік жырақта,
Қайтқан құстың әуенімен қоштасайық қыратта.
Күз өткенге кейімеймін, сағынамын бірақ та.

Қайтып бара жатыр әне сағыныштар-тырналар,
Ақ қайыңдар, тал, теректер... алтын сары сырғалар,
Туған жердің кеудесінде тұнжырайды жылғалар.

Қайда кеткен жасыл алқап, жасыл орман, жасыл маң?
Қайда кеткен жақұт гүлдер паң далаға шашылған?
Қайда кеткен, қалай өткен, кімге барып бае ұрған?!

Қалай біздер қапелімде аңғара алмай қалғанбыз?!
Әттеген-ай, неткен аңқау, неткен аңқау жандармыз?
Келіп қапты-ау сағыныштай сап-сарыала арман-күз...

ХАТ ҚАРАП ОТЫР ЛЕНИН

Хат қарал отыр Ленин,
Қашаннан бері сарыла.
Жұмысшы жазса біреуін,
Жазықты бірін шаруа,

Хаттарда сыр көп ұғынпақ,
Болғаныменен сауатсыз.
Хаттарды Ильич сұрыптап,
— Қалмасын,— дейді жауапсыз.

Қарлығаш хаттар келгесін,
Қуаныш тұрды көңілде.
— Кешіге мынау көрмесін,
Берініз,— дейді,— нөмірге.

...Бір хатта айтып әр неңі,
Шаруа мұңын шағыпты.
Асыра сілтеп әлде кім,
Сырыны тартып алыпты.

Тағы бір шаруа жазыпты:
Жеңеміз қалай да ашықты!
Кулактар,— депті,— жазықты
Өртеді,— депті,— астықты.

Хаттардың әрбір жолынан,
Іздейді Ильич адамды.
Қаламы түспей қолынан,
Қарады, қайта қадалды.

— Ағаттық әсте істеме,
Асығыс дүние әкеліп,
Өмірде, сөзде, істе де
Кетпесін,— дейді,— қателік.

Өтуде хаттар екшеліп,
Қолынан ұлы Лениннің.
Әлі отыр әне ол тексеріп,
Диктвантын туған елінің.

* * *

Раушан гүліне сен сәрік едің,
Раушан арасынан көріп едім.
О, менің аққанат құс — махаббатым,
Қайдасың, қайтсем саған көрінемін?..

Дүние тыныш еді «құлаққа ұрған»,
Талықсын тал бойында шуақ тұнған.
Табиғат сонда саған, раушанға,
Барынша бар жасауын лақтырған.

Есінде ме?
Сонда сен байқадың ба?
Дір еттім, жанарыңнан тайқадым да.
Сол күні раушанның өзін емес,
Нісін сыйлағансың қайтарымда.

Гүлді қойшы, гүл ата ырымы ма,
Мәңгі шаттын сол күнгі қылығыңа.
Гүл нісі түр екен жүрекке ұрып,
Танауымды тақасам бұрымыңа.

Гүлді қойшы, семеді гүл дегенің,
(Гүл сыйлап, гүл алуды білмегенім...)
Қайдасың?..
Мен түсімде екеу болып,
Ертеңгісін жалғыз боп түргелемін.

О, менің аққанат құс — махаббатым,
Қайдасың жанға шипа шапағатым?
Сен қайда, күндер қайда, түндер қайда,
Махаббат... махаббат деп аталатын?..

ТҮН. ЖАЙЛАУ. АЙТЫС.

Гармоньның қатпарындай қырқалары,
Бір созылып, біресе қымтанады.
Түн. Жайлау. Төмен сайда, тау өзені,
Сабадағы қымыздай бұрқанады.

Аспан ашық, әлі де ай тумаған,
От жанады отарды айқындаған,
Қаптал жонмен келеміз қабырғалап,
Қан жайлау құлын ойнап, тай тулаған.

Келеміз әңгімелеп әриемені,
Күлеміз тамашалап әлденені.
Бір сәтте әйел адам мың құбылтқан,
Қыр астынан құйқылжып ән келеді.

«Біздің ауыл көшеді құба жонға,
Қымыздық, қыз саумалдық шығады онда.
Ат арытып жетерсің, тон тоздырып,
Құрбыжан, қапаланбай шыда жолға».

Сайды қуып, саңқылдап ән барады,
Самал тұр саялатып сән даланы.
Ән десе ұшпа бөрік кәрі жартас,
Барабанын даярлап, қамданады.

Қарағай дулығасын лақтырып,
Мәз болады жапырақ, құрақ күліп,

Сай-сала, қырат тұнып, бұлақ тұнып,
Тыңдайды әйел даусын құлақ түріп.

Көк қырқада күтпекке күн жарығын,
Өткізбекке осында түн жарымын,
Жамбасқа алып шылбырды жата кеттік,
Әйелдің баяулатқан тыңдап үнін.

Мамық түн майсаға кеп дамылдаған,
Құс жолы көк белдеуін сағымдаған.
Әйелдің үздік-создық әуеніне,
Жігіт даусы қосылды мамырлаған.

— Аласқан ба, жеңеше, Ай аулақта?
Жақсы әніңді аттандыр, жаяулатпа.
Түн сергісін, үніңмен мен сергіін,
Басып-басып жіберші, баяулатпа.

— Алжыдың ба, қайным-ау, Ай тумайды,
Баяу әнді балбырап сай тыңдайды.
Қойға күзет бөлсын деп отырмын да
Баяғыдай жақсы әуен айтылмайды.

— Жеткен жансың, жеңеше, арманыңа,
Мен емеспін көнетін алдауыңа.
Қайныма деп қалдырған бір асылың,
Көкейіңде, көңіліңде қалмады ма?

— Білмейсің ғой, қайным-ау, аға сырын,
Жаратпайды ол басқаның жанасуын.
Жаратпайды басқаның таласуын,
Таратпайды ол басқаға бар асылын.

— Жақсыны жатсына ма адал адам,
Аға — орман, іні торғай паналаған.

Сауға сұрап қашанғы күнелтемін,
Балаша балықшыны жағалаған.

— Қалай-қалай сөйлейсің, ойбай, бала!
Түнгі құлақ тұрулі, айғайлама.
Қалағаның әншейін ән бе десем,
Көңілің көшіп барады қай-қайдаға?..

...Ән үзілді, әзіл де тына қалды,
Өктем дауыс жаңғыртып тұр ауаны.
Шыбыртқы — сөз батты ма шымбайына,
Ағай шықты далаға, шыдамады...

Түн. Жайлау. Жел құрақты ойнатады,
Самарқау сол тыныштық сайда тағы.
Белден асқан белгісіз беу дүние,
Қайда кетті жеңгейдің әйбәт әні?!

* * *

Шағын жұртпын, бір іні, бір ағам бар,
Қайдансың? — деп олардан сұрамаңдар.

Бәлки, олар Қостанай даласынан,
Әлде... Сыр, әлде Ертіс жағасынан.
— Қайдансың? — деп — руың, енің кім? — деп,
Інішекті бөлмеңдер ағасынан.

Тау көлінің бір тамшы тұнығындай,
Шағын жұртпын, пырақтың құлынындай.

Қолқа, жүрек, қанатым қос бауырым —
Жоғалтқан алтынымның сынығындай.

Күндер аласұрған,
Қайда асығып барасыңдар?
Әлі де табысу бар, таласу бар,
Бітірейін,
тоқтаңдар, санасыңдар!

Күндер, кідіріндер,
Сәл рахым тамызыңдар!
Белшемнен қарызым бар,
Еліме менің айтар арызым бар,
Елімнің маған айтар арызы бар...

Күндер аласұрған,
Қайда асығып барасыңдар?

АҚҚУЛАР, ҚОШ БОЛЫҢДАР!

Аттанып бара жатыр аққу-қаздар,
Қош енді, қош болыңдар, гөкку-наздар!
Кеудемде күңіренген дастан қалды,
Киелі қанатымен аққу жазған.

Аққулар, кешіріңдер, жазықтымын!
Қараймын керуеніңе қажып бүгін.
Адасып кетті-ау бірге сендерменен,
Алапат күшім менен нәзіктігім!

Сыңқылдап соғылғанда қанаттарың,
Таба алмай қалды менің тағат жаным.
Үзілген жолдарыңа, қарақтарым,
Үзілген жанарымды сабақтадым.

Ақ көлдің айдын төсін шимайлаған,
Сұлулар, жатыр сені қимай далам.

Аққу боп неге ғана жаралмадым,
Адам боп өзіме-өзім сипмай барам.

Аққулар, алданып па ең, арман ба едің?
Қош енді, қанатым жоқ самғар менің!
Нуларым сыңси жылап қалды-ау менің,
Суларым жетімсіреп қалды-ау менің!..

ӘН

Сұмдығы-ай осы біреу мұң дауыстың,
Шыға алмай көкіректе тұнған ұшқын.
Күй тартып көкіректе боздатады,
Сұмдығы-ай осы біреу мұң дауыстың.
Іздеп мен ойға да ұштым, қырға да ұштым.

Осы бір боздау үнді естігенде,
Ән болып көкейімде есті жел де.
Ойыма ойран салып осы бір үн,
Баурымды ұстарамен кескілеуде.

Апырай, қайдан шықты, қайдан келді?!
Астан-кестен сапырды айран-көлді.
Адамдар, айтыңдаршы әлгі бір үн,
Апыр-ау, қай маңда еді, қай маңда еді?!
Толқытты-ау көңілімнің айран-көлін.

Жүрегім жетімсіреп қалды-ау менің,
О, күдірет, әлде бір алдау ма еді?!
Тұлпардың құлынында бұла дауыс,
Тұтқындап жан-жағымнан алды-ау мені.

Үн біткен бұлай емес тегіс неге?!
Қайта орал, сыйқырлы үн, көріспеген.
Апыр-ай, әлгі бір үн қайдан шықты,
Адам ба, ақ қанатты періште ме?!

АРМАНДА, ҰЛЫМ!

Кім боласың,
Қандай өмір сүресің,
Ол — өзіңнің үлесің.

Ақылымды тыңда, мейлің тыңдама,
Тілегім бар бір ғана:
Шығып ал да арманыңның шыңына,
Сосын, мейлі, ұшып өл де, сырғана.

Болса ақылың біл мынаны: жалғанда
Жолай көрме арманы жоқ жандарға?!
Арманда, ұлым, арманда!
Арманда, ұлым, ақтық демің қалғанда!

Бүкіл өмір, бүкіл дүние, бар жалған,
Жадында ұста, жаратылған арманнан!
Өмірінің аяғы жоқ, басы жоқ,
Өлген артық армансыз боп қалғаннан.

Айтқанымды жөн де, мейлі, жөн деме,
Арманда, ұлым, қия деме, өр деме,
Шығып ал да арманыңның шыңына,
Қира мейлің, күйре мейлің, дөңгеле.

СЕН ҚАРТАЙДЫ ДЕГЕНГЕ

Сен қартайды дегенге, мен сенбеймін,
Әкімменен көрілік өлшенбейді.
Әжім деген — әйгілі тамшы-уақыт,
Тамшы-уақыт тасты да жеңсем дейді.

Шаршама, шашым ерте ағарды деп,
(Қайратың қан бойында қалар жүдеп).

МҰҢЛЫҚ

Айырылар аһ десем көкірегім,
Не дермін, саған, тірі жетімегім?!
Мына өмірге, абайсыз, бір Мұңлықты,
Неге ғана әкелдім?!
Өкінемін.

Қайтейін, өкінемін, өкінемін,
Неге ғана тас болып бекімедім?!
Құстай ұшып көңілден кетіп едің,
Неге таптың сен мені, жетімегім?

Қалсаң етті арман боп есімдегі,
Мұңлығым-ау, іздедің несің мені?
Ұятымнан өртеніп баратырмын,
Өшір мені,
Мұңлығым, кешір мені?

Сен мұңайып,
Мен қалай күн көремін.
Сеніменен тағдырым бірге менің.
Сен оқыстан келгенде мына өмірге,
Болатынын осылай білген едім..

* * *

Қажығұмар Қуандықовқа

Сен жүрген жол сол қалпы, жатыр әлі,
Таңды атырып, сол күнді батырады.
Орнында үйің,
бірақ та бөтен әже,
Бөтен бір немерені шақырады.

Сен жүрген жол сол қалпы, жатыр әлі,
Жатыр әлі, шаңытып топырағы.
Сен отырған бұлақтың жағасына,
Сенен басқа біреу кеп отырады.

Сен шыққан тау сол қалпы, жатыр әлі,
Тек жартастар жәй түсіп, шатынады,
Ағаштар да баяғы қалпында тұр,
Көктем сайын ауысып жапырағы.

Баяғыша сулар да жатыр ағып,
Баяғыдай найзағай атылады,
...Туған жердің сен басқан топырағы,
Әлде кімді жоқтайды, шақырады.

Сен жүрген жер сол қалпы, жатыр әлі..

ЕСЕНИН — МАЯКОВСКИЙ

(Есенинді,
Неге алдына қоясың деп, достарым,
Айыптама,
Аксиома-алфавиттен бастадым.)

Поэзия дейтін Елдің,
Екеуі — екі өкілі.
Екеуі де төрт деген-ді, екі жерде екіні.
Шыңға барып,
Дара біткен шынар болса біреуі,
Екіншісі — сол шынарға шырай берген кекілі.

Біріншісі —
Мәрмәр тастан сарай болса қаланған,
Екіншісі —

Жиһаз, өрнек сарай үшін жаралған.
Біріншісі —
Игорь болса сауыт-сайманға оранған,
Екіншісін Боян дей бер сақал-шашы ағарған.

Поэзия аспаннан жай ойнатып,
Керісті,
Түсінбеймін!..
Екеуіне тар болды ма жер үсті?!
Түсінбеймін!..

Бір өмірде бірге өмір сүре алмай,
Қарғыс атқан қу өлімді,
Неге өзара бөлісті?!
Неге?
Неге?
Өмірде емес,
Өлгенінде келісті?!

Екеуі де бір дәуірдің ақылы ғой,
Дегенмен,
Бірін — Орал,
Бірін — Кавказ тауларынан көрем мен.
Жыр тойында,
Екеуін бір табыстырсам деген ем,
Екеуін де көндіре алмай,
Әуре болып келем мен.

КҮРЕҢ КҮЗ

Қош енді, қош бол, күрең күн!
Күрең мұң саған жібердім.
Күлермін деп ем, түнердің,
Білермін, қалай білермін?!

Күп-күрең менің реңім,
Қош енді, қош бол, күрең күн!
Жаз келер және жап-жасыл,
Жақсылық тағы тілермін,
Жадырап өмір сүрермін,
Қош енді, қош бол, күрең күн!

Жыртылып жатыр күрең жер,
Күрең жер — тозған кілемдер.
Күрең тау, анау күрең бел,
Күрең бел — жиган кілемдер.
Жаз келер және жап-жасыл,
Жасауын жердің түгендер.

Қош енді, қош бол, күрең күз!
Ақ қысты тездеп жібергіз.
Ақ қыстай әппақ бір елміз,
Шымшылап, аяз, шытынап,
Ширығып біраз жүрерміз,
Шынығып өмір сүрерміз.
Қош енді, қош бол, күрең күз!

ӘЖЕ — СӘБИ — КЕЛІН

Бостан-босқа боздамашы, жыламашы, қарағым.
Ей, шешесі!
Бір тілегін орындай сал балаңың!

Сырқаттанып қалғансың ба?
Неге кетті тынымың?
Бостан-босқа жыламашы, жыламашы, құлыным!

Не сұрайды?
Жылатпашы.

Сұрағанын берсеңші.
Енді мұның жылағанын,
Есітпей-ақ олсемші...

Отыр әже қолын алмай өмірі бітпес ісінен,
Сыпың қағып келіні жүр,
Не десе де ішінен...
(Енелер мен келіндердің екі арасын түсінем...)

— Бар әжеңе!— деді-дағы бір жекіріп балаға,
Асау келін абыр-сабыр атып шықты далаға.

Қатал келін қаһарынан,
Қайран әже түңілді.
Уыз сәби әжесінің алдына кеп жүгінді.

СОҚ, ЖҮРЕК!

Қалай-қалай соғасың, қан-жүрегім?!
Соғасың, әлі өмірің бар білемін.
Дем ала ғой, байғұсым, дем ала ғой.
Бұл тірлікте құмарым қанды менің.

Мазалама кеудемді, ойнақ салып,
Хал жоқ менде көнетін қайраттанып.
Қаншама рет суындың қайнап барып,
Қаншама рет тірілдің жайрап барып?!
Мен сені әлсіретіп алдым білем,
Болмашы нәрселерге айдап салып...

Өртенбей қалып едің от-жалыннан,
Көздеп атқан кімдердің оқтарынан.
Қорқамын, қорқам сенің, қан-жүрегім,
Қалжырап ойпы-тойпы соққаныңнан.

Түсінем сенің қажып тұрғаныңды,
Соқ, жүрек!
Бұзбай соққып ырғағыңды!
Сыңғырлаған сыйқырлы үн естиін,
Бұран қой босап қалған сымдарыңды.

Қалай-қалай соғасың, қан-жүрегім?!
Білмеймін, қанша өмірім қалды менің.
Торға түскен торғайдай боп барасың,
Қаршығадай самғаған алғыр едің...

МАЙ — МАХАББАТ

Май — махаббат.
Аспанда да, жерде де,
Айдын шалқар көлде де,
Жатқан сонау көлденең,
Асқар тауда, белде де,
Ынтызарлық кернеген,
Махаббат жүр шөлдеген.

Май — махаббат.
Жерге ғашық сұр аспан,
Жер де ғашық,
Жете алмай,
Екі ғашық жыласқан.
Қосылысып кете алмай,
Кедергіден өте алмай.

Май — махаббат.
Адамдар да, аңдар да,
Шыбықтар да, талдар да,
Жәндіктер де, малдар да,
Ғашық болып қалған ба?!

Малынады арманға.
Махаббат жүр орманда,
Махаббат жүр тауларда.
Бірін-бірі іздеген,
Ғашықтар жүр жалғанда.
Жеңгетай-Май жел беріп,
Желпінтеді бәрін де.
Кәрісін де жасын да.
Махаббатқа зәру ме,
Мына дүние расында?!

Май — махаббат.
Жайнасын!
Араша боп ар, мұңға.
Ей, ғашықтар, қайдасың?
Махаббатың бар мұнда.
Тағзым ет те, и басың,
Май айының алдында.

Жүректерге от тасып,
Май — махаббат.
Бағала!
Бір-біріне боп ғашық,
Өтсін біздің замана.
Өзді-өзімен оттасып,
Өшіккендер соттасып,
Мал боп кетсін, оттасып!
Махаббаттан садаға!
Май айынан садаға!..

ЖАРТАСТАР

Жартастардың бетінен сорасы аққан.
Өтуде заманалар, болашақтар.
Қанша ұрпақ осында кеп қора соққан,

**Қаншама сөнді мұнда жер ошақтар,
Тастар тұр беттерінен сорасы аққан.**

**Ұзатып сап қаншама ғасырларды,
Қаншама ұрпақтарды жасырған-ды.
Қабылдап қаншама рет жасындарды,
Қаншама жекпе-жекте басын жарды.
Кәрінің қанын сүртіп, қыз-шұғыла,
Кәрінің иығына асылған-ды.**

**Деме оны тілсіз, мылқау тылсым еді!
Күрсінсең, ол да бірге күрсінеді.
Сен жыласаң, күңреніп бүкіл жартас,
Тау солқ етіп, жанынан түршігеді.**

**Ащы үніңді әкетіп қай-қайдаға,
Айғайласаң, ол-дағы айғайлаған.
Айтары жоқ, жасырын арманы көп,
Мәңгілікке жаралған пай-пай бабам,
Бір орнында мәңгілік қайғы ойлаған.**

**Жартастар тұр, бетіңең сорасы ағып,
Жай атады жасындар жара салып.
Мәңгілікке жаралған қара шалды,
Қалқа қылып, жатырмыз қора салып...**

ӨМІР СҮРЕЙІК АЛМАСЫП

**Жапырақ-жүрек, жас қайың!
Жанымды айырбастайын.
Сен адам бола бастасаң,
Мен қайың бола бастайын.
Келісесің бе, жас қайың?**

(Көрінер, мүмкін, кімге ерсі)
Өміріңді маған бір берші!
Дүрбелең мына дүниені,
Адам көзімен бір көрші.

Қайың боп мен де бағайын,
Орманнан орным табайын.
Беймәлім маған өмірге,
Қайың көзімен қарайын.

Сен-дағы жерден нәр алдың,
Мен-дағы жерден нәр алдым.
Біреуден сен де жаралдың,
Біреуден мен де жаралдым.
Тілің жоқ, жанды қайың сен,
Айырмашылығым — Адаммың.
Мендегі бары бір жүрек.
Беріпті жүрек саған мың,
Сондықтан ұзақ жасайсың —
Құрдасы келер заманың.

— Бар-жоғы менде бір жүрек,
Ол өлсе мәңгі кеткенім.
Сендегі семсе мың жүрек,
Келгенде жасыл көктемің,
Тірілер қайта дүркіреп.

Жапырақ-жүрек, жас қайың!
Жанымызды айырбастайық?
Адам боп жүрсең қасқайып,
Қайың боп тұрам қасқайып,
Тәуекел, айырбастайық!

Өмірге-өмір жалғасып,
Анамыз жерге жармасып,
Бірде адам, бірде қайың боп,
Сүрейік өмір, алмасып...

ТАҒДЫРЛАСТАР

Келген көктемді қарсы алып,
Өнген гүлдерге жан салып,
Сонау сағымға тамсанып,
Ойға бататын едің,
Бұлақ басында ән салып.
Анаң есіңе түсіп,
Мұңданушы едің соншалық.

Бұлақ басынан көріп,
Сұрап, қасыңа келіп,
— Жаным, жасыма!— дедік,
Үнсіз отырушы едің,
Жылап,
басыла беріп.

Асқар таулармен сырласып,
Жасыл орманмен сырласып,
Жалаң аяқпен қыр басып,
Сені іздейтін еді,
Үміт үзбейтін еді,
Сорлы бір ғашық.

Бұлақ басынан көріп,
Жылап қасыңа келіп,
Жылап қайтатын еді,
Сырын жасыра беріп.

Сен елең етпейтін едің,
Ол ұзап кетпейтін еді,
Көз жасын көл болып жатқан,
Сүймесе төкпейтін еді.
Сенің салған әндерің,
Оған жетпейтін еді.

Бұлақ басына келіп,
— Жылап, жасыма!— дедік.
Үнсіз қайғырды байғұс,
Бізге асыла беріп.

Сен оның сорына орай,
Белгісіз бағытқа қарай,
Жар тауып, кеттің бе, қалай?
Бақытты болғайсың, байғұс,
Істеген ісіңе жарай...

ЖАЛАҢАЯҚ ҚЫЗ

Төлеп тұрған нәсерге қарамай-ақ,
Бір қыз кетіп барады жалаңаяқ.
Жалтыраған әдемі топылайын,
Кім біледі, жауыннан барады аяп.

Ойнақтаған далада қара көзім,
Еске түсіп кетті ме бала кезің?
Елең қылмай ешкімді барады өзі,
Жалаңаяқ жүргендей дала кезіп,
Еркін ұстап елігім барады өзін.

(Шыт көйлегі жабысқан кеудесіне.)
Қарамасқа, қоймайды көрмесіңе.
Не келді екен сайтанның зердесіне?!
Жалаңаяқ сыйқырға қарап тұрып,
Жалаңаяқ жастығым келді есіме!

Қара да тұр, қайтесің, қара да тұр,
Бұлаң еткен бұл сурет қалады ақыр.
Жалаңаяқ...
Балтыры жалт-жұлт етіп,
Ғайып болып жастығым бара жатыр.

ПАЛАТА № 17

**Бұл бөлмеде — екі орыс, бір қазақ,
Үшеумізді бір ғана дерт тұр қажап.
Кемедегі адамдардың жаны бір,
Сондықтан ба, ынтымақ бар бір ғажап.**

**Үшеумізде жалғыз ғана қауып бар.
Кім біледі; тағдырымыз анықтар...
Дала күңгірт, жатыр ма, әлде, жауып қар?
Желмен ұшып бара ма, әлде, мамықтар!?**

**Тұрғындары он жетінші бөлменің!
Аз ғой әлі көрмегеннен көргенің.
...Сағымдайын сайран дүние сен бе едің?!
Сайран салып, саған неге көнбедім...**

**Бұл бөлмеде — үш тағдыр бар, үш Адам,
Торда отырған торғайларға ұсаған.
Үш адамда үш түрлі емес, жалғыз дерт,
Жалғыз тұзақ алты аяқты тұсаған...**

ҚАЗАЛЫ ЖЕЛІ

**Сыбызғыдай сызылтып азалы үнін,
Өкпек желі соққанда Қазалының.
Есігін аш, ең де кет, тосырқама,
Қазалының кез келген қазағының.**

**Шәй береді, артынан ет келеді,
Сылқита соқ, (соныңды еп көреді)
Жел ауыз жеңешеңнен сақ болғайсың,
Әзілмен қаяжығаға бөктереді.**

Әзіліне әзіл соқ, жасырма сыр,
Ағайың сәл жымыш, шашын қасыр,
Алдында аға-жеңгең, жез самауыр,
Ал ауызғы бөлмеде асыр-тасыр...

Сыбызғыдай сызылтып азалы үнін,
Өкпек желі соққанда Қазалының
Есігін аш, ең де кет, тосырқама,
Қазалының кез келген қазағының...

* * *

Зейнолла Шүкіровка

Буырқанған теңіздей жатыр екен ашынып,
Қайғы емес, қаталдық қабақта тұр асылып,
Тағдыр дейтін баяғы жалаңаяқ мыстаның,
Жалынады кете алмай, аяғына бас ұрып.

Тағдыр дейтін сүмелек шыр айналып кетпейді,
Ол қабағын шытыңса, есік жаққа беттейді.
Табанында тағдырға ызғарменен қарайды,
Қарайды да аяйды, аяйды да, теппейді.

Дәл төріне қондырып өмір дейгін жолдасын,
Екеу ара қақ бөлді байлық, бақыт, олжасын.
Қарамайды, қайтсін ол оңай-оспақ тағдырды,
Тағдырлардың тағдыры — өзі тағдыр бөлғасын.

Буырқанған теңіздей жатыр екен ашынып,
Атылады аспанға ақ көбігі шашылып,
Қателігін кеш ұққан тағдыр дейтін қайыршы
Жүгіріп жүр жағада сауға сұрап, бас ұрып...

СЕН МЕНІҢ ЕЛІМЕ БАР...

Сен менің еліме бар, жерімді көр.
Жандар бар әр нәрсенің жөнін білер.
Қонағы бол, жыл сайын келіп жүрер,
Асылы бол, жыл сайын көріп жүрер,
Ардағы бол, артатын сенім, жігер!

Сол жердің мен сияқты ақымағын,
Оқымасаң, оқыма, оқымағын.
Мен туралы сөйлейді шоқыларым,
Мен туралы сыр шертер топырағым,
Таста мені, қайтесің, оқымағын.

Мені сұра бастаудан, жылғалардан,
Тоғайдағы көлшіктен, тұнбалардан,
Мені сұра сағымнан қуған арман,
Тал-шыбықтан сұрағын сырғаланған.
Таудан сұра, найзадай шыңдарынан
Шыға алмай таңсәріде Күн қадалған.

...Мен — бір бөкен, аулаққа желіп кеттім.
Желіп кеттім, басымды ерікті еттім.
Сен менің жырымды оқы, ұнамаса,
Менің туған жеріме көміп кеткін!..

ЫРЗАМЫН

Тағы да көрдім,
Тағы да көрем таң нұрын!
Аязын қыстың,
Аяулы жаздың жаңбырып.
Алтынға, мейлі, толмай-ақ қойсын сандығым.
Ырзамын саған!
Ырзамын саған, тағдырым!

Шаршаған шақта,
Шақырып сені жекпе-жек,
Басыма менің,
Бақыттан басқа төкпе деп,
Тағдырым саған,
Жүріпін босқа өкпелеп.

Өшпестей етіп,
Өмірдің жазған бұл заңын,
Түсінбей кейде,
Төсырқап менің жүр жаным.
Кеудемде мына,
Өзің сыйлаған бір жалын,
Лапылдап жатыр,
Тағдырым, саған ырзамын!

* * *

... Махаббат па?
Махаббат болған еді.
Таудың мен еркін жүрген тағысы едім,
Тапты да, түсірді ғой торға мені.

Махаббат па?
Махаббат болған менде.
Жиі барған аққулар қонған көлге.
Ал, қазір, тоңған жүрек, солған кеуде.

Ғашықтық па?
Ғашық та бола білгем.
Бір-ақ жанға ғашықпын бала күннен
Жанымменен сүйемін, жапарыммен.

Сағыныш па?
Қалай оны тауыса аламын.

Сағынғамын, шөлдегем, аңсағамын,
Ақыры шаршағамын, шаршағамын.

Сүйгенім бе?

Сүйгенім өмірде емес.

Ұйықтасам, түнде түсім, көңілде елес.

Өлгенше кетер емес көңілден еш...

ЕРТЕГІ

Отырар еді,

Қолынан түспей ұршығы.

Алдында — ақ су бір шыны.

Немересінің қыңқылы менен сыңқылы,

Далада аяз,

Ашыққан иттің қыңсылы.

Алдында — ақ су,

Шәй қайда!..

Ауылы оның шалғайда.

Қызусыз пеште қайнамай ма ақ су,

Қайнай ма?..

Жел үрген керней,

Боздай ма, әлде, сарнай ма?..

Су отын бықсып,

Жана ма әлде жанбай ма?

Басанамыздың қабырғалары сарғайған.

Қайраттанғанмен,

Айбаттанғанмен қаншалық,

Отырар еді,

Күрсініп, кейде тамсапын.

Жуық арада қайнай қоймайтын жез шәугім,

Телміртіп бізді,

Сызылтып сұрқай ән салып.

Бықсыған пешті, “
Кезекпе-кезек үрлеуші ек,
Жадырайтынбыз,
Жалт еткен отты бір көрсек.
Белбеуін шешіп,
Қара сулының талқанын,
Әжеміз бізге беретін еді күнде өлшеп.

Белгісіз күндер,
Бүгіні менен ертеңі...
Есінеп алып,
Әжеміз ертек шертеді.
Кезекпе-кезек тартқылап
Жалғыз көрпені,
Таласар едік...
Сол күндер, міне, ертегі...

СЕН ҚАЙТЕСІҢ?

Сен қайтесің жаныңды мұң басқанда?
Өз-өзіңмен оңаша сырласқанда?
Ақтарылғым келеді барып менің,
Өгейсінген өзімдей мұңдастарға.

Сен нетесің сондай бір сәттеріңде?
Мұңның шаңы іліксе пәк көңілге?
Қараймын да отырам ондайда мен,
Қалам ізі түспеген дәптеріме.

Жалғаның да қалады,
арманым да,
Не боп жатыр білмеймін жан-жағымда,
Басқа жүрек соға ма, түсінбеймін,
Бар жүректің мендегі ар жағында.

Мұңайғым да келмейді, қуанғым да,
Тасыдым ба, білмеймін суалдым ба?!
Көктедім бе, білмеймін қуардым ба?!
Сұрақ белгі әйтеуір тұр алдымда.

Мұң да қалын жайына,
жыр да қалып,
Отырамын қаламды қынға малып.
...Кезіп кеткім келеді кең өлкені,
Кер бестісін біреудің ұрлап алып.

* * *

Қандай бақыт!
Күнді мен күнде көрем.
Көрмедім ғой жомартты,
Күннен ерен.
Күннің нұры бар менің құшағымда,
Құшақтайды кім мені?
Кімге берем?

Қандай бақыт!
Күн сайын Күн шыққаны:
Тіршіліктің зыр қағып ұршықтары,
Әженің таусылмаған түйдегіндей,
Домаланып, жіріп, тыншытпауы.

Қандай бақыт!
Жарқырап Күн тұрғаны.
Күн астында дүние құлпырғаны.
Күннің нұрын құшақтап, үлестіріп,
Бір ұрпаққа бір ұрпақ ұмтылғаны.

Егін салдым,
Мал бақтым,
Тас қаладым,
Бағынам да,
Жұртты да басқарамын.
Жалығам да,
Жабырқан нәс қаламын,
Жырды, бірақ,
Жырды мен тастамадым,
Жырдан бөлек қалмады басқа амалым.

Аласартты тағдырым, биіктетті,
Бәрі еткінші.
Қуаныш, күйік те өтті.
Екі талай кезеңде еңсем бүкқан,
Күй сандыққа саусағым тиіп кетті.

Күй сандықтан күңреніп үн шығады,
Күй аңсаған қу көңіл тыншығады.
Қарғын шығып кетердей аласұрып
Тұтқын-жүрек кеудемде тұншығады!

ПУШКИНМЕН ҚОШТАСУ

«Мы вольные птицы, пора, брат, пора...»

«Узник»,

Ал енді қоптасайық, сардар-аға,
Мен ертең кетем ұшып сардалама.
Қыранның қырандығы — кең далада,
Қыранның қырандығы — тауда ғана.
Мен ертең кетем ұшып сардалама.

Қош боп тұр, қош есен бол, сардар-аға!
Сөкпей де өкпелемей қал балаңа.

...Ақынның ақындығы атақта емес,
Ақынның ақындығы — арда ғана.

Айтатын арызым бар, аға, саған,
Көңіл — кермек, бой — күйез тамашадан.
Ақмақпын, кей-кейде арыма мен,
Өз қолыммен күйені жаға салам.

Сен болған шақ бұлыңғыр, тұнжыр маған,
Әйтсе де аямапты құрғыр заман.
Болат Пушкин тіріліп кете ме деп,
Тұғырыңды болатпен шынжырлаған.

Қарадым сенің қола мүсініңе,
Қоланы да болады түсінуге.
Мені тәңрім жаратқан табынуға,
Сенің мәңгі қақың жоқ кішіруге.

Ортасына сауықшыл түсіп көптің,
Мастандым да, масайрап ісіп кеттім.
Мұң шаға келіп едім — үш!— дедің сен,
Өзің үш деп тұрғаның ұшып кеттім.

Ұшып кеттім тауларға бұлт басқан,
Төңкеріліп теңізге тұныпты аспан.
Теңіз бене аспанның тыныштығын,
Долы дауыл барады жұлып, қашқан.

Хош бөл, аға, әлемді тамсандырған,
«Тас мейманға» табиғи жан салдырған.
... Меніменен сайрандар жел жоқ, бірақ,
Алатауым күтіп тұр қарсы алдыман...

ОТАНЫҢҢЫҢ ҚАДІРІН БІЛЕМ ДЕСЕҢ

Жетер, досым,
Желігіп, шіренбе сен.
Сауық құрып, барып қайт бір елге сен.
Алматыны сыйласаң, көк күніңді,
Жұмсамас ең босқа мені, жібермес ең.

Ақбұлақтың отырып жағасына,
Алатаудың мас болып ауасына,
Серуендеп, немесе қырға шығып,
Қаласына қарар ең, даласына.
Жәннат сыймай көзіңнің шарасына.

Қысын, жазын, күзін де, көктемін де,
Сірә, дәтің шыдамас жек көруге.
Алматыны сыйласаң, көк күніңді,
Өткізер ең Алатау бөктерінде.

Тұнық көзбен қарар ең тұнық көкке,
Тұрар еді тұнық нұр тынып бетте.
Алматыны сыйласаң, сапар-жолға
Алатаумен қоштаспай жүріп кетпе!

Алматының қадірін білем десен,
Біреді айға барып қайт бір елге сен.
Алатаудың келбетін көз алдыңнан
Жіберсең де өзің біл, жібермесең.

Алысқа бар, бауырым, алысқа бар,
Кез келген материкке, ғарышқа бар.
Жақсы адамға орын бар бір кісілік,
Жадау тартса, көңілің де таныс табар.
Бірақ...
Бірақ, Алматың алыс қалар...

Киінерсің, толрсың, ішінерсің,
Біреуден зор, біреуден кішірерсің.
Хан көтеріп алса да, Алматыңды
Амалсыздан есіңе түсірерсің.

Жаманшылық жаныңа жолатпаса,
Аптығың да басылар, тояттаса...
Бірақ...
Бірақ... Алматың түсіңе еніп,
Бәс тігейін, ұйқыңнан сятпаса!

Алматысыз күн кешіп жүрем десең,
Тұршы барып, нанбасаң, бір елге сен...
...Алматыңды қадір тұт алдыменен,
Отаныңның қадірін білем десең.

ШАЛҚЫ, МЕНІҢ ШҰҒЫЛАМ

Тағы, тағы,
Тағы да, тағы да кел,
Ағыла бер, жырларым, ағыла бер.
Бағына гөр, жүрегім, бағына гөр,
Анда-санда қаныңды бір тасытқан,
Сағына гөр жырыңды, сағына бер.

Мазалай бер, мазала,
Тыным берме,
Әбігерге сала бер, ұрын кел де.
Желпіп жібер шаттықтың шәйісімен,
Бүкіл мына ғаламның мұңын бер де.

Үйіп-төккің басыма, жұбанышым,
Бүкіл мына ғаламның қуанышын.
Жарамасаң, жүрегім, жарылып кет,
Қуанышым алдында күнәлісің.

Соқ, соқ, жүрек!
Соқ, жүрек, қозғал, мным,
Ми қозғалмай, ойды қозғау қиын.
Жырсыз өмір — мен үшін өмір емес,
Жырсыз өмір — мен үшін тозған бұйым.

Шалқы, менің шұғылам, көк белдеуде,
Көпір бол да, тұрып ал көк пен жерге.
Нөсерлетіп, сөндірі де таста мені,
Баяу жанып баратса от кеудемде.

ИНТЕРНАЦИОНАЛ ІЗІМЕН

Ех!
Бір заман орнайды бұл өмірде,
Жауласпайды адамдар, таласпайды.
Шек орнатқан адамның жүрегіне
Шекаралар болмайды, аластайды.

Барша әлемге бақыт боп тұрақтаған,
Барша әлемді бесік боп тербетуге —
Ех! Болады бір кезде бір-ақ қоғам,
Айда да, Марста да, жер бетінде.

...Күресуде екі өмір, тыншымапты,
(Екі дүние, болмайды жасыруға.)
Дүниенің жартысы күншуақты,
Дүниенің жартысы ашытуда.

...Ей, ашынғандар,
ашынғандар, ашынғандар!
Бейнеттен беттеріңде дақтарың бар.
Марке туын шахтада жасырмаңдар,
Ел көрсін, ереуілге ап барыңдар.

**Түр әлі капиталдың тас қамалы,
Тірі әлі буржуи-мырза, басқалары.
Арқаңнан таспа тілің, қап ағызған,
Қамшысың әлі күнге таспамады.**

**Тарықтыңдар, тарттыңдар тозақ әнің,
Жасырынып болдыңдар.**

Жетер енді.

**Сан ғасырлар сандалтып, қожаларың
Тұмсығыңды тесіп ап жетеледі.**

Сақтаныңдар!

Бірлігің шашылмасын.

**Кетпекші олар маркстік жолды бұрып.
Сөлін сорып, адамың асыл басын
Атпақшы олар адамға бомба қылып.**

Оңай емес...

Жай ойбап, жалын атқан,

Соңғы майдан тұр күтіп.

Аттаныңдар!

Телегей терің сіңіп, қаның аққан,

Қасиетті теңдікті ап қалыңдар.

Күреспей бостандықты кім береді?

Күрес болмай, Теңдік жоқ (оны да біл)

Әне, алдыңнан арайлы күн келеді,

Жарыққа шық, жадырап жолыға біл.

Арымызды қорлайды, алдайды кім —

Жойылсын сол! Бірігіп кіресейік!

Жер шарының бақытын, бар байлығын

Баршамызға тепе-тең үлесейік!

Ей, ашынғандар,
ашынғандар,
ашынғандар!
Капитализм жерленсін, бас ұрмаңдар.
Ел көрсін, ереуілге ап шығыңдар.
Маркс туын шахтада жасырмаңдар!

БАҚЫТ ӘЛДЕ...

Мен сеземін.
Алыстасың, бақытым, алыстасың,
Асыққанмен аптығып жете алмаспын.
Сен биіксің, биіксің, ғарыштасың,
Қанатым жоқ, қалықтап жете алмаспын.

Саған неге ынтықпын осыншама?!
Неге сені көксеймін, алыстасың...
Шөл мен өзен шөліккеп қосылса да,
Белгілі ғой сенімен табыспасым.

Бақыт, сені көксеймін, көрсем деймін,
Құрақ ұшып, құмарта бір қарасам.
Арманымды құшақтап өлсем, мейлі,
Амалым не, өр — бақыт, тыңдамасың.

...Бақыт, мүмкін, менімен бір жүреді,
Бақыт, әлде, мазасыз жүрегім бе?!
Әлде аңсау, зарығу ма, кім біледі,
Әлде бақыт осынау нұр — өмір ме?!

Кім біледі...
Әйтеуір мен білмеймін.
Әлде бақыт — ел-жұртым, бала-шағам.
Келші, бақыт, мен сені сөндірмеймін,
Сен мені серік етіп қаласаң ая.

Өміріммен өтер болды-ау бұл өлең,
Бір маза жоқ, кілем тоқып, гүл орем.
Асқар тауға ақша бұлт боп қонақтап,
Қара жерге қара аспандай түнерем.
Өміріммен өтер болды бұл өлең.

Таңмен атып, күнмен бірге жатамын,
Таусылмайды, бітпес сірә сапарым.
Өзегінде өлең ағып жатпаса,
Өгейситін сияқты осы Отаным.

Өлеңімсіз өмір сұрмес болыппын,
Өлеңімсіз өмір де жоқ, борықпын.
Ақындық бір жазылмайтын дерт екен,
Ақындық бір ауру екен, соны ұқтым.

Ақын деген лапылдаған өрт екен,
Ақындардың жанып өту — серті екен.
Бықсымаспын, шалам қалмас артымда,
Жана алмасам, ерте келдім, ерте өтем.

Жанып өтем, жанбай қайтіп тірі өлем,
Жаумай қайтіп, жаумай қайтіп түнерем.
Тіл тыылмай, жүрек тынбай тынбайтын,
Өміріммен өтер болды бұл өлең...

КОММУНИСТЕР

Атом күші, күн сәулесі, таң нұры —
Коммунистер заманының тағдыры.
Қасиетпен құрметтейді, құптайды,
Ізгі ниет адамзаттың барлығы.
Себебі олар — дүниенің тағдыры.

Егер олар мінбелерден толғанса,
Қысқарады қиын өткел, жол қанша.
Бұл өмірде алынбайтын жоқ қамал,
Егер олар байлам жасап, қолға алса!

Байлам етсе, бастарына қонар күн,
Коммунистер — бастаушысы қоғамның.
Аспан мен жер дүр сілкініп алса бір,
Дүбірлеткен қимылы ғой солардың.
Арымаңдар, ар-ұяты қоғамның!

Биік мақсат, биік арман, күшті арман,
Лениннің санасымен ұшталған.
Коммунистер дос іздейді өмірден,
Коммунистер қорықпайды дұшпаннан.

Бақыттымыз, бақыттымыз сендермен,
Өзендерді жалғайсыңдар көлдермен.
Коммунистер — дүниенің тағдыры,
Адамшылық қасиетті меңгерген!

Сырласса егер, жалғасса егер көк пен жер,
Бәрі де оның коммунистік өткелдер.
Қырга қала, құмға теңіз орнаса,
Барлығы да коммунистер төккен тер.

Айғай-шусыз, сабырменен, ізетпен,
Дүниенің қателігін түзеткен,
Коммунистер — сергек жандар, сақшылар,
Жер шарының тыныштығын күзеткен.

Сәл тынығу болған емес бұларда,
Міне, тағы сан қилы асу тұр алда.
Басыңды иіп, таңданбасқа болмайды,
Коммунистік төзім менен шыдамға.

Атом күші, күн сәулесі, таң нұры,
Адамзаттың ақиқаты, ар, мұңы,
Бақыт пенен қуанышы барлығы —
Коммунистер дүниенің тағдыры!

ПЕНСИОНЕР КЕНШІМЕН ӘЗІЛ

Әзілдеп Жезқазғанның бір шалына:
— Оу, ата, нең бар, — деймін, — құм
шағылда?

Тым бөлмаса, жаз айы саялатар,
Жайқалып жасыл бағың тұрса мұнда.

Бақ емес, бұтаң да жоқ шымшық қонар,
Не бар саған осында, ынтық болар?
Толассыз қысы-жазы соққан желің
Өміріңнің қалғанын жыртып болар...

Көшпейсің бе, — деймін ғой, —
Алматыға?

Алматыға.

Жердің гүл-жаннатына.
Алатаудың ауасын еркін жұтып,
Бұлбұл әнін тыңдайсың таңда тұра.

Ерсіне қағып салды ол насыбайын:
— Қоп, бала, ақылыңа «қосылайын».
Қысы-жазы жел соқса, жоқ болса бақ —
Туған жерде болып па осы уайым?!

Әй, бәтшағар!

Жерімді табаладың.
Осы жер — менің ата-бабаларым!
Бұлбұл емес, Жездімнің әр тасынан
Қаласам, бір-бір бақыт таба аламын!

Кен қоймасын ашқанда Қаныш балам
Мына, осы қартыңа табыстаған.
✓ Кездіден Алматыға көшпек түгіл
✓ Пенсионер дегенге намыстанам!..

ЖҮРЕКСІҢ

Мейлі түндер, күн өтсін,
Мейлі өмірім жүдетсін.
Сен, сен Отан,
Сен, Отан —
Кеудемдегі жүрексің.

Сеніменен бірге мен,
Бірге өл десең, бірге өлем,
Қайтіп сезер өзгені,
Өз Отаның білмеген.

Құлың емес, ұлыңмын,
Уызыңа жуындым.
Еркесімін еліңнің,
Жерің менен суыңның.

Егер сені білмесем,
Мен жер басып жүрмес ем.
Қай құрлыққа барсам да,
Қайрымды Анам, бірге сен.

Сенде туып, сенде өстім,
Таласа алмас енді ешкім.
Бұзбайынша кеудемді,
Сені ешкімге бермеспін!!!

НАЗЫМ МЕНІҢ!

— Көбейіп кетіпті ғой әжімдерің,
Сен маған бірде осылай әзілдедің.
Әжім емес,
Ол — сенің айдының ғой,
Айдында жүзген ізің, қазым менің.

Әжім емес,
Жыртылған дала болар,
Немесе ұшып жүрген шағалалар.
Наибасаң, жаңа жыртқан далаға бар,
Болмаса, шағала ұшқан жағаға бар.

Немесе, өзің жүзген айдыңға бар,
Сен жүзсең, сызат алып айды қалар.
Әжім емес,
Мына бір шимай сызық,
Сен ұшып кеткендегі қайғым болар.

Кім білесің, жастық шақтың сайраны ма?!
Шынымен ажарымның тайғаны ма?!
Қарамай бойдағыма, ойдағыма,
Жаным-ай!
Көзің түсер қайдағыға...

Көбейіп кеткен екен әжімдерім,
Қайтейін, әзілдесең, әзілдегін.
Басымнан барады өтіп жазым менің,
Қабылда жазып күзді, назым менің!..

ҚАЛАМДАСҚА

Келеміз өзімізді жаңа танып,
Ұшамыз халқымыздан қанат алып.
Жанымыздың зәредей жақсылығын,
Қажетіне халықтың жараталық!

Халықпенен өмірді бір сүреміз,
Ол күрсінсе, біздер де күрсінеміз.
Жан-жүректі жалғайық халықпенен,
Халықпенен қашанда жүрсің егіз.

Ел-жұртым деп, еміреніп, соғар қаны.
Елсіз ақын — есалаң, жоғалғаны.
Ақын елдің, ағайын, еркесі емес.
Ақын — елдің елшісі ООН дағы.

Жұртыңның ақыны боп жаралғасын,
Барыңды жұртыңа бер, қаламдасым!
Алдында аждаһаның тұрсаң-дағы,
Махаббат жұртқа деген жоғалмасын!

* * *

Ақ қыздар, арым таза алдарыңда!
Сөндірдім жалынымды жанғанымда.
Өтеуі жоқ өмірмен қала бердім,
Бәріңе бір махаббат арнадым да.
Ақ қыздар, арым таза алдарыңда!

Ақ қыздар, бәріңді де тұнық көрдім,
Жасқанып жанарлардан бұғып келдім.
Бәріңнің арыңа ақау түсірмедім,
Шыққанша қырқасына қырық белдің.

В
Білмедім құмармын ба, ғашықпын ба,
Білмеймін ынжықпын ба, жасықпын ба.
Білмей жүріп қырықтан бір-ақ шықтым,
Болуға бәріңе аға асықтым ба?!

Ақ қыздар, айна-қыздар қайда маған?!
Жас арманым жастықта жайнамаған.
Қолаң қара шаптарым, қош болыңдар,
Ынжық емес, пысықтар аймалаған!..

* * *

Ат қайда, жайлау қайда, ауыл қайда?
Тауларым сол баяғы тауымдай ма?
Үй іргесі шалғыннан үрке қашқан,
Киіктің лақтары табылмай ма?
Кезбе бұлттар жиылып ақ аспанда,
Кеңесіп баяғыдай дамылдай ма?
Ауа алмай ауылымнан ауырлай ма?

Зеңгір көгім, жер-суым — жан сырласым,
Сендер барда көңіл хош, қамсыз басым.
Өлер-өсер төсінде барлығы да,
Зеңгір көгім, жер-суым таусылмасын.

Күнге сенем, табынам, жерге сенем,
Дәнім болса бір уыс, жерге себем.
Бұл ғаламға жер қайыр бермесе егер,
Топырақ емес, тозаңға теңдесер ем.
Жерден өстім, мәңгілік жерге сенем!

Ұлы істі өзің бастадың,
Ұлы істі мен де тындырам.
Аспаның,
    сенің аспаның
Таласар айтшы кім бұған?

Ізі жоқ менде үрейдің,
Үрейленбе, әке, сен-дағы.
Абыржыма, әке, тілеймін!
Абыржымасын Жер-дағы.

Достарым, қара, қара бір
Не деген көркем келбеті!
Қабыл ал мені, Қорабль!
Адамның миы перзенті.

2. ҰШҚАНДА

Төбемнен қарап түнерген,
Тұңғыық аспан сен бе едің?
Жайнайды білем, білем мен,
Таққасың талай Жерге мін.

Атқарып селін дозақтың,
Қазаның қайнап қоятын,
Момақан жерді мазақ қып,
Шығарған тілін жай отың.

Көшкен елдің жұртында
Кеберсің қалған құмғандай
Жөңкілгеі мырза бұлтың да
Өтетін жерге дым тамбай.

Шаруа жерден қызғанып,
Айдынды талай жасырдың.
Таба алмай жігіт қызға анық
Ақыры жерге бас ұрдың.

Шолпанын жердің ұрлап ап,
Тастадың мәңгі зынданға.
Қатыгез аспан, қу қабақ,
Қайтарғын қызды, жынданба!

Жүрегің тас та, қолқан мұз,
Нәзік жан қалай шыдайды?!
Алдында тыңның Шолпан қыз
Сағынып жерді жылайды.

...Сұсты екен аспан суретің
Шексіз де, шетсіз көлемің.
Арқалап жердің құдіретін
Жотаңа шығып келемін.

Жармаймын бомба кеудеңе,
Келемін достық сапармен,
...Шіркін-ай, шалқып көлденең
Егістік болып жатар ма ең.

Қойынды, Космос, аш, кәні,
Қабылда Жердің адамын!
Вилейтін жердің жастары
Жасаймын бидің алаңын.

Қойныңды, Космос, аш, кәні,
Жайыңды таптық біз ойлап.
Сайрандар Жердің жастары
Жасаймын алып мұз ойнақ.

3. ҚОСМОСТА

Тыңда! Тыңда! Тыңда, Жер!
Келемін ойнап отпенен,
Төсінде сенің, туған ел,
Тыныштық болсын деп келем.

Жер-ана, күре тамырың
Мұхитты көрдім көлбеген.
Күн сүйген жарғақ сауырын,
Құмдарды көрдім шөлдеген.

Мінеки, ұшып келемін
Америка үстімен,
...Езілген елді көремін
Алысып жатқан күштімен.

Жолдаған сәлем үнімнен
Атлант шошып тулайды.
Бүлінген, қайта тірілген
Аядым қайсар Кубаны.

Сезеді, нені біледі?
Атлант шошып оянды,
Африка жүрегі
Қап-қара қанға бояулы.

Атлант сынды кәрі жын,
Жұлады шашын долдана,
Жауыздықтың зәр уын
Жаудырып жатыр Конгоға.

Америка сыйқы, әні
Азаттық қайда, азаттық?
Тірілген Африканы
Тілгілеп жатыр мазақ қып.

Тыныштық деген үнімнен
Атлапт шошып дір етті.
Африкадан түрілген
Көремін қошқыл түнекті.

Көргім кеп, көксеп барамын,
Жанымды билеп сағыныш.
Жетеді енді, Корабль,
Отанға қарай алып ұш.

Жауыздық селін қайнатқан
Сойқанды, содыр ел екен,
Төсіне бәрін ойнатқан
Жер-ана, кеудең кең екен.

Бір шетіңнен күн шықса,
Бір шетіңде қамалған,
Бір шетіңде ел тұншықса,
Бір шетіңде дем алған.

Жер-ана, сенің кеудеңде,
Жауыздық әлі көп екен.
Өшпеуге әрі өлмеуге
Жаралған жалғыз сен екен.

Қызыл да жасыл, көк, ала
Өтуде күн, түн алмасып,
Өміріңе сақ бол, Жер-ана,
Жаныңды жалын шалмасын!

4. ҚОНҒАНДА

Оралдым. Жерім — таяныш.
Айғыздап аспан, көкті мен.
Көрінгенменен Ай алыс
Жерімнен төмен деп білем.

Оралдым, Жерім, мен саған
Төсіңді тосшы, құшайын,
Арманың болса, аңсаған
Айға да алып ұшайын.

Толассыз өмір алмасқан
Жердегі ұжмақ қайда екен?
Тіршілік үшін дауласқан,
Жерімдей болсын қай мекен...

Космосты жайлап қалмадым,
Жеріме міне оралдым.
Жерімнің көп қой арманы,
Жеріме керек болармын.

* * *

Адамдай ұлы әкемнің
Миынан шықтым, туылдым,
Ғасырым, өмірге әкелдің,
Ғасырым, сенің ұлықмын.

Алысқа, Айға аттандың,
Ақылды баба-ғасырым.
Мақтаным — сенің мақтаның
Ашуым — сенің ашуың.

Адамзат, таптың, қоймадың,
Құпия жатқан атомды.

**Ақылдың тойын тойлағын
Ардақтап адам атыңды!**

**Адамдар, сақ бол, бақыла!
Болмасын опат Жер, көктер,
Космонавт, космос, атом да
Өзіңнен туған перзенттер...**

**Адамның миын адамға
Бомба қып жармақ біреулер!
Космосты бақша ет заманға
Болашақ ұрнақ гүл егер...**

* * *

**...Космостың шығып төріне
Отаным, саған оралдым.
Тыныштық сүйген еліңе,
Тағы да керек болармын.
Адамның миын мақтадым,
Адамның миын пап еттім,
Сеніміңді, Отан, ақтадым,
Жер менен көкті дос еттім.**

АЛМАТЫМ — ҒАШЫҚ ӘНІМСІҢ

**Аралап жердің жүзін шарласам да,
Алматым — жүрегімде әрқашанда.
Арылмас Алатаудан ән қашанда,
Аспанның жұлдызына самғасам да.**

Қ а й ы р м а с ы :

**Алматым — ғашық әнімсің!
Сәнімсің менің, бағымсың!**

Алматым, Алатауым — гашық әнім.
Аймалап екеуінді, бае ұрамын.
Аяқтап ән сапарын оралғанша,
Жетсем деп өздеріңе асығамын.

Қ а й ы р м а с ы .

Алма бақ, асау өзен, қарлы шыңдар,
Аман-сау барлығың да бармысыңдар?
Ұшырған өздеріңе ән-құсым бар,
Арналған өмірім бар, алғысым бар!

Қ а й ы р м а с ы .

КӨГЕРШІНДЕР МАРШЫ

Орман, дала, бөктерлер —
Арпалыстар өткен жер.
Соғыс зарын шеккендер,
Оралмасын өткендер!
Біз — ақ қанат кептерлер,
Бізді ұмытып кетпеңдер!

Енді қару алмайық,
Өртенбейік, жанбайық.
Біз адасып қалмайық,
Ақ аспанда самғайық.
Аталардың өмірін
Әрі қарай жалғайық.

Көгерсін жер, көгерсін,
Мол ырысқа кенелсін.
Бейбітшілік жаршысы —
Біз — ақ қанат көгершін!
Біз — ақ қанат кептерлер
Бізді ұмытып кетпеңдер.

ТІРІСІНДЕР, ҚҰРБАНДАР!

Мәңгілік тірісіңдер, тірісіңдер!
Екеудің тірі жүрген — бірісіңдер.
Өмірдің сембейтұғын гүлісіңдер!
Солдаттың ұран салған үнісіңдер!

Қ а й ы р м а с ы :

Тірісіңдер, құрбандар,
Жанын пида қылғандар!
Күзетінде Отанның,
Мәңгі-бақи тұрғандар.
Тірісіңдер, құрбандар!

Батырлар, Хабарсыздар, Белгісіздер,
Ұрпаққа мәңгілікке белгі — Сіздер.
Сендердің олқы тұрмыс қатарларың,
Қашанда ұмытпайды Отандарың.

Қ а й ы р м а с ы .

Ғасырлар, дәуірлермен өтсін мейлі,
Сендерді намыс үшін кекшіл дейді!
Алысқан Отан үшін ардагерлер,
Сендерді өмір мәңгі көпсінбейді!

Қ а й ы р м а с ы .

БОЛМАСЫН СОҒЫС, БОЛМАСЫН!

Ән салып берем жат, көкем.
Айналақ нұрлы бақ-мекен.
Жырым, сырым, жанымды,
Ұғасың ба, Ақ бөпем!
Тыңдағын әнін, ардақтым,
Майданда болған солдаттың.

Қанатын ажал жайғанда,
Жастығым өткен майданда.
Моласына бауырлар,
Достарымды қойғанда,
Ант беріп айтқан жолдасым:
Болмасын соғыс, болмасын!

Өткенде азат жерлермен,
Бостандық сүйген елдерден,
Көшелерде тербелген,
Ұрандарды мен көргем.
Бостандық мәңгі орнасын!
Болмасын соғыс, болмасын!

Жорықты солай өткердім,
Жазылған ұран көп көрдім,
Парағында дәптердің,
Қанатында кептердің:
Бақтарда бұлбұл сайрасын,
Жайнасын өмір, жайнасын!

Жадырап қалар жан игі,
Жан игі сөзді танымын:
Есігіне әр үйдің,
Бесігіне сәбидің,
Мәңгілік бақыт орнайды,
Болмайды соғыс, болмайды!

МЕН СЕНДЕРДІ ІЗДЕЙМІН...

Жылдар өтіп барады тізбегімен,
Жаздарыммен қоштастым, күздеріммен.
Жүріп өткен сендердің іздеріңнен,
Үміт үзбей, сендерді іздедім мен.

Қ а й ы р м а с ы :

Қайран, достарым менің!
Майдандастарым менің!
Жеңіспенен оралған бауырларым,
Сағынамын сендерді, сағынамын.

Айларымнан іздеймін, жылдарымнан,
Байқоңырдың, Балқаштың қырларынан.
Терлеріңмен сендердің суғарылған,
Шөл даланың іздеймін құмдарынан.

Қ а й ы р м а с ы :

Бауырластарым менің!
Қаруластарым менің!
Қай жерлерде жүрсіңдер, майдандастар?
Тағдырларың не болды, қайран достар?!

Мен сендерді іздеймін жан-жағымнан,
Түндерімнен, сәулелі таңдарымнан.
Сендер жайлы жазылған дастандардың,
Парағынан іздеймін аударылған.

Қ а й ы р м а с ы :

Құрбыластарым менің!
Нұрлы аспаным менің!
Гүлдерімнің іздеймін бүршігінен,
Жүрегімнің іздеймін дүрсілінен.

Мен сендерді сұрадым бұлақтардан,
Жапырақтан, гүлдерден, құрақтардан,
Арулардан сұрадым, арттарыңда
Аттандырып сендерді, жылап қалған...

Қ а й ы р м а с ы :

Қайран, достарым менің!
Майдандастарым менің!
Қайдасыңдар, қайдасың, бауырларым,
Сағынамын сендерді, сағынамын...

СӨНБЕЙДІ, ӘЖЕ, ШЫРАҒЫҢ!

**Жарқырап екі көзің шамдай жанған,
Күтуші ең жалғзыңды қан майданнан.
Жалғанда күту деген қандай жаман,
Ақыры қаза болдың сарғайғаннан.**

Қ а й ы р м а с ы:

**Сөнбейді, әже, ошағың!
Өзіңді әнге қосамын.
Жеті қат жердің астына,
Жетпейді бірақ осы әнім.**

**Қоштасып жалғзыңның хаттарымен,
Сапарға оралмайтын аттанып ең.
Жадырап жеңіс қанат қаққанымда,
Жалғзың кеп қалар деп шаттанып ем.**

Қ а й ы р м а с ы:

**Сөнбейді, әже, ошағың!
Өзіңді әнге қосамын,
Жалғзың келіп қалар деп,
Өзіңдей мен де тосамын.**

**Жалғзың оралмады, оралмады,
Қиын ғой тірі жанның жоғалғаны.
Бір жерде тірі болса жүрген шығар,
Болса өлі өзіңменен болар мәңгі.**

Қ а й ы р м а с ы:

**Сөнген жоқ, әже, шырағың,
Ариалды саған бұл әнім.
Семген жоқ сенің бұлағың,
Сынған жоқ әлі шынарың.**

**Отыз жыл содан бері таң атуда,
Әлемге шұғыласын таратуда.**

Сағынып жалғызыңның салған әні,
Аққудың аспанда ұшқан қанатында.

Қ а й ы р м а с ы :

Сөнбейді, әже, шырағың!
Арналды саған бұл әнім.
Бойында сенің тұмарың,
Ұшып жүр жалғыз қыраның.
Сөнбейді, әже, шырағың!

САРЖАЙЛАУ

Жазира, жасыл кілем өрнектеген,
Туған жерге, дариға, жер жетпеген!
Кең өлкем, әлдилей бер сен деп келем,
Аңсап келем, сағынып, шөлдеп келем.

Қ а й ы р м а с ы :

Саумал бұлақ — балдай дәрім,
Салқын самал— баурайларың.
Саялаған, беу, туған жер,
Сағындырған Саржайлауым.

Армысың, ата-қоныс, жасыл мекен!
Ұланыңмын, мен сенің қасыңда өтем.
Басқаның жерұйығын неғыламын,
Жерұйығы — өзімнің қасымда екен!

Қ а й ы р м а с ы :

Жадырап жұтайыншы тау самалын,
Осы еді ғой сағынып, аңсағаным.
Гүлдерім, шыршаларым, аршаларым,
Бәріңе арнап мен бүгін ән саламын.

Қ а й ы р м а с ы :

Жанымды жырға бөлеп, таң атырған,
Өкем едің ақ таңда жаратылған.
Төліңнен айналайын жаңа туған
Айналайын еліңнен дара туған!!!

Қ а й ы р м а с ы .

КЕЛ, ЕРКЕМ, АЛАТАУЫҢА

Саяңда сандуғашың ән салғанда,
Табиғат тамашалап, тамсанғанда,
Кел, еркем, өзің көрген Алматыңа,
Ақ иық Алатаудан жар салғанда.

Қ а й ы р м а с ы :

Кел, еркем, бақша-бауыңа.
Кел, еркем, Алатауыңа!

Көктөбе айналамен сырласуда,
Сырласып сен де, жаным, жүр қасымда.
Кел, еркем, тербелейік таң алдында
Тең болып бір күніміз бір ғасырға.

Қ а й ы р м а с ы .

Табысқан таң мен күннің арасында,
Жас дәурен, ұмыт болып барасың ба?
Кездескен Көктөбенің «Ауылында»,
Ақ еркем, еске мені аласың ба?

Қ а й ы р м а с ы .

ЖЕТИМ КҮШІКТЕР МЕН КӘРІ СЫРТТАН

Кешкіріп, ұясына Күн асығар,
Кішкентай торғайдың да ұясы бар.
Үрпиген үрпі-шүрпі, күшіктер-ай,
Сендерді бұл түріңмен кім асырар?!

Болымсыз жар қабақты паналанып,
Көздеріңнен ит сораң барады ағып.
Қимылсыз нағып жатыр аналарың?!
Өлген бе?!
Қалған ба, әлде, жараланып?!

Байғұс-ай!
Өліпті ғой, өліпті ғой.
Өкпеден жараланып келіпті ғой.
Өлімтігін сүйретіп, өзер жетіп,
Өлі емшек соңғы сүтін беріпті ғой.

Тым құрса, емессіңдер жалғыз-жарым.
Шыдаңдар, ертең үйге алғызармын.
Сарайдың бір бұрышынан ұя салып,
Ақ сүтке бәріңді де қанғызармын.

...Нелер жетім хаюанды қорғалатқан,
Айбар жылап оралды жар-қабақтан.
Әрбір жерде біреуі қатып қалған,
Күшіктерді көріпті қарда жатқан.

Ауылдан тыс,
Су жырған арна жақта,
(Қалған күнін жоқтауға арнамақ па?!)
Менің кәрі Сырттаным, күндіз-түні
Ұлиды да тұрады жар-қабақта.

**Кәрі Сырттан ұлуын доғармады,
Сол кеткеннен мол кетті, оралмады.
Бірақ, бізге өлігін көрсетпеді,
Қиын екен жақсы иттің жоғалғаны...**

ЭЛЕГИЯ

**Түн.
Буфет.
Емхана.
Отырамын ояу мен ғана.
Шақырады жасыл тау,
Жасыл орман, кең дала.**

**Жібін үзіп жырымның,
Есімде ауыл.
Жылындым.
Есітемін шуылын,
Қозы, лақ пен құлынның.**

**Жырдан бір сәт,
Айныдым.
(Керегі не қайғының).
Оқыралап торпақтар,
Жарысқандай тай-құлын.**

**Шақырады бау, бақ та.
Шашырады ой,
Жан-жаққа.
Осы жерден босанып,
Кетсем екен аулаққа.**

**Жетсем екен бұлаққа,
Шықсам екен қыратқа.**

Әй, бірақта...
Бірақта...
Екіталай жетуім,
Еліктірген мұратқа...
Емхана.
Түн.
Асхана —
Жұмыс орным,
Баспана.
Жаным!
Жырым, қайдасың?
Жалғыз мені тастама!..

ЖАҢБЫРДА,

Жас едің сен,
Жақсы едің сен, жан-құрбым.
Жақсылықпен жаттың отын жандырдың.
Тоқта, құрбым,
Қайда кетіп барасың?
Ақырын бақ мына нәсер-жаңбырдың!

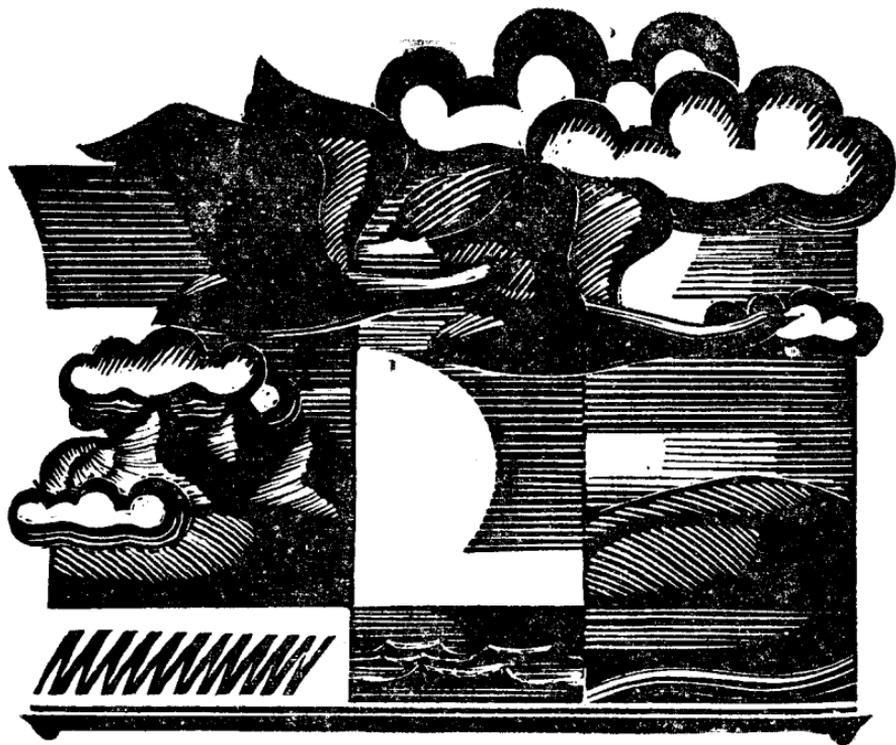
Аялдай тұр,
Мына күн де ашылар.
Келші мына ықтасынға, қасыма.
Ақ жүзіңнен алқымыңа жосыған,
Жаңбыр ма, әлде, жанарыңның жасы ма?!
Жаныма кел,
Жасыма да, шошыма!
Жағдайыңды түсіндірші досыңа!

Жақсы едің ғой,
Құлын мүсін қылықтым,

Тұзағына түстің қандай құрықтың?
Қайдан жүрсің?
Жүзің неге сынық тым?
Неге, ұмыттың, неге бізден суыттың?..

Еңіреп тұр.
Күз аспаны бұлыңғыр.
Бұлыңғырда — адасқан бір құлын жүр.
...Мына өлкені кетіп еді шаң басып,
Қара нөсер, жуындырсаң, жуындыр...

❁ Т О Л Ф А У Л А Р ❁

АРМАН

БІРІНШІ БӨЛІМ

I

Тұңғыық түн тұманды,
Тұманды аспан тұр төніп.
Аз ғана ауыл Құланды
Ұйқыда жатыр бүркеніп.

Тұңғыық түнде, күзгі айда,
Даладан адам қорқатын.
Ой-қырды кезіп мұндайда,
Берілер ғана жортатын.

Берілер ғана жортатын,
Қанталап кезі от алған.
Қырқысын көкпар тартатын,
Қозы-лақ ұрлап қотаннан.

Әр жерге қан-жын тамшылар,
Әр жерде дал-дал елтірі.
Ертесін байғұс жалшылар
Іздейтін малдың жемтігін.

Ертесін бай ма, басқа ма,
Бәйбіше, яки тоқал ма,
Тіл тиетін жасқа да,
Тіл тиетін сақалға.

Тарамыша тыртыстың,
Кедей-ай, нені көрмедің.
Тіршілік үшін қырқыстың,
Тіршілік үшін өлмедің.

Не тірі емес, өлі емес,
Өтті ғой, несін айтамыз...
Бүгінгі жортқан бөрі емес,
Адам екен, байқаңыз...

«Пышаққа ғана ерік бер,
Оқ шығатын болмасын.
Комсомол, енді келіп көр,
Келіп көр, қане, алып көр.
Жеті атаңның «олжасын!»
Қайда жүр әлгі төртеуі?
Ауылдың сыртын болжасын!»

Күзгі түн. Тұман, тыныш маң.
Айнала жым-жырт, тым-тырыс.
Күндізгі ауыр жұмыстан
Алған-ау ауыл бір тыныс.

Шаруа, момын ауылдың
Иті де момын секілді.
Сыбыры бөрі қауымның,
Мазасын түннің кетірді.

Қоңыр үй құры томсарып,
Тіксіне қалды үндемей.
Бөрі топ қынға қол салып,
Зәр шаша кірді: «Тұр, кедей!

Төредей шіреп жатуын,
Жатуын мұның қарашы!

Сыртқа ап шық дереу қатынын,
Соғыңдар иттің баласын!

Тебіңдер, мамырша илеңдер,
Қинаңдар, үнін шығарма!
Шешесіне тімеңдер,
Отырар іштен тынар да.

Отырсын зағын ұлының,
Өлі басын құшақтап.
Кесіңдер құлақ, мұрынын,
Тастаңдар итті пышақтап!»

Ұмтылды. Арман жүгірді,
Керегедегі ораққа.
Амал не, оқыс бүгілді.
Үлгерді қолдар орап та.

«Кешегі құлым, кедейім,
Құдайдан, діннен безуім.
Суырып таста көмейім,
Тіліңдер екі езуім!»

Бері топ түнге тығылды.
Жазықсыз жанды пышақтап.
Ол тұрды... Қайта жығылды,
Орағын ұстап, құшақтап...

Күзгі түн. Тұман сейілді.
Өлген жоқ Арман, қан ақты...
Осы бір жандай мейірлі
Арайлап жаңа таң атты.

Таң атты. Жомарт күн шығып,
Түн түріліп тасталды.

**Ол аңсаған тіршілік
Қаз-қалпында басталды...**

2

**Жалпақ жаз. Тамыз. Шөпшабыс.
Сәске еді. Үнсіз төңірек.
Гүл қуып, ұшып кетті алыс
Қызыл да жасыл көбелек.**

**Адасқан жалғыз тырна да,
Айналып ұшты егінді.
Ауылда, ойда, қырда да,
Қыз-сағым тұрды көңілді.**

**Сағымның шәйі желегін,
Тентек-жел жұлып алыпты.
Көсіліп жатқан көк егін
Көлеңке тартып қалыпты.**

**Мойынды, бетті, құлақты
«Әзілдеп» шіркей шымшылар.
Егіске келген бұлақты
Жетектеп жүрді сушылар.**

**Келеді бастық, көңілді,
Тоғанды бойлап жағалай.
Суғарып тастап егінді,
Бір қарт тұр Дихан бабадай.**

**«Ауке, мал-жан есен бе,
Күш, қайратың мығым ба?
Тоқсан беске келсең де,
Жығылма, шалым, жығылма».**

Қаба сақал қарт Ауған
Таянып тұрып кетпенін:
«Шал боп, балам, шалқамнан
Әзірге шүкір, кетпедім.

Есеншілік, қарағым,
Қалыспаймын сендерден.
Әлімді байқап қарағын,
Күресейік, кел бермен.

... Құйрық, жалы бүтінде,
Уайым жоқ қартыңда.
Жанын байлап күтімге,
Тұр ғой міне салқында.

Үйреніп қалған ісінді,
Келмейді екен тастағың.
Пыстырады-ау ішінді
Кей қылығы жастардың.

Жалқау ма өзі бұ халық
Қарашы анау Кекілді.
Ала-құла суғарып,
Ашуымды келтірді...

Шаруа күйлі, жәй көңіл,
Қартың әлі от алар.
Тыныштық па әйтеуір.
О жағыңнан не хабар?

Жанжалы құрсын, болмасын,
Ылайым оны ант атсын.
Батырақ қартың-жолдасың
«Жақсы өмірден дәм татсын».

«Тыныштық, Ауке, тыныштық,
Төздік қой, жетер, қатерге.
Алыстық, жеңдік, ұрыстық,
Кетпеді күрес бекерге.

Иесі болып өмірдің,
Намысты қорғап, ап қалдық.
Белгісіндей со күннің
Бетке де міне дақ салдық...»

«Пәлі, жаси қалғаның,
Сөйлейсің сен де, бәтшағар,
Қолынан келсе жауларың.
Жүрегіңе де дақ салар.

Өмірдің қысы, жазы бар,
Шыр етіп жерге түскесін.
Тәндегі жара жазылар
Жаныңа жара түспесін!»

Аукеңнің сөзі салмақты
Ұялмай қайтсін ондайда.
Басекең жарау сары атты
Салып кеп қалды борбайға.

(Аталы сөзге қың бар ма)
Егістік. Аукең. Кетпені...
Басекең атын бұрды алға,
Шөпшілер жаққа беттеді.

3

Ұмыт боп өткен тозағы,
Жазылып жауыр-жарасы.
Ырысқа қырдың қазағы,
Қарық боп жатыр, қарашы.

Бейнетқор әсте бұ халық
Еңбектеп бірге жаралған.
Мойнынан түсіп бұғалық,
Жаңадан ғана жан алған.

Бастықтың ойы саналуан:
«Егістік жаңа көктепті,
Іргесі биыл қаланған,
Ойлады бір сәт мектепті.

Клуб та керек ауылға,
Жарық та керек әр үйге.
Бейнетқор мына қауымға,
Сауық та керек, әрине.

Екі ме, үш пе адамдық,
Емхана жөні бір басқа.
Ал сонда балгер-надандық
Құйрығын қысып тұрмас па...»

Бастықтың ойы саналуан,
(Жәйімен қалған демалыс)
Ойлаған сайын жана арман,
Ойлаған сайын жаңа іс.

* * *

Көріп пе ең, досым, қос басын,
Болып па ең көңілді ортада?
Татып па ең дәмді ботқасын,
Қанып па ең шырын сорпаға?

Ашушаң аспаз апайдан,
Сұрап па ең қайта үстеме?
Тыңдап па ең әңгіме атайдан,
Кеште ме, яки түсте ме?

Жан-жақта күлкі, дабырлап,
Ағытсаң шіркін, әзілді.
Ағайың тұрса қабылдап,
Жеңгеде айтқан назыңды.

Алқа-қотан отырып,
Қарттар сөзін бастаса.
Кесеге айран толтырып,
Көтеріп бір-ақ тастаса.

Көріп пе ең, досым, қос басың,
Болып па ең бірге қауыммен?
... Қалар ең мәңгі достасың,
Бір көрсең, біздің ауылмен...

Талма түстің шағында,
Басекең қосқа оралды.
Сәлемдесу қауымға,
Ежелден қалған жоралғы.

Жамырасты жұрт-тағы,
Ат та дереу байланды.
Ашырғана ұрттады,
Местен құйған айранды.

Ілезде жеңіл көтерген,
Қойсаңшы шіркін жастықты.
Әзілқой құрбы Бекен де,
Әзілдеп жатыр бастықты:

«Аш қапсың ғой, тыртырым,
Бүлк-бүлк етіп құлқының.
Құмға шыққан тікендей,
Бітісін қара мұртының.

Әй, тыртығым, тыртығым,
Қамыи ойлап жұртының,
Бүтіндей де алмапты-ау,
Шалбарының жыртығын...»

А, ха... ха... ха... ха...
еһ... еһ... еһ...
Күлкі кетті далаға.
Жан шымшыған әзілге
Жауап қатпай бола ма?

«Тындырмайды бір істі,
Бекенге тек тіл берген.
Арқа тұтып Күмісті
Ептеп-септеп күн көрген.

Әй Бекенім, Бекенім,
Аяп сені кетемін.
Алпамсадай болсаң да,
Басыңда жоқ мекенің.

Жыртық шалбар жойылар,
Аш қарын да тойынар.
Тұрғызбаған басына үй,
Бекеннің не ойы бар?!»

Тағы да күлкі жамырап,
Жаңғыртып жатты маңайды.
Бейнетқор қауым жадырап,
Қос басы неткен арайлы!

Көңілді қостың басынан,
Байқады Арман Ақжанын.
Қол ұстасқан жасынан
Қолаң шашты жан-жарын.

Күн қаққан беті тотығып,
Күреңдене қалыпты.
Орамалын толтырып,
Шашын түйіп алышты.

Сәтен көйлек сарғайып,
Әуелгі өңін тастапты.
Шар кеудесі марқайып,
Шабыт тарта бастапты.

Көрікті екен Ақжаны,
Арман неге білмеген?!
Әлде толып ажары,
Әлде қайта гүлдеген.

Сұлулыққа бара-бар
Әлде еңбектің күші ме?!
Өзгере ме Аналар,
Әлде отыздың ішінде?!

Құмарлық қайнап ішінде.
Қарайды Арман бір қанбай.
Сымбатты со бір пішінде
Даланың көркі тұрғандай..

Демалыс бітті. Бөгелмей
Шөпшілер іске аттанды.
«Құтылдым ба» дегендей,
Қазаншы апай шаттанды.

Айылын тартып атының,
Аттанды бірге Арман да.
Арасы екі шақырым
Баруға қайтып сол маңға.

Қарабае шалғын сылаңдап,
Сипаса жалын, бауырын.
Шапқышы-сона жүр аунап,
Майдан қып аттың сауырын.

Мына бір жәйді қараңыз,
Кетті ме лақ жамырап?!
...Жұдырықтай ғана құс
Төбеден өтті аңырай.

Лағы арттан қоса ерген,
Қос елік әне, зытты ырғып.
Әніне басты төселген,
Ашықауыз бытбылдық.

Қара суды паналап,
Аттар тұрса салқындап.
Жымға бойын жағалап,
Мәз болады тарқылдақ¹.

Қара судың қамысын,
Оруға ешкім бармайды.
Қорғаса маса намысын
Қамысың түгіл жан қайғы.

Күн еңкейді, күн ыссы,
Ыстыққа қандай шараң бар.
Ыстықтан да ыссы жұмысты,
Тоқтатар емес адамдар.

Қанатын жайған жер-көкке,
Заманға бейбіт не жетсін!

---

¹ Тарқылдақ — құс.

Ен-тегін енген еңбекке
Адамға, шіркін, не жетсін!

Сықайта басқан пішемен,
Сықырлап арбаң ыргалса,
Аттарды көріп күшеңген,
Айызың сонда бір қанса.

Бір үймек шөпті бір ілің,
Айырмен атсаң аспанға.
Сүйсініп қарттар бірігіп,
Үлгі қып айтса жастарға.

Жол тартсаң бәлем, шалғы алып,
Құлашыңды мол тастап.
Отырса қарттар таңданып,
Қыптары қанып, қолпаштай.

Бұраңбел шалғын бұйығып,
Алдыңа құлап бас ұрса,
Қунақы қарттар жиылып,
Мақтауын да айтпай жасырса.

Қоян жон үймек тұрғызып,
Қоқилана қарасаң.
Соның да өзі бір қызық,
Соның да өзі тамаша!

Арманның ойы сан алуан,
Күбірлеп, кей сәт сәл күліп:
«Еңбектен адам жаралған,
Еңбекпен өтсе мәңгілік».

Ақжанның сәтен көйлегі,
Шақыра берді Арманды.

Әдеті ұстап кейдегі,
Шалғысын қолдан алған-ды.

— Кәнеки, шалғышы Ақжаным,
Мен де бір тартып көрейін.
— Сетінеп қапты-ау шалбарың,
Әкелші, тепшіп берейін.

Екі адам ерлі-зайыпты,
Қараса қалды күлісіп.
Өздеріне ылайықты
Сезіммен іштей білісіп.

Апыр-ай, тату жұбайлар!
Ақтармай сезген сыр, ой бар,
Айтқызбай білген сыңай бар,
Ашқызбай көрген шырай бар.

Сүйкімді екен Ақжан да,
Сүйкімді екен Арман да.
Табыса қапты жаңадан,
Таныспай бұрын қалған ба?!

Осындай шақта Ақжанып
Аймалау да керек-ау.
Құшақтай алса Арманын,
Антұрған жастар көреді-ау...

Махаббат емес сотанақ,
Сотанақ болса, сол — қайғы.
Ұятты болсын махаббат,
Ұятсыз болса, болмайды!

Жұбайлар шыдап әлі көр,
Уақыт ұзақ, өкінбе...

Дабырлап жұрттар әбігер,
Өзеннің арғы шетінде.

Тұсаулы торы малшылап,
Бас шұлғып тұрды жылғада.
Шабандау атын қамшылап,
Шапқылап келді бір бала.

Шып-ширақ өзі ұршықтай,
Кетіпті ерні бұртиып.
Қырғидан қашқан шымшықтай,
Үрейі қашқан үрпип.

Бадана көзі балбұлдап,
Булығып тұрды жасына.
Мойыны босап, салбырап,
Қарайды ердің қасына.

Астына мінген күреңі,
Өкпесін соғып тыншықты.
Сәбидің титтей жүрегі
Апыр-ау неден тұншықты?

Еңсесін әлі жия алмай,
Сары уыз сәби бұртиды.
— Айта ғой, қалқам, ұялмай,
Айта ғой, саған кім тиді?

Сап болды бар ой, бар шыдам,
Жіберді сәби еңіреп.
Ал оның нәзік даусынан
Селк ете қалды төңірек.

Астына мінген күрең ат,
Салпып кетті құлағы.

Арнада жылға тұра қап,
Сәбимен бірге жылады.

Күн де еңкейіп, құлапты
Кіші бесін жуық кез.
Сәбиді солай жылатты
Соғыс деген суық сөз.

4

Жамырап сам да бар маңға.
Атуға таң да таянды.
Жүз рет қалғып Арман да,
Жүз рет қайта оянды.

Алаңсыз жүрген жарларға,
Айрылысар шақ та таянды.
Жүз рет қалғып Ақжан да,
Жүз рет шошып оянды.

Ауызғы үйде қарт ана,
Үнілеп жатыр кей-кейде.
Жалғыздың шерін тартады, ә...
Ішінен басып гөй-гөйге.

Уақыт өтер аңдамай,
Уақыт деген немене...
Аттанар болдың Арман-ай,
Қалдырмай қартқа немере.

Ілезде атып қалғаны-ай.
Шоп-шолақ таңы июньнің.
Аттанар болдың Арман-ай,
Шатырын жаппай үйіңнің.

Береке бейбіт өмірге
Қанатын жаңа жайғанда,
Көп ойлар қалып көңілде,
Аттанды қазақ майданға.

Жанары толып, балбұлдап,
Шорт сынып шаттық ырайы,
Алыста, әне қол бұлғап,
Қала да берді жұбайы.

Көп істер қалды бітпеген,
Көп істер кетті арқада.
Көз алмай жалғыз нүктеден,
Қала да берді қарт ана.

Өмірге ғана ылайық,
Көп істер қалды сан алуан.
Қарайды мектеп мұңайып,
Іргесі жаңа қаланған.

«Көп істер қалып барады,
Біте ме бәрі бітпей ме?!
Көңілі қаяу Ананы
Күте ме уақыт, күтпей ме?!»

Қарттардың әлі көп іске
Келе ме, әлде келмей ме?!
Тамсанып балауса егіс те,
Кім білсін, сусап шөлдей ме?!»

Көзіне Арман жас алып,
Маңдайы шып-шып тершиді,
«Балауса егін бас алып,
Бадаһна дәнін берсе игі.

Орылмай жатқан шабындық,
Шабылып бітсе құба-құп.
...Сүйгенін бір кез қалыңдық
Қарсы алып тұрса қуаныш...♦

Жанына жарқын нұр алып,
Алдында тұрса Ақжаны.
Қаруын тастап, сыбаны,
Кіріссе іске ол-дағы.

Қатерді тіреп алқымға,
О, соғыс, неткен күшті едің.
Аяды Арман артында
Қалдырған қауырт істерін.

Аяды Арман, аяды,
Аяды-дағы жылады...
Осының бәрі баяғы
Соғыстың салған ылаңы.

ЕКІНШІ БӨЛІМ

1

Жап-жасыл жаз да жылысып,
Сарыала салқын күз келді.
Үміт пен қатер ұрысып,
Жүз кетіп бастан, жүз келді.

Снаряд деген ажал да,
Соғыстың күйін шертеді.
Келмесе әлі адамға,
Егінді барып өртеді.

Төндіріп тажал жаныңа,
Ұмтылса бомба асығып.

**Жер-Ана сені тағы да,
Баурына алар жасырып.**

**Жазылып майдан құшағы,
Сәттерде кейбір тыншыған.
Ажалды іздеп ұшады,
Адасқан оқтар сыңсыған.**

**Деді орман, шапшын жайып сап:
«Жауыңды ауыздықтағын!»
Жер-Ана жатты айыптап,
Соғыстың жауыздықтарын.**

**Белорус жері орманды,
Белорус жері балшықты.
Ең-тегін жайлап сол маңды,
Еркінше соғыс жаншыпты.**

**Қара орман қара жамылып,
Жоқтаса асыл ұлдарын.
Жас қайың жерге табынып,
Мұң етіп шағар сырларын.**

**Алыста поезд өкіріп,
Өкіріп барып, тоқтайды.
Нән терек жерден өтініп,
Аяқ пен қолын жоқтайды.**

**Егінін салып, мал баққан,
Аз ғана ауыл не істеді?
Орнымен оны аунатқан
Нағылған соғыс күшті еді!**

**Осынау ата қонысқа
Қарыздар Арман, бересі.
Жеңіп шық қатал соғыста,
Соғыснау керек немесе...**

Пері ме, әлде жын ба бұл?!
Аяу жоқ дүлей күшінде.
Лаулап жанып тұрды ауыл
Алаулы өрттің ішінде.

Өмірі титтей қоныстың.
Өтуге міне, қалғыды.
Осында бүкіл соғыстың
Тұрғандай болды тағдыры.

Ұмтылып, кейде жан таппай,
Екі жақ кезек ығысты.
...Бір әйел ұшты қалпақтай,
Айнала беріп бұрышты.

Жазықсыз жайрап сорлы ана,
Жығылды. Қайта бір тұрды.
Найзалы қару қолға ала,
Темір бас жаулар ұмтылды.

Өздері негкен көп еді,
Қаптаған жердің құртындай.
Ентелей басып келеді,
Қатары сиреп жыртылмай.

«Шегін!» деген жарлықты,
Білді Арман, әлде білмеді.
Жауына деген жаулықты
Жасыра алмай тұр демі.

Білді ме Арман?..
Бір өзі
Шабуға жауға бекінді.

Қас батырдың мінезі,
Қаныда қалған секілді.

Темірмен қаптап миллиқты,
Жау жақын. Енді жоқ шыдам.
Жоқ шыдам. Арман килікті
Алды-арты түтін, көк тұман...

Доңыздай жауы дөңбекшіп,
Домалап жатты алдында.
Ал енді, Арман, жөнден шық,
Жөнден шық, тірі қалдырма.

...Бір адам аты — бір адам,
Бір адам қанша кісі атпақ...
Амал не, Арман құлаған,
Белорус жерін құшақтап.

Отанның топырағында,
Бақыт қой өзі қалғанның.
... Аңыз ғып отырамын да
Арманын со бір Арманның..

* * *

Отанның қойнын аралап,
Отанға соғыс түнепті.
Отанды соғыс жаралап,
Жапты да тұрды түнекті.

Жаулардың темір табаны,
Таптады келік Еліміз.
Өлтірді әке, ағамы,
Өлтіре алмай елімді.

Өртенген арты, от алды,
Арада екі жыл өтті.

Қаумалап, қамап Отанды
Жауламақ енді жүректі.

Елімді сонда кек қысты,
Кек қысты енді, не керек...
Отыма өзі кеп түсті,
Есі жоқ жынды көбелек.

О, Елім! Неткен намысты ең:
Өртенсін жауың, өртенсін.
... Келіп ең, жауым, маршпен
Өлімнің сазын шертерсің.

Адамның ажал төндірген,
Адамнан келер ажалы.
Сабыр ет, жауым, сен білген
Соққымыз біздің аз әлі.

* * *

Оқушым, неге білмейін,
Білемін, айтам, тарынба.
Қаралы қағаз тілдейін
Барғалы қашан ауылға.

Жамандық хабар көңілде
Жатушы ма еді ел күткен.
«Белоруссия жерінде
Өлді Арман,— депті — ерлікпен».

Қайғырған ауыл-аймағы,
Қайғырған ана, Ақжан да.
Қайтадан тірлік қайнады,
Тіршілік тоқтап қалған ба.

Осынау ұлы өмірде,
Адамдар жатар алмаса.

Дарига-ай, піркін көңілде,
Ойларың өліп қалмаса...

2

Ауылдың жаяу өсегі
Жыр қылып айтты жастықты.
Ақжанмен жақын, — деседі
Жаңадан келген бастықты.

Бірісі: «қостың басында,
Көргемін, — дейді, — түнгісін»
Солай да шығар ырасында,
Солай да шығар, кім білсін...

Әйтеуір шолақ Тоқберген,
Ақжанға жиі келетін.
«Өсекті» мұндай жоқ дер ме ең?
Сол үшін жұрт та сенетін.

Көңілін қосып сол жанмен,
Жүргені рас көмескі.
Өзгеге өсек болғанмен,
Өзіне өсек емес-ті.

Ақжанның жаны торығып,
Көңілі қаяу, мұң басты.
Мың рет сүйіп, жолығып,
Мың рет суып, мың қашты.

Өмірден Арман кеткенмен,
Өмірде бар ғой Анасы.
Кәрінің күйреп, дерттенген,
Жазылған жоқ қой жарасы.

Бір жараға бір жара
Тағы да Ақжан қоспақ па?!
Сарғайып әлде бираша,
Сарылып мәңгі тоспақ па?!

Лықсып келіп тығылды,
Тулаған ойлар көмейге.
«...Жұрт білсе егер мұнымды
Қарабет Ақжан демей ме?!»

Мың рет Ақжан толғанып,
Өзімен-өзі кеңесті.
Бәрі де аян болды анық
Әйтеуір өсек емес-ті.

Боларын солай білгенмін,
Айыпта мейлі, күл мейлі...
Істейді жүрек білгенін,
«Жүрекке әмір жүрмейді».

* * *

«Суытып ізін жасырған,
Белгісіз екен өткен күн.
Жетім де қалдым жасымнан,
Соғысты бастан өткердім.

Апаның төсін аймалап,
Әкенің алдын көрмедім.
Құдайым болып бай-манап.
Уайым болды ермегім.

Сандалдым есім жиылмай,
Сарылдым соңында еңбектің.
Сонда да маған бұйырмай,
Сарқытын ішіп ержеттім.

Сойқанды байдың ақпанда,
Соңында жүрдім қойының.
Бостандық таңы атқанда,
Босады бір-ақ мойыным.

Кәдімгі сіздің Армандай,
Кәнігі жаумен алыстым.
Соқпақсыз жолға алданбай,
Соқпақты жолмен табыстым.

Бақытым болған теңдікке,
Басымды еткем садаға.
Көрсеткен Арман ерлікте,
Сыбағам менің бар, Ана.

Ел басына күн туған
Кездерде жаным садаға.
Қару ап мен де ұмтылғам,
Қорғауға сені, жан Ана!

Жетем деп үміт, бақытқа,
Соқпақпен тарттым жолымды.
Белгісіз өткен уақытқа,
Белгі қып бердім қолымды.

Алдымда менің ағам жоқ,
Артымда менің інім жоқ,
Қабылда, ана,
апам боп,
Қалмақпын сенің ұлың боп...»

Далада боран ұлыды,
Аңырды әже әуелі,

Кілт тоқтап ұршық зырылы,
Үзіліп кетті әуені.

Өртеген жанын Арманы
Өлгендей болды жаңадан.
Тамұқтай түтеп жан-жағы,
У атты ескі жарадан.

Отырған жерін таянып,
Отырып қалды, тұрмады.
Қалғыған жүрек оянып,
Қалжырап кеуде тырнады.

Ішінен тынды. Тынды іші.
Жалын боп, тұтап тұр дайын.
Далада аяз құрбысы
Сызылтып тартты сырнайын.

Бір қартты бір қарт жұбатып,
Сүйейді әшпақ бастарын.
Терезе тұрды мұнартып,
Ағызып мөлт-мөлт жастарын.

Ақырын соққан жүрегі
Ақтарыл дей ме, не дейді?!
Біледі ана, біледі,
Өткен іс қайтып келмейді.

«Қайтпасқа, балам,
жол алсаң,
Қайтейін, жалғыз екенсің.
Ұлымдай менің бола алсаң,
Ұлымдай болып кетерсің.

Ақылымнан тапғанда,
Азуымнан шалғанда,
Ара түсіп қайтейін,
Сені менен Ақжанға.

Көр деді аллам, көрейін,
Шықпаған жаным төзеді.
Ақжаным менің... не дейін...
Жалғыздан қалған көз еді.

Ақжан-ай, Ақжан, кел бері,
Болар іс болды, қарағым.
Өкпем жоқ, қалқам, сендерге
Құдайға ғана наламын.

Демеймін сені алдандың,
Ақылың бар ғой, налыма.
Төсегін әкеп Арманның
Салып қой менің жаныма.

Тым болмаса төсегі
Оңаша тұрсын қасымда.
Өрбіген жұрттың өсегі,
Екен-ау анық ырасында.

Кеткен жоқ кебін жамылып,
Кебенек киіп кеткен-ді.
Осыңша күттім сарылып,
Сабырым да кетті енді...»

* * *

Жеңіс. Май. Дала көкпеңбек,
Тірілер түгел көп бітті.
Кебенек киіп кеткен деп,
Арманды ана көп күтті.

Бәйек боп ғазиз анаға,
Тоқберген жүрді елпектеп.
Ап шығып сүйеп далаға,
Ап кіріп жүрді жетектеп.

Ойында не жоқ, не бары,
Ақжанның жүрді ішінде.
Бозарып, солып ажары.
Мұң тұрды мұңлы пішінде.

Көлеңке-қайғы бұғып қап,
Ойнап тұр қайта қасында.
Бір-бір тал ақ шаш суыртпақ,
Айғайлап тұрды басында.

Шынымен Арман өлді ме,
Шынымен енді келмей ме?
Ақжан-ау, керек енді не,
Шынымен көңілің сенбей ме?

Алдампаз жүрек кеш біліп,
Опық та жейтін кей-кейде...
Ақжан-ау, бәрі ескі үміт,
Шынымен көңлің сенбей ме?!

Еріксіз Ақжан ұмытты,
Еріксіз өзін көндірген.
Жылтырап жанған үмітті.
Жаға алмай талай сөндірген.

...Теңіздің денесіндегі
Толқында морякқа ұсаған.
Өмірдің кемесіндегі
Тербеле берді үш адам.

Бұлыңғыр күндер арт жақта,
 Бұлдырап бәрі қап жатты.
 Біржола сөніп өрт, шоқ та,
 Аңсаған Арман таң да атты.

Жат елдің жерін жасқанып
 Басқаны ұмыт болар ма?
 Жаппай бір қырғын басталып,
 Қашқаны ұмыт болар ма?

Жүз рет ажал төндірген,
 Көрді ғой талай соққыны.
 Жүз рет жауы өлтірген
 Аяған өсте жоқ мұны.

Өртеді жанын, дерт қылды,
 Әттеген-ай, әттеген...
 Өткізіп апты-ау төрт жылды
 Пленник деген атпенен.

— Қызмет қыл,— деп,— біздерге,
 Үгіттеп бақты жаулары.
 Бұлтартпас бұраң іздерге
 Ағаттық аттап бармады.

Қауіп пенен қатерге,
 Басын да тіккен, өлмеген.
 Қатыгез со бір жат елде,
 Азабы бар ма көрмеген.

Төндірген ажал түнегін,
 Күндерде со бір қысталаң.
 Отанға деген жүрегің
 Кіршіксіз таза ұстаған.

Өкінішсіз жан бар ма?
Өкініш басты Арманды.
Өлтіре соққы жауларға
Бере алмай қапы қалған-ды.

Басынан тиген қатал оқ,
Есінен оны тандырған.
Еріксіз, жаны қапа боп,
Ерлігін іште қалдырған.

Жауына деген жай оғын,
Жаудырта алмай кеткен-ді.
Кек-ыза толы бойы оның
Кектеніп жүріп өткен-ді.

...Вагонның доңғалақтары,
Әніне басты жағтанды.
Жат елдің жанған оттары
Қалжырап артта қап қалды.

Өткізіп өлі таңдарды,
Жалын да жұтты ол, от басып,
Өлмеген со бір Арманды
Келеді поезд ап қашып.

Ол асты нелер асудан,
Аспаған енді не қалды?
Отанның шекарасынан
Өткенде үн деп дем алды.

Болат жол. Бозғыл тымық түн
Қабағын апты тас түйіп.
Дегендей бәрін ұмытқын,
Келеді поезд қасқып,

Алыстағы үміт секілді,
Алыста оттар жанады.
Бастағы ойлар не түрлі
Жүректі қажап барады.

«Жұмыр бас адам тартпасын,
Өкініш уын мен ішкен.
Алдыңа өлім шат басып,
Келмедім бірге жеңіспен.

Отаным, сенің жеріңді,
Жеңіспен бассам деп едім.
Амал не, ыза-кегімді
Бойымда сақтап келемін.

Бір кезде мұршам тұсалып,
Ораққа қолым жетпеді.
Онда да жауым күш алып,
Тілгілеп жатты кеп мені.

Жаралап кетті басымды оқ,
Жазғанда жаңа жотамды.
Онда да жауым басым боп,
Онда да күшім мұқалды.

Айтылмай жүрген сөзім көп,
Жадымда сақтап, жұптармын.
Ұлыңды, Отан, өзің кеп,
Тағы да міне құтқардың.

Жанымды жейді кек менің,
Жауымды жеңбей өткесін.
Қайырымды Отан, тек сенің
Жауыңа кегің кетпесін!!!

Алыста оттар жанады,
Алыстатып үмітті.
Ап қашып поезд барады,
Арманда қалған жігітті.

Келеді Арман күйініп,
Жауым жоқ деуге сенбеді.
Артында қалды түйіліп,
Жауының қанды шеңгелі.

Оқ тиген бастың жарасы,
Ауыра берді солқылдап.
Алдында Отан-анасы,
Шақыра берді қол бұлғап.

Не тартар сыйға алда күн,
Не тартар сыйға жол алғы.
Үмітпен кеткен Арманым,
Күдікпен елге оралды.

Қызық-ау, адам, ғұмырың
Қым-қиғаш тарам жолдары.
Қатесі болса ұлының,
Кешсе Отан...

Бақыт сол-дағы.

Тілдеспей құрып мыстары,
Әйнекке бетін тақаған.
Бірі іште, бірі тыстағы,
Тұрғалы қашан екі адам.

Білмейді олар бір-бірін,
Білмейді, мүлде білмейді.

Арбасқан жүрек ділгіріп,
Апыр-ау, мынау кім?— дейді.

Ұйқылы-ою Ақжан көп,
Сырттағы жанға қарап.
Үрейлі үнмен: — Арман!— деп,
Шатынап кетті жанары...

...Туған үй, туған шаңырақ,
Сүйкімді жұбай кешегі.
Бұрышта тұрды қаңырап,
Ананың жетім төсегі.

Арада жылдар өткенмен,
Шамалы үйде өзгеріс.
Отырды үнсіз, Тоқберген
Бәрін де білген, сезген іш.

Жалғыз қол келмей қарымға,
Орады ол зорға шылымын.
Қарғады Арман жадында
Соғыстың салған шығынын.

Санасын ойлар дал қылып,
Тоқберген әбден қысылды.
Шырпысын Арман жандырып,
Мүгедекке ұсынды.

Үн-түнсіз өтті, отті түн.
Сарғайып міне, таң да атты.
Көтеріп тұрды көк түтін,
Ойларың екі солдаттың...

...Осылай, Ақжан, осылай,
Не дейін... Қаласың-дағы.
Өртенген менің досым-ай,
Екі оттың арасындағы...

Осылай, баурым Тоқберген,
Не дейін... қаласың-дағы.
Жалын боп жаның, от — кеудең
Тұтамай жанасың-дағы...

Түсті ме ақау жаныңа?!
Білмеймін, баурым, Арманым.
Батпандай ауыр тағы да
Не сыйлар екен алда күн?!

(Үшеуін де өзім дос еттім,
Оқушым, айтшы, несі мін?!)
...Өмірі берген есептің
Өздері тапсын шешімін...

ШОЛПАН

«Қаңсыған шөлдеп жолаушым,
Қайрылып бізге түсе кет.
Қажыған мүмкін боларсың,
Қатықтан сусын іше кет.

Шалғайдан жүрген жолаушым,
Шамданба, бізге соға кет,
Шаршаған мүмкін боларсың,
Шапаның шеш те, қона кет.

Алыстан жүрген жолаушым,
Асықпа, бізге кіре кет.
Атаның ұлы боларсың,
Арманды біздің біле кет.

Алдияр тақсыр, аяулы,
Біздердің көңіл қаяулы.
Жұртына тастап жоғалды,
Жырыңды Боранбай аулы.

Ағайын кетті бейхабар,
Кез болды шаңрақ шайқалар.
Алыста жүрген бауырға,
Біздерден сәлем айта бар.

Қарқара басы өрт болды,
Қамығыш жүрек, дерт қонды.

Қайран да менің бас ием,
Қандайда күні мерт болды.

Қара бір шашым тараймын,
Қайғыда жүрек арайлым.
Ағайын-туған сенде жоқ,
Қайрылып қайда қараймын?..

Жүректе жара, баста мұң,
Түнерді тұнық аспаным.
Қайран да менің бас ием,
Сорлыңды кімге тастадың?..»

Қараша үйдің қасында қара байрақ,
Қайрылған жан қамығып, қалады ойлап.
Қара бала желіде құлын қуып,
Қайрылмайды ешкімге, салады ойнақ.

Қаралы арұ қамығып, зарланады,
Қара төбет сүйекпен алданады,
Шашпаулары сылдырап, Шолпан қыздың,
Жас Шоқанның жүзіне таңданады.

Ұрлана қарай берді қас-қабағы,
Ушықтырған немене жас баланы?
Қыран мүсін қырмызы бекзадаға,
Жалт қарайды, жалтарып, жасқанады.

Мауты бешпет маужырап қынай белде,
Шыр бітіріп тұрғандай шырайлы ерге.
...Жарқабақта өсетін жалғыз шыбық,
Жанырақсыз, құрақсыз ылай көлде.
Сәл қабағын шытынып, лебіз қатты:
— Сабыр, ана, сабыр ет, жылай берме.

Бекзаданың бейнесі мүсінінде,
Бұл өлкеде болмаған кісі мүлде.
Қос жанары қараса от шашады,
Тәкәппарлық тулап тұр пішінінде.

Жанарын-ай!

Жанары тамаша екен,
Жарқ етіп бір тағы да қараса екен.
Қыран баулып өсірген бала бүркіт,
Қандай ғана қазақтың баласы екен,
Тағы да бір жалт етіп, қараса екен.

Жас Шоқан қыз қолынан қымыз алды,
Қымыз алды...

Қымсынып қыз ұялды.
Аулақ барып отырды бір тізерлеп,
(Қашаннан да қазақтың қызы ұяң-ды)

Салқын қымыз сыздықтап тамағынан,
Сәуле-жұлдыз сығалап жанарынан,
Қарақат көз қарқара киігіне,
Құз-қиядап қарайды бала қыран.

Қымсынады қыз-Шолпан, қиылады,
Қыран көздер қорғанып, бұйығады.
Ай сырғасы қалтырап, дір-дір етіп,
Қаны келіп бетіне құйылады.

Көңілдер...

Көзқарастар тайғанайды,
Құпия бірін-бірі аймалайды.
Көзқарастар, тек қана көзқарастар,
Әрі қарай не бәлар, ойламайды...

Көзқарастар құпия арбасады,
Әлсін-әлі құпия жалғасады.

Қапелімде жалт еткен бір сәулеге,
Қайта-қайта қос жүрек жармасады.

Жармасады, жасқанып алыстайды,
Сезді Шоқан ежелден таныс жайды...
Неге керек от тастап газиз жанға,
Таулар жатыр арада, табыспайды...

* * *

Иә, таулар...

Зор таулар жатты арада,
Адастырар қарамай ақ-қараңа.
...Жолаушылар жиналып, сыртқа шықты,
Аттана ма, апырау, аттана ма?!..

Еліктірген немене от көңілді?
Желіктірген немене көкте күнді?
Бұған дейінгі өмірі Шолпан-қызға,
Бес тынға тұрғысыз боп көрінді.

Кетеді олар...

Уайым, таныс қайғы,
Ой-санасын торлайды, тағы ұстайды.
Түнде жанған түнектегі от сияқты,
Алыстайды, асыл жан алыстайды.
Мәңгі-бақи, біржола табыспайды.

Табыспайды.

Көңілде тот қалады,
Қазір олар біржола аттанады.
Асыл жанның бейнесі арман болып,
Ұзақ-ұзақ жүректе сақталады.

Қыз жүрегі тықыршып, тыным алмай,
Үн қатуға қалайда оқталады.

Қызылкүрең шапағын алаулатып,
Күн батып бара жатыр жалаулатып,
Аяулы сәт алыстап әлдеқайда,
Айрылысар шақ келді, санаулы уақыт.

Шолпан-қыз Шоқаннан бір көз алмайды,
Үнсіз тұр, ұятынан оза алмайды.
Қыздың жолын тағдырдың тарылтқаны-ай,
«Қош, аға!» деп қолын да соза алмайды.

Дала жатыр.

Дала — сал,

Дала — керім.

Кешқұрым, бейуақыт алакеуім.
Қосшы жігіт ағытып ат айылын,
Отқа қойды Шоқанның қарагерін.

Жасыл майса сыбырлап желге сырып,
Түн түрткілеп іздеп жүр жер-бесігін.
Неге екені белгісіз, Шолпан барып,
Мойнын құша жылады жеңгесінің...

* * *

Жаздың түні жауыпты Қарқараны,
Қалғып жатыр маужырап бар тарабы.
Шанағынан төгіліп шарадай Ай,
Есі кетіп, есінеп, шалқалады.

Балауса бел, құба жон, бал құрактан,
Шәйі-самал желпиді балбыратқан.

Бала-бұлақ беймаза түн еркесі,
Құла тайын құздардан қарғылатқан.

Таңға жақын.

Жамбастап Ай барады.
Балбыраған ұйқыда аймақ әлі.
Жәйлап қана жеңгесін оятты да,
Жалбарынып, Шолпан-қыз аймалады.

«Жанып барам, жеңеше, жанып барам,
Қыран көрдім қияда қалықтаған.
Үйірінен адасқан бала қаздай,
Қайда ұшарым белгісіз, қалып барам.
Сырымды айтам, жеңеше, жан ұқпаған.
Жанып барам, қайтемін, жанып барам.»

Ақылыңды айт, жеңеше, шешімі не,
Мүмкін тағдыр әкелген несібі ме?
Өтер едім армансыз бұл өмірден,
Осы жанның күң болсам есігіне...»

«Өзіңді-өзің, еркежан, алдамашы,
Орындалмас үмітті жалғамашы.
Қарапайым қараны қашан сүйген,
Қолда өскен қайрымсыз хан баласы.»

Өзіңді-өзің отқа сап, алдау үшін,
Жаралмаған, еркежан, ар-намысың.
Қарапайым қазақтың қара қызы,
Қалған бұйым, қарағым, хандар үшін...»

«Мейлі, жеңге, азаппен күн кешейін!
Тілегімді орында, тілдесейін!»

Лебізін естиң, көрейін бір,
Тым болмаса бірауыз үндесейін!..»

...Таң алдында тамылжып ән келеді.
Ән келеді армандап әлде нені.
Түні бойы ұйқысыз жатқан Шоқан,
Ән тыңдайды, әр сөзге мән береді.

«Бауыры жазық, басы тау Қарқараның,
Қолдан келмес парызды арқаладым.
Қайыспай-ақ қасына барар едім,
Қарсыласып болмады, қорқады арым.

Шынармысың шыққан бір шың басына,
Ұғармысың, ғазиз жан жүр қасымда.
Бұрармысың мойныңды, алдиярым,
Шығармысың бір сәтке сырласуға?..»

...Ол далаға шыққанда таң атқан-ды.
Әнге қарай бұлаққа жанап барды.
Таң Шолпаны дірілдеп бір жамбаста,
Тамашалап, таңырқап, қарап қалды.

Қыз жеңгесі қимылмен жәй ұқтырды...
Суға түскен жағадан қайық құрлы,
Қалдырды да екеуін, тайып тұрды.

Шолпан сөніп барады аспандағы,
Шоқан төніп барады, жасқанбады.
Жерде Шолпан — қамыстың қасқалдағы,
Үн қата алмай көзінен жас парлады.

Тына қалды тыныштық атырапта,
(Тамашаға табиғат жақын-ақ та)

ДОСЫМА ХАТ

1

..Көп ай болды жатырмыз сар далада,
Күн де батып, атады таң далада.
Геологтар сағатқа қарамайды,
Уақыттың өткенін аңғара ма...

Күз еді. Жолдастардың қашты да әлі,
Қармап жатыр кешкілік асты бәрі.
Сары кекіл радист тәмпіш Петя
Ұстай қойды эфирден Москваны.

Тыңдай қалдық, жайына ас қалыпты,
Ұлы съезд сол күні басталыпты.
— Сүйіншімді, кәнеки, беріңдер, — деп
Қисық кекіл Петямыз мастанып тұр.

— Қанамаңдар еңбекті, достар, енді?!
Петяның қалауымен тос та келді...
Ертесінде, түс ауа, вертолетпен
Зарыға көптен күткен почта келді.

Газет пенен журналы әр аптаның
Тауса аласың қалайша қарап бәрін.
«Правданың» ең соңғы номерін ап,
Жәйлап қана беттерін парақтадым.

(Бұдан артық қуантпас табыс кейде)
Жарқ етті жанарыма таныс бейне.
Апыр-ау, ол мұғалім емес пе еді?!
Қосымша қойшы болып тағы істей ме?!

Бойында сол баяғы талап, күшің
Апырау, Маратпысың, Маратпысың?
...Жотада жердің, судың қожасындай
«Правданың» бетінен қарап тұрсың.

Заңғар тау, ерке өзен ағып жатыр.
Сайды өрлей, мыңғырып малың жатыр.
Сәйгүлігің елеңдеп, құлақ тігіп,
Сырттан итің маңқиып жаныңда тұр.

Сол баяғы сулы сай жота-жота,
Қойың қаптап барады жоталата.
Сәлем бердік, съездің делегаты,
Ассалаумағалейкүм, шопан-ата!

2

Жазықта, сайда, таудың төсінде де,
Түсте де, кеште, түнде, бесінде де,
Әрі оқу, әрі жұмыс даладағы —
Мазасыз өткен жастық есіңде ме?

Біз бе екен жастық шақты ұмытушы,
Біздер ме от көңілді суытушы!
Ескі досым екеуіміз ес білген кез
Есіңде ме, сол жылдар қырқыншы?

Есіңде ме соғыстың басталғаны,
Көзімізден мөлтілдеп жас тамғаны?
Жастығымыз қап қойды орта жолда.
Жастанды да даланы, тасты арнаны.

Таңғалы бөтен өмір, бөтен арды,
Жойқын соғыс сойқандап етек алды!
Бір сүйіп сора-сора көзімізден,
Сенің де, менің де әкем кете барды.

Кете барды арқалап азықтарын,
Артқа тастап тауларын, жазықтарын
Қойшы әйтеуір, қалдық қой екеуміз де
Тауса аларсың қалайша жазып бәрін.

Сен де қалдың әкеңнен, мен де қалдым,
Бейбастақ шолжаң жастық жөнге қалды.
Бейнетқор әкелердің кетпендері,
Кеберсіп егістікте шөлде қалды.

Жойқын соғыс бәрін де тонап алды,
Заманы алай-түлей бола қалды.
Аналар көйлек емес, шалбар киіп,
Шарт буынып, қолына орақ алды.

Көзі от, көңілі шат, жүзі мәрмәр
Қызуы басылмаған жалын жандар.
Қаба құшып көрпесін қала берді,
Жас жеңгейлер — арулар, жақсы жарлар.

Ал аулақта, егісте, шабындықта,
Көздің жасын көрсетпей қалың жұртқа,
Көңлі сүйген ағаға қош айта алмай,
Қалып қойды бейкүнә қалыңдық та.

Секілді құрбы-құрдас жолдастарың,
Есіңде ме еңбекке жол басқаның?
Есіңде ме, қаршадай қара бала,
Соқаның құлағына жармасқаның?

Қарқындап қызу еңбек қайнады шын,
Барлығы Отан үшін, майдан үшін!
Әр адам өз әлінше үлес қосты,
Өзінше өзі біліп ойдағысын.

Сын сағат, қауіп-қатер төнген елге,
Болыстық ескі досым сен де, мен де.
...Со бір жылдар бізді де ширатыпты-ау
Әзіл-қалжың айтуға жеңгелерге...

Есіңде ме шөп шабыс, тау бөктері,
Анау қырдан әлде кім әндеткені?
Айна жеңгей әнімен атнады ма,
Жүрегіңнің түбінен дәлдеп сені?

Есіңде ме айлы түн, тау аңғары?
Ай батты. Жастар ойнын тамамдады.
Беткейде қарағайға жасырынған,
Сендерді іздеушілер таба алмады...

Бірақ мен көрдім сені, аңғармадың,
Кім білсін, әлде нені армандадың?!
Қос тізесін құшақтап Айна жеңгей
Отыр екен... О, сұмдық! Таңқалғамыз.

Құрбылардан бөлініп жеке-дара,
Отырсыңдар үн-түнсіз екеу-ара.
Елестеді көзіме со бір сәтте,
Майданда қаза тапқан Бекен аға...

Түн, өзен, доқабә мүк қарағайлар
Көңілге түрлі-түрлі салады ойлар.
Оңаша жеңешеммен сен отырсың,
Қайда жүр, қайда кетті жан ағайлар?!

Есіңде ме бейуақ, қос басында
Отырушы ек қиялдап от қасында...
О, шіркін, еркін еңбек, еркін еңбек!
Еңбек деген жақсы ғой достасуға.

О, шіркін, еркін еңбек, есіл еңбек!
Өмір өзі сенімен өсіп, өнбек.
Өзіңмен достас болған жандарыңа,
Беретін бақытың мол, несібең көп.

(Есіңде ме сол кезде нешеде едік?)
Оқу жақсы, кластан көше бердік.
Қайғыдан пәк қажымас қайран жастық!
Қиындыққа қиналмай өсе бердік.

Өсе бердік оқу, еңбек араласып,
Ағат аттап кетпедік дара басып,
Қыста оқу, ал жазғы каникулда
Түрен, тырма, күрекпен жағаласып.

Жоқшылық кете алмады жазым өтіп,
Кимедік костюм, пальто, қазық етік.
Өсе бердік, алаңсыз өсе бердік,
Жастықты жанымызға азық етіп.

Қайғыдан пак қажымас қайран жастық!
Жоқшылықпен белдесе майдандастық.
Есейіп еңбек күнге енші алғанда,
Екеу ара қуанып жайраңдастық.
Жаны бірге жақсы дос қайран жастық!

Еңбекпен сауық-сайран кеше бердік.
(Есіңде ме сол кезде нешеде едік?)
Анамыздың жүзіне ақау түсті,
Ал біздер өсе бердік, өсе бердік.

Мен білдім, жата бердім бұға-бұға,
Бір сәтте дыбыс келді құлағыма:
— Тентегім, кешір мені, кешір, кешір —
Білмедім, күлді ме Айна, жылады ма?!

Әрі қарай не болды, кім біледі,
Асқар тау, айсыз жазғы түн біледі.
Әлде нені жасырған сулы сайдың,
Алқымына тығылып тұрды демі...

Сықылықтап төменде бұлақ қатты,
Тоқтата алмай күлкісін құлап қатты
Билеп ала жөнеліп қарағайлар,
Түн үкісі қанатын бір-ақ қақты.

Жасырынып жұлдыздар көрпесіне,
Ұлар шулап құзар тау желкесінде
Қайсыбірін айтайын, досым менің,
Азамат боп қалыпсың ертесіне...

Есінде ме көке-әкей бастығымыз?
Түскі дамыл, көк айран, ашты қымыз.
Сырдың суын сирақтан келтірмейтін
Шіркін біздің, о, қайран жастығымыз!..

Қайғыдан пак қажымас қайран жастық!
Бірге күліп өзіңмен жайраңдастық.
Ел басына күн туған со бір шақта.
Фашистермен біз-дағы майдандастық.

Барлығы Отан үшін, майдан үшін!
Қызу еңбек қарқындап қайнады шын.
Барымызды майданға аттандырдық,
Аямай мен де, сен де, Айна күшін.

...Жеңіс келді. Жадырап жаз да келді,—
 Жеңіс әнін шырқатып қаз да келді.
 Сенің де, менің де әкем оралмады,
 Көңілді мұң шарпыды аздап енді.

Ақтарыла анамыз қуанбады,
 Семе берді, күн сайын қуаңдады.
 Есіңде ме, біз емген ақ бұлақтар,
 Біржолата тартылып, суалғаны?

Сексенге кеп, одан да озған әрі,
 Бүкірейіп жотасы, тозған әлі.
 Жалғызынан айрылған Мақпал әжем
 Есіңде ме інгендей боздағаны?

Алда тұрды өмірдің баспалдағы
 Аттау қиын демеусіз жас жанға әлі.
 Семейның тірегі — әке бізге
 Жұлдыздай боп көрінді аспандағы.

Анамызға қуаныш әкелер кім?
 Басымызға бақытты әперер кім?
 Ол — қамқоршы Ұлы Отан, ол — партия,
 Ол — партия, әкесі әкелердің!

4

...Күндер қуып, күндерді итерді артқа
 (Безер күндер қашуға икемді-ақ та...)
 Есіңде ме, ескі дос, жеңіс жылы
 Онжылдықты бітірдік интернатта.

Оқу іздеп екеуміз қала бардық,
 Қала бардық, ауылды ала бардық.

Аңсаған арманымыз алдан шығып
Сен ИФК¹, мен КазГУ-ді қалап алдық.

Есіңде ме, жақпады қала бізге,
Ресторах бармадық арақ іздеп.
Тізесі қалталанған шалбарларға
Қыр салмадық, қыздарға барамыз деп.

Басымызда папаха түбектей боп,
Қыз алдында тұрмадық шіреп сөйлеп.
Би билеп түлкі тұмсық бөтеңкемен,
Тәнімізге ілмедік жібек көйлек.

Қала бізге жақпады, сыртты ойладық,
Ана, іні, қарындас, жұртты ойладық.
Шашымызды додалап, қираң басып
Мұрнымыздың астына мұрт қоймадық.

Үлгідетіп мойынға ақ шалмадық,
Ақша сұрап ауылға хат салмадық.
Қазынасы төгілген әкемізден
Жүздеп-жүздеп айына ақша алмадық.

Өсе берді сонда да санатымыз,
Беки берді қауырсын, қанатымыз.
Жетіп тұрды әке — Отан өзі берген
Студенттік жұпыны жалақымыз.

Бір курстан бір курс өте берді.
Ғылым бізді өмірге жетеледі.
Есіңде ме, қырқыншы со жылдар-ай,
Әй, қойшы, жастық бәрін көтереді...

...Студенттік өмірді тамамдадық
Азамат боп аттандық маманданып.

---

¹ ИФК — физкультура институты.

Аянышты бір жері тек сол ғана —
Енді бірге екеуміз қала алмадық.

Болсақ та ажырамас дос, алайда,
Дара-дара бөліндік басқа жайға.
Сен кеттің туған елге мұғалім боп,
Мен кеттім геолог боп Қостанайға.

Одан бері көп болды көріспедік,
Барды-жоқты ортаға ап бөліспедік.
Шешей берген қазыны қақ жарып жеп,
Бір саптыаяқ айранды бөле ішпедік,
Көріспедік, көп болды көріспедік.

Көріспедік, жазысып хат та алмадық,
Жүректен айтысып сыр ақтармадық.
Білесің ғой, тұрақты адрессіз
Геологтар өзінше жатқан халық.

Мекеніміз тау мен тас, құмда, шөлде,
Табамыз деп қалайда су ма, кен бе,
Кең Отанның көсілген кеудесінен
Мол қазына іздейміз туған елге.

Өткеннің жай-жапсарын жайып бүгін,
Отырмын. О, не деген байыпты күн!
...Көріспедік, көп болды көріспедік,
Айтшы, досым, айтшы өзің, айыпты кім?

Көріспедік, жарайды, сол ма кінә?
(Әңгімені бұрмалық ол жағына)
Парызды әке — Отан алдындағы
Абыроймен ақтасақ болғаны да...

Құттықтаймын! Жаныңа сеніп едім.
Жасыңнан-ақ сертіңе берік едің.
«Правданы» парақтап ашқанымда,
Ақсия күліп тұрған сені көрдім.

Еңбек — дос, еңбек — бақыт, еңбек — күнің!
Бағын ашып гүлдетпес еңбек кімнің?!
Молшылықтың төрінен көріп сені,
Бар байлықтың несі сен деп білдім.

Жігеріңе жасымнан тым қанықпын,
Жарайсың, дос, жаныңды шын таныттың.
...Құлай құшып «Сулы сай» құба жоның,
Кете ме әлі ұйқыға қымтанып күн?

Тастар тұр ма әлі де құлағалы?
Баяғыдай тұнық па бұлақ өні?
Торғын шәлі жамылған қарағайлар
Мың бұралып, қырындап тұра ма әлі?

«Сулы сайдың» есен бе киіктері?
(Киіктері неғылған сүйікті еді!)
Такаппар тау қыраны тірі ме әлі,
Бар ма ұясы шыңырау биіктегі?

Жазы жібек,
ал күзі алтындана,
Жатыр ма әлі жазира салқын дала?
Қос бұрым қолаң шашы білектей боп
Айна жеңгей баяғы қалпында ма?..

Өмірдің куәсіндей қарттар бар ма?
Бірі үшін бәрі күйген салттар бар ма?
Біздің жалын жастықты алып қашқан
Топай-торы, қарт-күрең аттар бар ма?

...Сезімімді бере алмай ынтығамын,
Жыршы, яки болсашы күйші жаным.
Ескі досым, мен үшін туған жердің
Топырағын, адамын, сүйші бәрін!

АЛТАЙ — АТЫРАУ

I

Адастырмас алдыма ұстап үміт,
Нарынқолдан аттандым құсқа мініп.
«Ал, енді өзіңді-өзің ұста, жігіт!»
Дегендей қарап қалды ауыл маған
Ауылда аттандым мен құсқа мініп.

Ақ жаулығын бұлғап тұр ауыл маған,
Мал жатыр майса тауда мамырлаған,
Тау жатыр, ұлпа бұлттар дамылдаған,
Бұлақтар бұлғап қалып белбеулерін,
Алыстап, қап барады тауым, далам.
Алыстан шақырады бауыр да анам,
Алыстан сәлем айтын қауым маған.

Алыстағы достарды бір көрейін,
Аспанынан сағыныш — үн берейін.
Бейтанысты мынауың кім демейін,
Бейшарасы болса да күндемейін,
Құлшырайын даламның гүліменен,
Құмыменен немесе бірге өлейін,
Баеы жұмыр пендесің күндемейін!

Алтын теріп әр түйір тастарыңнан,
Бақыт таптым бауырыңнан, аскарыңнан.
Айхай, далам, сусындат дастаныңнан!
Жаяу кескен ғұмырым жетпейді екен,

Құс боп ұшып өтейін аспаныңнан.
Ән болайын Алтайдан басталыңған,
Күй болайын Каспийге тасталыңған
Айхай, далам, сәт сапар аспаныңнан!

...Қанын құйып қазақтың мың атының,
Мінгізіп аң қазақтың бір ақынын.
Сен шыдасаң, шыдаймын мен де, ұшқыш,
Жырдан өтер жоқ шығар сұрапылық.

Самға, ұшқыш!

Өлкеммен таныстырам,
Танымайтын жаныңмен табыстырам,
Бауырыңдай жандармен қауыштырам,
Көз алдыңда әртүсті экрандай,
Бір бояудан бір бояу ауыстырам.

Самға, ұшқыш!

Қазақтың көгіменен,
Жүруші едім кездеспей көбіменен,
Берерімді еліме беріп өлем,
Мынау алып ақ құстың қанатымен,
Кең өлкеме кетейін сеуіп өлең.

II

О Жетісу!

Сандық тау, сандал белім,
Шоқтығы өсіп, жал бітіп, жанданды елің.
Күнім туды көгінде самғар менің,
Алатаудан биікпін демеуші едім,
Алатауым төменде қалды-ау менің,
Әттең шіркін, ғарышпен жалғар ма едім!
Жетісуым — жеті құт, ырыс маған,
Барша халық баурында тыныстаған.

Араласын әрбір ұлт достасын жүр,
Араласын, Адамдар туыс маған,
Алакөз боп, күстана ұрыспаған,

Байлықты айтып несіне мақтанамын,
Балақ, қойның несіне ақтарамын,
Жетісудың байлығын білмек болсаң,
Бір уыс топырағын ап қарағын.
Екі құлақ, естісем көрең болсын,
Егіншінің бұл жерді даттағанын.
Айналайын, Жетісу — аппақ арым!

Құсыңды бұр, ұшқышым, Шығысыма,
Сәлем берем Алтайда туысыма.
Шығысыма, тарт менің ырысыма!
Сірә да, Клондайк, Аляскалар,
Толар ма екен Алтайдың уысына?!
Шығысыма, тарт менің Шығысыма
Сағынышын Катонда қарындастың,
Түйіп кетем жырымның бір ұшына.

Қанатымен ақ құстың шағылысып,
Албырт көңіл барады алып-ұшып.
Алтайдан да биіктеп кеткенмін бе?!
Қауышқам ба аспанмен сағынысып?!
Ақ құсыңды, аяулым, қондыр жерге,
Баяғыда бабамыз жол жүргенде,
Алатын-ды Ертістен қанып ішіп,
Ақ айдынмен ақсақал шағылысып.

Мынау жатқан Марқакөл, Зайсаным ба?
Шығыстағы кішкене Байқалым ба?
Қос жанары Шығыстың сияқты-ау бір,
Қос жанарды, ұшқышым, байқадың ба?
Айдынына мәңгілік ескерткіш қып,

Қаламымды жастармын қайтарымда,
Қаласа, алсын Марқакөл, Зайсапым-аа.

Уа, Шығыс!

Жерінде емес, көгілде мен,
Үңіліп Бұқтарманда көңілденем.
Аспаныңа жыр сызып, өтіп барам,
Құс болып седеп ұшқан гемірменеп,
Керемет, керемет қой өмір деген!!!

Самға, ұшқыш!

Ертістің ағынымен,
Екі жағы, Ертістің бауыры кең.
Айдын Ертіс, ақ Ертіс асырауда.
Айналасын өзінің сауырымен,
Баянға тарт, Баянды сағынып ем,
Тағзым етіп аспаннав, өгейік бір,
Ел ардағы Қаныштың ауылымен.

Осы өлкені осы Ертіс асырайды
Осы өлкенің Ертісі басыбайлы.
...Аялап ұш, аяулым, айналып ұш,
Сонау жатқан жасыл көл — Жасыбайды!

Айқай, заман!

Арқаның даласын-ай!
Даласына қаласы жарасуы-ай!
Павлодар — Арқаның ағасындай,
Бұғып қалған жаутаңқөз — Жасыбайы,
Бабалардың құт құйған сабасындай.
Қайтіп, Ертіс, арнаңда ағасың жәй?
Сұрапылды сапырып, аласұрмай?!

Асау Ертіс нокта ілді, тағаланды,
Сусындатпақ шөлдерді, далаларды.

Ертіс құлап келеді, сүйінші бер
Сүйінші бер, сүйікті Қарағанды!

Армысың, аты-өйгілі Қарағандым!
Жылуым, қара аятыным, қара наным.
Кімдердің пальмасынан артық маған,
Бозарған көде, жусан, қарағаның.
Балқаш пен Жезқазғанды екі жаққа ая,
(Алдында екі ініңнің бетің әшпак)
Өзегіңді екі алып жарып шығып,
Төсіңді сорып жатыр екі жақтап.
Қап-қара Қарағандым, бетің әшпак.

Қаныш кезген жерлер ғой, Қаныш тапқан,
Қаһарманиан қалған із — табыс, мақтап.
Тарихымда Байқоңыр қалды мәңгі,
Қазақстан байлығын ғарышқа атқан.
Қарағанды, қарышта, қарыштап қал!

Айналайын, Сарыарқам, сағымданған,
Сағынышын баса алмас сағынған жан.
Түней-дағы түстене кетер ме едім,
Сары белде отырған ауылдардан.
Саған деген басылмас жанымда арман,
Саям менің, Сарыарқам, сағымданған.

Дәм-тұзыңды құныға татпасам да,
Тұлпар мініп, далаңда шаппасам да,
Қиыр жайлап жүрген бір ұрпағыңмын.
Даттасаң да, өзің біл, мақтасаң да.
Топырағыңды басатын күн туса егер,
Топырағыңды құшақтап жатпасам ба,
Аттасаң да, өзің біл, таптасаң да...

Ойхой, Абай даласы, «Абайлаған»,
Семей десе, Абай деп қарайды адам

Талай жылдар өтсе де, талай заман,
Қалам тартар қазаққа ақын туса,
Аруағына Абайдың қарайлаған.
Абай болу, әрине, оңай емес,
Ақын болмай қалсаң өй...

Қалай жаман!

Уа, армысың!

Ардақты, киелі Жер!

Туған елін Мұқтардай сүйе білер.

Сыйлай білер, паң басын не білер.

Уа, армысың!

Ардақты киелі жер!

Әдейілеп көгіңнен өткенімде,
Көзім ауды төсінде көп белгіге.
Жатыр қазақ даласы жайып тастап,
Көз алдыма бүгінді, өткенді де.

Анау жатыр атақты Семей деген,
Семей десе, бүлкілдер көмейде өлед.
Сырласқандай баяғы Шыңғыстау тұр,
Жатақпенен, жалшымен, кедейменен.

...Босқа үңіліп қайтейін өткеніңе,
Өткені де өткенің, кеткені де.
Арман қалып барады жүрегімде
Оқи алмай Абайдың мектебінде...
Текке үңіліп қайтейін өткеніңе,
Қуанамын бұл күнге жеткеніңе.

Абай-далам, көңілің жабықпасын,
Мұқтар болып даңқынды анықтасын.
Жаңа заман бұлбұлы Бибігүлің,

Биігінде, билдегі, шарықтасын,
Сайрауынан бұлбұлын жалықпасын!

...Дала, дала...

Сардала сағым ұшқан,
Аумайды-ау, түпсіз терең сағыныштап.
О шеті мен бұ шетін айыра алмай,
Құстар да бағытынан жаңылысқан.

Жатқа қимай жарты адым, сүйем жерді,
Талай көштер түйеге тиелген-ді,
Миың жетіп болмайды, мұнша жерді,
Ата-қазақ қалайша иемденді?!

Жап-жалпақ жауырыны, жатыр дала,
Ақын-дала, алапат батыр-дала.
Ақмола мен Қостанай арасында,
Дән өскен татырға да, тақырға да.
Ерекше-ау, жаралысың, затың, дала!

Oh, неткен айдынды өңір, алып өңір!
Астықтан омырауына салып өңір,
Ақын мен батырлардың жері ме бұл?
Әліби, Аманкелді елі ме бұл?
Oh, неткен айдынды өңір, алып өңір!

Ей, ұшқыш, өкінбеспіз жәйлатқаннан,
Құт тұр ғой мына өлкеде қаймақтанған.
Аялдап ұш, арылып жәй мақтаннан,
Болашақ дастаныма нәр алайын,
Ақын аяқ баспаған аймақтардан.

Білемін, ақын жортқан бұл өлкені,
Мәңгілік мекендеген жыр-ертегі.
Қарттары өлеңменен намаз оқып,
Жастары жыр жастанып күнелтеді.

Жырлап бір өте алмасам жыр-еркені,
Ақындар ажалап жүрер тегі.

Армысың, ардақ-мекен, асыл-мекен!
Айрықша тодырағың, тасың бөтен,
Бабадар уақыт іздеп кезуші еді.
Білмепті, бақыттары қасында екен
Ғасырлар сілемімен басулы екен.

Қостанай, жеткізе алман мақтауыңды,
Даңқыңды дүйім қазақ жатқа білді.
Нұрқанның деңгейіне көтерілсем,
Төпеп-төпеп жіберіп ақпа-жырды.
Ыбырай алғаш рет мектеп ашып,
Ту алып, Аманкелді атқа мінді,
Торғайды кең Арқаға қақпа қылды.
Ата-жерін қорғаған қара қазақ,
Аманкелді құраған сапка кірді.

Қостанай, жеткізе алман мақтауыңды.
Ырыс боп Торғай-дала ақтарылды,
Ақыныңа аманат, ән-күйлерге,
Білесің мынау керім шақтарыңды.

Әулие-өлке, көгінде қалқып барам,
Әлдилей бер, әлдиле, балқып барам.
Әр шағылда көрінген бір-бір ауыл,
Білдей-білдей қаладан артық маған.

Көз жасындай әредік көл көремін,
Көл жағалай отырған ел көремін.
Қолдан келсе, қошалақ құмдарыңды,
Адам танып болмастай емдер едім,
Шашпау тағып орманнан, өңдер едім.

...Күн бұлттанды.

Ақ құсым ауырлауда,

Бара алмай қалдым талай ауындарға,
Қиыр шетте Қызылжар қалып қойды,
Дұғай-дұғай сәлем де бауырларға.
Аяулым, Ақмолаға құсыңды бұр,
Мұрсат бер жерде біраз дамылдауға!

Айналып Ақмоланы, қимай барам,
Аман бол, айналайын мидай далам!
Атамның әжіміндей жолдар, жолдар.
Маңдайын Ақмоланың шимайлаған.
Қобалжып, өзіме-өзім симай барам,
Аман бол, айналайын, мидай далам!

...О, ғажап!

Өзіңбісің Көкше деген?!

Тастарын жиған жүктей текшелеген.

Бурабай Оқжетпесті өкшелеген,

О, ғажап!

Өзіңбісің Көкше деген?!

Бұлттарың — Ақын айтқан көпшелі өлең,

Біржан ба, тасқа барып өскен емен?!

Көлкіген сынаптайың көлдерің бе?

Сәкеннің аққулары кестелеген.

Ақаның ардақ еді өскен ерен,

Біржаның алмас еді кеспе-берен.

Көкшетау — ән отауы, жыр отауы.

Алтайдан Атырауға көшкен өлең.

О, ғажап!

Осы екен ғой Көкше деген!

Көл жатыр күміс шолпы, теңгедейін,

Өңірі — жасыл орман, көлге бейім

Күміс қанат құсыңды қондыр, ұшқыш,

Көкшенің бауырында дөңгелейін.

Сырғасын жор қызының қайық етіп,

Ақанша айдыныңда тербелейін
«Оқ жетпеске» мен жетіп өрмелейін.
Даланың бағы іспеттес тарлан Көкше,
Орнатқан сахараға көрмедейін.

III

Армысың, Атырауым, бозаң далам!
Каспий менен Жайықтан көз алмаған,
Ұмыттың ба сонау бір кездеріңді?
Құлан жортса, құмыңды кезе алмаған,
Жылаң жайлап, аптапқа төзе алмаған,
Армысың, Атырауым, бозаң далам!
Қайда кеткен сағымың көз алдаған?!
Арманменен, елеспен ажарлаған?
Амансың ба, от далам, о жар далам!
Түйе орнына бұл күнде ақ қалалар,
Мұнаралар мойынын созар маған.

Қоныстайтын бабалар құмға барып,
Үңілетіп құдыққа құмған алып.
Құмға оранып өмірді ашатын да,
Жабатұғын өмірді құмға оранып.

Ақының да, алапат батырың да,
Зергердің де, зейінді пақырдың да,
Қараның да, ханның да, төренің де,
Табыттары тұншығып, жатыр құмда.
Атыраулап ұлдарың атқа мінді,
Құмнан сая, шағылдан бақ табылды.
Мұң-арманың көзіңнен мұнай болып,
Жалын болып кеудеңнен ақтарылды;

Енесінен туғандай жаңа ғана,
Өлген қала орнында жаңа қала.
Адам деген — құдірет, құдірет қой,
Адам ізі жалғанда жоғала ма?!

Қайтем мақтап мұнайың, балығыңды,
Халығыңды сүйемін, халығыңды!
Күм үстінде күс болып ұшып барам,
Жалыныма жалғап аң жалыныңды.

...Ұшқыш досым,
Жаңылма бағытыңнан!
Дала, дала...
Бағында бағы тұнған,
Қазақстан — өзінше бір материк,
Жер кіндігі осында ағытылған.

Қажыдың ба?
Қажысаң қонақтай бер,
Қадірменді өзіңді қонақтай көр.
Біздің дала қашан да аэродром,
Қонақтай бер, күдікті жоғалтпай кел.

Қауырсыны құсыңның талмады ма?
Қанықты ма көгімде жолға мына?
Сәлем жолда ақ құстың қанатынан,
Өңіріне Оралдың, орманына.

Ерке Жайық — елімнің қарашығы,
Егізінің сыңары анасының.
Күн айналып, көгінен кете алмаймыз,
Төрі осы қазақтың даласының.

Байлығы ма?
Байлығы таусылмайды.
Алсын напын, етін де, алсып майды,
Еұл өлке — жиылмаған дастарханым,
Жиегін мәңгілікке қаусырмайды.

Бұл өлке — батыр елі, ақын елі,
Күңірене күйдің шалқып жатыр лебі.
Тіл бітіп күм Нарынға сөйлеп кетсе,
Көмескі шежірені оқыр еді.

Оралым — Ордам менің табыс маған,
Бораның Махамбет боп дауыстаған.
Исатай ақ семсерін, Құрман бабам,
Ұрпаққа домбырасын табыстаған.

Жаса, Орал, жаңа Орал, жасыл Орал,
Қара бұлт қайта келмес басыңа, Орал.
Көгіңнен, көлкіп жатқан көлге үңілем,
Жібектей аруыңның жасы болар.

Жасай бер, жасыл Орал, жасыма, Орал!
Ақтөбеме тарт, ұшқыш, Аралыма,
Қиырына жеткізбес дала мына,
Қалай ырза болмассың заманыңа.

Жан бітірген далаға, адамыңа,
Сағыз толқып, Жем тасып бара жатыр.
Жан бітіріп тарының сабағына,
Қызыр жайлап, қызық боп жатыр міне.

Қырқасына Мұғаджар балағына,
Қалай ырза болмассың заманыңа?!

Ойылы ма, бұл маңның Ырғызы ма,
Бәрі-дағы бергісіз қырмызыға.
Бір пенде де бас имей өте алмайды
Жерде жанған Шығанақ жұлдызына,
Сансыз сәлем, Ақтөбе, ұл-қызыңа!

Аралына құлаған Дария-Сыр,
Дария-Сыр — қазақтың қариясы.
Сырдың бойы күріштің қоймасы ма,
Қоймасы ма, немесе дән ұясы,
Дария-Сыр — қазақтың қариясы.

Сырдың бойы түзеуде, құлпыруда,
Алкабында құй шалқып, жыр гүлуда.
Төретамдар стартқа кезек алып,
Байқоңырға жетуге ұмтылуда.

Тоқтар емес толастап бөгесінге,
Сырдың елі ғарыштың кемесіндей!
Жатыр шалқып Аралым — ақ айдыңым,
Ырыс құйған қазақтың тегешіндей.

Қолын бұлғап сан туыс тұр ма қарап,
Сыр жағалап ұша гөр, Сыр жағалап.
Шиеліден шәй ішіп аттанайық,
Оңтүстікке барайық құмды аралап.

Құмына да қазақтың құт дарыған,
Құмы да оның құлдықтан құтқарылған.
Аңқаң кеуіп қалмайды баяғыдай,
Жүзгендердің түбінен сүт табылған.
Құмына да қазақтың құт дарыған.

Мына теңіз — қазақтың Шардарасы,
Көні кепкен кешегі сардаласы.
Шөлді кезіп, осында шөккен шығар,
Шөлден өткен Асанның аруанасы.

Қызыл құмның қойнында қазна бар,
Кісі болса, болғаны қазып алар.
Шертілмеген осында шежіре бар,
Тек иесі табылсын жазып алар!

Кентауым, Қазығұртым, Қаратауым,
Әулнеата — әйгілі ақ отауым,
Тойға шашу жіберіп, төрқа жауым,

Әлдилеп жатыр бәрі Алағауын.
Арыма, Оңтүстігім — бақ Отаным.

Басынан Қаратаудың көш келмейді,
Қаратау енді ешкімге дес бермейді,
Мәлтілдеп қара көзден жас келмейді,
Қара көз қарындасым сескенбейді.
Қаратау енді ешкімге дес бермейді.

Жатады жайнап, түлеп,

Жамбылым да,

Жаншылмайды ешкімнің де қандығында.
Енді қазақ қайғырмас «Елім-ай» деп,
Әлдеқашан жерлеген зарды құмға.
Есін жиды мұңлығым, зарлығым да.

* * *

Рахмет, Октябрь, ақ таңыңа!
Жарты ғасыр ақ таңың атқанына.
Өлі өлкеге нұр сеуіп, өттің желпің.
Өмір тойы өлкемде шаттануда,
Рахмет, Октябрь, ақ таңыңа.
Көңліме нұр, бойға күш таратылып,
Құсқа мініп, ұштым мен жаңа туып,
Өгейің емеспін мен,
өз балаңмын,
Өзіңмен мәңгілікке қалатұғын.
Кеудемде кереметтер жаратылып,
Думандап жатырмын мен, жаңа туып.
Октябрь, Ленинді жатқа білген,
Еркімен коммунистік санқа кірген,
Қазақпын мұхит кешіп, бақта жүрген,
Мен — жаңа өмір, жаралған Октыбрьден!

ОТАНЫМ, САҒАН АЙТАМ!..

I

Айхай да ақын өмірі!
Абыржып қалса көңілі,
Ақырын шығар неге үні?!
Отырсың ба үйде көміліп,
Атына мініп, тебініп,
Аулаққа кетер шегініп,
Қойсаншы ақын серіні,
Қойсаңшы ақын періні.
Сүріну бар да самғау бар.
Адалдық бар да алдау бар,
Ынтымақ бар да даулар бар,
Бірісін-бірі арбау бар,
Қойсаңшы ақын періні,
Сау жүріп, естен танғандар.
...Отаным, саған айтамын,
Менде бір әплақ арман бар
Ақтығы — алғаш жауған қар.
Өмір бер маған аздаған,
Бақыт бер маған аздаған.
Молынан ырыс беріп ең,
Өргеніп кете жаздағам.
Азға да осы мәз балаң.
Ошағы сөнбей қоздаған.
Жалын бер аздап маздаған,
Азға да осы мәз болам.
Атырау-жаным — жайылма,
Нәр берген терек, қайыңға.
Отаным, саған айтамын,

Адамгершілік жайында.
Салмайын сары уайымға,
Адамдығымнан айырма!
Сен үшін, Отан, сертім сол —
Неден де болса тайынба!
Бәрі де, Отан, сен үшін!
Біреуге берсең жең ұшын,
Беремін мен де жең ұшын.
Бермесең өзің келісім.
Бермеймін мен де келісім!
Кіндігім мәңгі байланған,
Киелі менің өрісім!
Барлығы-дағы сен үшін!
Адамдық арды сақтаған,
Қилы бір қиын шақта да,
Өзіңдей жаным — Аққала.
Ала жібін ешкімнің,
Баса-көктеп аттаман.
Досыма көзімді алартың,
Жұдырық түймен жатқа да,
Алдыңда ақ қой, ақ балаң!
Ақ балаң, Отан!
Ақ болам!!!

II

Күйзелмен еске ап, жасыман,
Сан жылдар бұрын осыдан,
Есітіп таңғы даусыңды,
Ұйқымнан алғаш шошығам.
...Дихан-Аналар қосынан,
Мұң бағып өстім жосыған.
Көз жас пен тердің тұқымы —
Қазіргі біздің осы нан.
Жесірдің тері — осы дән,
Осы тұқымға қосылам,

Сенесің бе, Отан, осыған?
Сонау бір бала шақтарда,
Қарлығаш қанат қаққанда,
Шілдеде я ақпанда,
Көз жасын маған көрсетпей,
Отаным жылап жатқанда,
Қарағай толы қапталда,
Дәметіп болашақтардан,
Қараушы ек атқан ақ таңға
Өшіруші едім өртімді,
Баурымды төсеп ақ қарға,
Ақ қарға я мақпалға,
Отаным жылап жатқанда.
Ауысып бір күн бір түнге,
Сап болып сәби күлкім де.
Аяулы менің Отайым,
Көзінің жасын іркіуде,
Көңлінің мұңын бүркіуде.
Дәрменсіз едім онда мен,
Көзінің жасын сүртуге.
...Қайғыра жүріп, қайрат қып,
Кеудеде бұлбұл сайраттық.
Жауынның алып жасынын,
Жауымызға аттық айбат қып,
Отанның ортақ қазанын,
Ортамызға алып қайнаттық.
Қара суды да қаймақ қып,
Қанағатымызды жайнаттық.
Өлмедік біздер аш қаңғып,
Жасамай жанға қастандық.
Туылдық, қайта басталдық.
Сабаннан көрпе жамылып,
Сабаннан жастық жастандық,
Өлмесін дедік жабылып,
Өзің әпергей Бостандық!

III

Кешіргін, Отан, кей-кейде,
Басып бір кетсем-гөй-гөйге.
Тілі шықпаса сәбиң,
Тұшынып, сірә, сөйлей ме?!
Тасынып біраз мен кейде,
Басылып қалам деңгейде.
...Ашынам арзан ағайға,
Ашынам арзан жеңгейге.
Ашынам, қайта басылам,
Басылам, тағы тасынам.
Адамдықтарын алтынмен,
Өлшегендерге ашынам,
Мансапқорлардың қасынам
Шықпайтындарға ашынам!
Жалданып өскен жасынам,
Жағымпаздарға ашынам!
Айрылған адал досынам,
Алаяқтарға ашынам!
Ашынам-дағы тасынам,
Тасынам-дағы басылам...
Мұнымды несін жасырам,
Өзіңе ғана бас ұрам,
Сенесің бе, Отан, осыған?
Отаным, мені кешіргін,
Кей-кейде мен де кесірмін,
Мұңын ұмытып жесірдің.
Есімнен шығып сонау шақ,
Ессіз де түссіз есірдім,
Шешінбес жерде шешіндім,
Көсілмес жерде көсілдім...
(Кеткенін білмей есімнің).
Адамның бәрін дос көрдім.
Айтқандарын да хош көрдім,

Ақындық пенен адамдық —
Арасын осы қос белдін,
Ажырата адмай босқа өлдім...
Ашынам өзім-өзіме,
Ашынам айтқан сөзіме.
Алқымға жүрек тығылып,
Құйылды қаным көзіме,
Ашынам,
                    әлде кім білсін,
Ақылым кірер кезі ме?!
Тағдырдың әлде тезі ме?!
Ашынам өзім-өзіме!
Құрық па түскен асауға,
Қақым жоқ қулық жасауға!
Қулықсыз саған келгемін,
Қулықсыз өтем қашан да.
Қақым жоқ меңің босауға!
Жас алма, жанар, жас алма!
Қасыңа тас боп қасар да,
Қайтадан туып жасар да.
Қажыма, жаным, бас алға?
Отаным, сенің алдында,
Өртендім бе, әлде жандым ба?
Бас ұрып көзсіз тағдырға...
Барымды бермей қалдым ба?!
Сәуле күйі менің жаным.
Жанбаған жалын бар мұнда,
Аунаған толқын бар мұнда!
Өзіңмен ғана сырласам,
Өзіңсіз менде тумас ән.
Кешіргін, Отан, кеше гөр!
Еркелеп кейде туласам!
Өзегім шіріп,
                    өлер ем,
Өзіңнен егер тумасам...

Жасырман, кейде мұндағым,
Мұнданам дағы «жынданай».
Өзіңнің солай жаратқан,
Өзегі жалын бұл балаң —
Шағаласы бар шулаған,
Шалқар бір теңіз тулаған,
Теңіздің сыры белгілі,
Тек жату үшін тумаған!
Жасынын жайдың ұрлаған,
Өзіне тартқан бұл балаң!
Қуанышында туылдым,
Ақ түсіңменен жуылдым.
Шаршысын байлап ержеттім,
Алқызыл, арда Туыңның!
Отаным, сенің саянда,
Құрық көрмеген құлынмын!
Жалғыз-ақ... жалғыз арманым,
Сенесің бе, Отан, Ақ жаным!..
Арқаңда сенің ардағым,
Ақ нұрға толы жан-жағым.
Әппақ нұр атқан таңдарым,
Ақ жаным — жалғыз арманым!
Тусам да сендей асылдан,
Мұңаям кейде, жасырман,
О, менің жалғыз бақытым,
Табылсаң болды қасымнан,
Аттағысы кеп басымнан,
Жан болса егер басынған,
Басынғандарға бас ұрман!
Үйреттің солай жасымнан,
Амал не, кейде мұңаям
Мұңаям кейде, жасырман...
...Сүріну бар да самғау бар,

**Тірлікте кейде алдау бар.
Отаным, саған айтамын,
Менде бір әшпақ арман бар.
Ақтығы — алғаш жауған қар,
Ақ жырым — әшпақ құстарым,
Ақ көңілдерге самғандар,
Бұтаға қонып қалмаңдар!
Алдарыңда әлі таңдар бар,
Зымыран құстар, заулаңдар!**

МАЗМҰНЫ

ӨЛЕҢДЕР

С ы р

Музаға	5
Серіксіз бе едің, құрбыжан?	6
Балқытушы	6
Мен сені сағынғанда	7
Шындық туралы	8
Жездіде	8
Отан	9
Тағы да Майгүлге	10
Гүлденесің	11
Шұғыла арман	12
Байқалмай өткен махаббат	13
«Бір күні, бір жылдары...»	14
Зоопаркте	15
«Соқ, жүрек...»	15
Басқа жыл	16
Алматының аспаны	17
Сезім	18
Фантазия	19
«Жазғырма мені, жан-аға...»	20
Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам	21
Сонарда	22
Айығып келем	22
Ақкала — ақ бала	23
«Сынауға тіптен құмар кім көрінген...»	24
Ақиқаттың ауылы	25
«Күн батты...»	26
Майданның бәйгесіне	27
«Татамын деп сортаңды...»	28
«Жарығым-ай...»	29

«Сиыр айдап өріске ертеңменен...»	29
Сұғыстың соңғы көктемі	30
Беташар	31
Бақытым менің алыста	32
«Жаз едім кеше...»	33
«Мені күтіп кәрінің қалғаны аңық...»	34
Моцарт. «Жан азасы»	35
Мен сені ұнатамын	41
«Көк шығып қалды күнгеіге...»	42
«Шып терлеп дала бусанған...»	43
Кездесу	44
«Мына бір келген мамыр ма?!...»	44
Сәуір айы	45
«Шыңылтыр аспан шытынап...»	46
«Ұрынбай боран, жауынға...»	47
«Маңыма сәуле жуытпай...»	48
Махамбеттер, Абайлар-ай!	49
Жігіттер, мақтанбалық!	50
«Үлпілдеген, ұрпиген үкім менін...»	50
«Дарига, домбырамды берші маған...»	51
Туған жерде	52
«Тілегім қайда менің көкке өрлеген?...»	53
«Аңғал досым-ай...»	54
Бәрің де қойшы	54
Жаным, сен жасымағын	55
Малшы айтады	56
Қараша	57
Сағалап сайды, жыраны...»	58
Сол түні	59
Жалғыз сәт	60
Сен бе едің?!	61
«Не жетпейді?...»	61
Ей, өмір!	62
«Аласарып Ай батқан...»	63
Интервью	64
Бақытты шак	64
Күт мекені	65
«Сұмдық-ау...»	66
Танысу	67

«Өзеніне асыққан бұлақтайын...»	68
«Неңді сенің ансаймын, бала шағым?...»	68
«Асығып алыс күндерге...»	69

Соғады жүрек

«Тап-таза аспан түп-тұнық...»	71
Айбармен әңгіме	72
Агажан	73
«Ілініп түн түр тауларға...»	73
Науырыз	74
«Мен білмеймін...»	75
«Есінде ме?...»	76
«Сүрініп кетпе!...»	77
«Сезбейсің ғой...»	77
«Жарқырап шығып...»	78
«Жазылар естеліктер мен туралы...»	79
«Кереметі-ай...»	79
«Айтатын саған сырым бұл...»	80
Халқым барда	81
«Не пайда күрсінгеннен...»	81
«Туған жер сағындырды...»	82
«— Бал дәурен, бала дәурен, қайда қалдың?...»	83
Күн бүгін күреңітіп	84
Сүйген ерін	85
«Не керек осы адамға...»	85
Адамзаттың ұрпағы	86
Күн ауысып барады	87
«Өткінші жаңбыр өрекіп барып өткенде...»	88
Бір келіншек	88
Көреміз	89
Сен	90
Адасқан шағала	91
Бәріне жауаптымын	92
Елім барда	92
Қасқырға	93
«Өзгеден емес...»	94
«Жырлар жазам...»	95

Қазақстан	96
Менің анкетам	96
«Еш нәрсенің жерегі жоқ!...»	98
«Күн жылыған, жер жібіген...»	99
Лайсанда	99
Куаныш	100
Бибігүлге	101
Ол шақты қайтем	102
Саяхат	103
Барлығы да сендердікі	103
Қара қамба	104
Токарьдің соңғы сөзі	105
«Қай күні менің...»	106
«Өлімнен қорқам...»	107
Жүрек арызы	107
Арман қуып	108
Ауылына бір келгенде	109
Февраль түні	110
«Қилы тағдыр қарсы алдымда тұрғанда...»	111
Сыр	112
Көктемде	113
Қайран, Қарасазым-ай!	114
Арыз жазып кетейін	115
«Ей, Бауырым!...»	115
Несіне өмір сүргенсің?!	116
Түйсік	117
Аттанғанда	118
Күн ұялап	119
Хал мүшкіл, қалқам	120
Сәлемдеме	121
Әулие	121
«Алдыңда құлдық ұрып...»	123
«Не деген керемет күн!»	123
Түнжыраған ояу бак	124
Ұям менің	125
Тау бір аңыз	125
Әкелер	126
Абысындар	127
Көшеде	128

«Аттандырып тым тәтті сәттерімді...»	128
Менің мақсатым	129
«Бабамның көзімісің...»	131

Көретін күнім алдымда

Жүрек неге зат болып жаралмаған?!	132
Өтелер ме?	133
Ұят болды-ау!	133
Бабаларым, рахмет сендерге	135
Қырка бар	136
Жүрек демін алғанда	137
«Анау — аспан, мынау — бақ...»	138
Тұлпарларыммен біргемін	138
Басыма менің, Бақ, қондың	140
Дәрігеріме	141
Тілектеске	142
Білгішіме	143
«Жырым көп әлі менің жазылмаған...»	144
Сырат сыр	144
Болашақ дәрігерге	146
Байқа, қалкам!	147
Түнгі Алматы	147
«Қырықта дәнене жоқ дара тұрған...»	148
Қыздарға	149
Қызық өмір	150
Күрсінбеші	151
Тағдырмен бетпе-бет.	152
Ескі ауылды еске алу	152
«Қарға адым жерде тұр еді...»	154
Сәби өсіп келеді	155
«Қасында жүрсем...»	156
Ұқсастық	157
«Қапелімде байқамай..»	158
Қоштасу	158
Еске алу	159
Қиын не бар?	160
Өкінбеймін	161

Қар жауып тұр	162
Түсіме тау кіреді	163
Сынық қанат шағалам	164
Несіне асығады?!	164
Жүрегім менің — жанар тау	165
Әке	166
Реніш	167
Жанарым	167
«Мандайда бір тал шашым ағарыпты...»	168
«Сен шынымен жоғалдың ба?!»	168
«Жылап келіп, келмейді жылап кеткім!...»	169
Жыр-ошак	170
«Жанар тауым бар еді ғой кеудемде...»	170
Самал есті	171
Сағындым ғой	171
Тірі адамдар өлмесін	172
Сенім туралы жыр	173
Азайып бара жатыр	174
Бал аштырған	174
«Мен бүгін көп қиналдым...»	175
Енді бір жиырма жыл	176
«Осынау шуак шашқан..»	177
«Су тасып, көктемде өзен тулағанда...»	178
Ай — аспанда, мен — жерде	179
«Бақыт іздеп несіне шаршағамын?!»	180
Зираттағы жыр	180
Ертең біз жол жүреміз	181
«Дұшпаның бар ма?— дейсің...»	182
«Тағы да, міне, таң атты...»	183
«Ығысындар, ей, таулар...»	184

Менің өмірбаяным

Қуанышыңмен	185
Дастархан үстінде	186
Күзгі жолда	187
Тырналар	187
Жаралылар туралы баллада	188

Армысың, Адамзаттың ынтымағы!	190
Туған елге	191
«О, туған ел!...»	192
«Көлің қайда, туған елім?..»	193
Келеді жазғым тасқа өлең	193
«Кезімде, қадірімді сезбес мынау...»	194
«Көрдің бе таң мен түннің соғысқанын...»	195
«Менің де бір шуағым бар жинаған...»	195
Өрге тарт, менің әр елім!	196
«Аулақ, аулақ...»	197
Гипертония	198
«Біреулерді мерт қылып аламын деп...»	198
Бәріне де түсінем	199
«Ақынды ақын оятпаса...»	200
Жалғызаяқ сокпақ	201
Құм Нарында	202
«Күндерім!...»	202
Әкем туралы сөз	203
Таң алдында	203
«Осы бір көктемді көгерген...»	204
«Өкпелеттім...»	204
Бауыржан Момышұлына	205
«Көңілімнен қуанышым, қайғымды алып...»	206
«Алдымнан атса болды ақ таңдарым...»	207
Бірінші май. Алматы	208
Ей, ақындардың жарлары!	209
«Мейлі, мені шығарсын шірік қылып...»	209
«Құмдар... құмдар...»	210
«Түнде мен ұйықтамаймын...»	211
Одақ туралы ода	211
Коммунистер — гуманистер	213
Болашақтың елшісімін	214
«Сағыныштай сарғайып сары қайың...»	215
«Тағы да күз...»	216
Хат қарап отыр Ленин	217
«Раушан гүліне сен серік едің...»	218
Түн. Жайлау. Айтыс	219
«Шағын жұртпын, бір іні, бір ағам бар...»	221
«Сағындым ғой, дедің-ау, жаным, маған...»	222

Күндер	222
Ақжүз, хош болыңдар!	223
Ән	224
Арманда, ұлым!	225
Сен картайды дегенге	225
«Тұрсын солай, болсын солай бәрі де...»	226
Мұнлық	227
«Сен жүрген жол сол қалпы, жатыр әлі...»	227
Есенин — Маяковский	228
Күрең күз	229
Әже — сәби — келін	230
Сок, жүрек!	231
Май — махаббат	232
Жартастар	233
Өмір сүрейік алмасып	234
Тағдырластар	236
Жаланааяқ қыз	237
Палата № 17	238
Қазалы желі	238
«Буырқанған теңіздей...»	239
Сен менің еліме бар	240
Ырзамын	240
«Махаббат па?...»	241
Ертегі	242
Сен қайтесің	243
«Қандай бақыт...»	244
«Егін салдым...»	245
Пушкинмен қоштасу	245
Отаныңның қадірін білем десен	247
Шалқы, менің шұғыламы	248
Интернационал ізімен	249
Бақыт әлде	251
«Өміріммен өтер болды ау бұл өлең...»	252
Коммунистер	252
Пенсионер кеншімен әзіл	254
Жүрексің	255
Назым менің!	256
Қаламдасқа	257
«Ақ қыздар, арым таза...»	258

«Ат кайда, жайлау кайда...»	258
Қосмонавт ойлары	259
Алматы — гашық әнімсің	265
Қағершіндер маршы	266
Тірісіндер, құрбандар	267
Болмасын соғыс, болмасын!	267
Мен сендерді іздеймін	268
Сөнбейді, әже, шырағың!	270
Саржайлау	271
Кел, еркем, Алатауыңа	272
Жетім күшіктер мен кәрі Сырттан	273
Элегия	274
Жаңбырда	275

ТОЛҒАУЛАР

Арман	279
Шолпан	312
Досыма хат	320
Алтай — Атырау	330
Отаным, саған айтам!	344

Мукагали Макатаев

РЕКА ЖИЗНИ

(стихи и поэмы)

(На казахском языке)

Редактор *Мухамедия Жумагалиев.*

Художник *А. Рахманов.*

Худ. ред. *А. Смагулов.*

Тех. ред. *С. Лепесова.*

Корректор *Г. Тельтаева.*

Сдано в набор 29.09.78. Подписано к печати 02.01.79. УГ14049. Формат 70×108¹/₃₂. Бум. тип. № 1. Школьная гарнитура. Высокая печать. П. л. 11,25. Усл. п. л. 15,75. Уч.-изд. л. 14,36. Тираж 20 000 экз. Заказ № 1494.

Цена 1 р. 80 к.

Издательство «Жазушы» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, 480091, г. Алма-Ата, пр. Коммунистический, 105.

Фабрика книги производственного объединения полиграфических предприятий «Китэп» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли. 480046, г. Алма-Ата, пр. Гагарина, 93.